

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»  
Кафедра прикладної лінгвістики

# СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА

## Практикум

*Для підготовки до аудиторних занять та самостійної роботи  
здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти  
спеціальності 035 «Філологія»*

*Видання друге,  
доповнене та перероблене*

Одеса  
Фенікс  
2024

*Рекомендовано до друку  
навчально-методичною радою  
Національного університету «Одеська юридична академія»  
(протокол № 3 від 25 грудня 2023 року).*

**Укладачі:**

**М. В. Мамич**, д. філол. н., професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія» (<https://orcid.org/0000-0002-2868-3953>);

**О. В. Шевченко-Бітенська**, к. юр. н., доцент, доцент кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія» (<https://orcid.org/0000-0002-0845-3114>).

**Рецензенти:**

**Н. В. Кондратенко**, д. філол. н., професор, професор кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

**Ю. А. Грушевська**, к. філол. н., доцент, доцент кафедри журналістики Національного університету «Одеська юридична академія»

**М 22 Сучасна українська мова : практикум для підготовки до аудиторних занять та самост. роботи здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти спец. 035 «Філологія» [Електронне видання] / упоряд.: М. В. Мамич, О. В. Шевченко-Бітенська. – Одеса., 2024. – 84 с. – Режим доступу: ...**

ISBN 978-617-8395-36-0

Практикум побудований згідно з вимогами програми курсу «Сучасна українська мова». Здобувачам освіти запропоновано тематику лекційних і практичних занять, перелік засадничих понять курсу, вправи до практичних занять, питання до обговорення, зразки тестових завдань і завдань для самостійної роботи.

Посібник призначений для здобувачів освіти вищих навчальних закладів.

**УДК 81: 811.161.2**

## **Зміст**

|                                            |    |
|--------------------------------------------|----|
| ПЕРЕДМОВА .....                            | 4  |
| ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ .....                   | 5  |
| ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ .....          | 7  |
| ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ .....                      | 10 |
| ТЕМИ І ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ..... | 23 |
| БАНК ТЕСТІВ .....                          | 64 |
| ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ .....      | 69 |
| РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА .....             | 80 |
| ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ .....     | 81 |

## **ПЕРЕДМОВА**

Пропонований посібник є систематизованим збірником практичних завдань до курсу «Сучасна українська мова», рекомендованим для здобувачів освіти спеціальності 035 «Філологія».

Посібник підготовлено відповідно до чинного силабусу із сучасної української мови. Він складається з загальних положень, де зазначені мета, основні компетентності, що мають бути сформовані у результаті вивчення курсу, а також критерії оцінювання під час поточного контролю; змісту навчальної дисципліни; тематики лекцій, де названі питання, що мають бути розглянуті на лекції, основні поняття теми, запропонована література для більш поглибленого розгляду теми, запропоновані додаткові питання для перевірки глибини засвоєння матеріалу; тем і завдань до практичних занять; банку тестів; завдань для самостійної роботи; загального списку рекомендованої літератури; питань для підсумкового контролю.

Під час вивчення навчальної дисципліни приділяється увага основним закономірностям функціонування фонологічної і фонетичної систем української мови, аналізуються відповідно до сучасних наукових принципів питання лексикології, фразеології та лексикографії, поглиблено вивчається словотвірна та морфологічна системи української мови. Основна увага зосереджена на різних видах словникової роботи; при опрацюванні термінологічної, фахової та інших груп лексики звертається увага на правопис, вимову й граматичні форми аналізованих слів. Формуються практичні навички усного спілкування.

Для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу на практичних заняттях рекомендовано вправи різних ступенів складності, мета яких – розвиток мовної особистості майбутнього перекладача, розкриття творчого потенціалу засобами рідної мови.

У практикумі використані матеріали з навчально-методичного посібника Українська мова за професійним спрямуванням : навчально-методичний посібник / М. В. Мамич. Одеса, 2023. 98 с.

Вивчення матеріалу предмета потребує активізації всіх здобутих знань: уміння в цілому проаналізувати речення будь-якої складності, характеризувати те чи інше слово за його звуковим складом, морфемною будовою, належністю до певної частини мови тощо.

Набуті знання дадуть можливість майбутнім фахівцям-перекладачам успішно послуговуватися мовою, зрозуміти її особливості.

## **ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

**Метою** навчальної дисципліни є сформувати мовну особистість фахівця, поглибити знання про сучасну українську літературну мову (її звуковий і лексичний склад, словотвірну систему і граматичну будову), допомогти ґрунтовно опанувати її правописні норми.

Вивчаючи курс, студенти мають набути теоретичних знань, що потрібні їм будуть у діяльності перекладача, удосконалити володіння мовними нормами, зміцнити навички стилістичної вправності, необхідні для вільного послугування мовою в усіх сферах життя і життєдіяльності.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів таких **компетентностей**:

### **Загальні компетентності (ЗК):**

**ЗК-3.** Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

**ЗК-5.** Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.

**ЗК-11.** Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Фахові компетентності (ФК):

**ФК-4.** Здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди мов(и), що вивчаються(ється), описувати соціолінгвальну ситуацію.

**ФК-6.** Здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати мову в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя.

**ФК-9.** Усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземною (іноземними) мовами.

**ФК-11.** Здатність до надання консультацій з дотримання норм літературної мови та культури мовлення.

**ФК-15.** Здатність реферувати та анотувати різножанрові тексти державною та іноземними мовами.

### **Програмні результати навчання:**

**ПРН-1.** Вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та іноземною(ими) мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації.

**ПРН-9.** Характеризувати діалектні та соціальні різновиди мов(и), що вивчаються(ється), описувати соціолінгвальну ситуацію.

**ПРН-10.** Знати норми літературної мови та вміти їх застосовувати у практичній діяльності.

**ПРН-11.** Знати принципи, технології і прийоми створення усних і письмових текстів різних жанрів і стилів державною та іноземною (іноземними) мовами.

**ПРН-14.** Використовувати мову(и), що вивчається(ються), в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у побутовій, суспільній, навчальній, професійній, науковій сферах життя.

**ПРН-23.** Вміти анотувати та реферувати різножанрові тексти державною та іноземними мовами.

## КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІД ЧАС ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

У відповідності до визначених критеріїв  
поточний контроль здійснюється за визначеною силабусом системою

| Шкала оцінювання                                                                                                                                                                                                                |               |                        |               |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|------------------------|---------------|
| 100-бальною шкалою                                                                                                                                                                                                              | Шкала за ECTS | За національною шкалою |               |
|                                                                                                                                                                                                                                 |               | Екзамен                | Залік         |
| 90-100                                                                                                                                                                                                                          | A             | Відмінно               | зараховано    |
| 82-89                                                                                                                                                                                                                           | B             | Добре                  |               |
| 74-81                                                                                                                                                                                                                           | C             |                        |               |
| 64-73                                                                                                                                                                                                                           | D             | Задовільно             |               |
| 60-63                                                                                                                                                                                                                           | E             |                        |               |
| 35-59                                                                                                                                                                                                                           | Fx            | незадовільно           | не зараховано |
| 1-34                                                                                                                                                                                                                            | F             |                        |               |
| Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти щодо опанування навчальної дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті «Одеська юридична академія». |               |                        |               |

## **Зміст навчальної дисципліни**

**Тема 1. Українська літературна мова – національна мова українського народу. Функції мови в суспільстві.**

Місце української мови серед мов світу. Структурно-знакові відмінності української мови у давній період. Виміри соціального престижу мови. Поняття національна мова і літературна мова. Найістотніші ознаки літературної мови. Комунікативна, ідентифікаційна, експресивна, гносеологічна, мислетворча, культуроносна, номінативна функції мови. Типи мовних норм.

**Тема 2. Предмет і завдання фонетики і фонології. Зміни звуків у мовному потоці. Одиниці та засоби надсегментної фонетики: склад, наголос, інтонація.**

Завдання фонетики. Функціональний аспект вивчення звуків мови. Поняття фонем. Класифікація голосних і приголосних звуків. Зміни звуків у потоці мовлення. Комбінаторні фонетичні зміни. Позиційні фонетичні зміни. Складоподіл. Різновиди наголосу. Характеристика наголосу в українських словах.

**Тема 3. Графіка української мови. Орфографія. Принципи орфографії.**

Графіка як розділ мовознавства. Алфавіт. Поняття ідеального алфавіту. Орфографія – система загальноприйнятих правил, що визначають способи передачі усного мовлення на письмі. Орфограма – орфографічне правило. Чотири принципи орфографії: фонетичний, морфологічний, історико-традиційний та ідеографічний. Зміни, що відбулися в українському правописі 2019 року щодо написання частин основи слова

**Тема 4. Складні випадки правопису слів іншомовного походження. Уживання великої букви.**

Норми написання подвоєння приголосних, апострофа і знака м'якшення, голосних. Уживання великої букви у власних іменах. Велика буква у прикметниках, утворених від індивідуальних назв. Написання великої букви у назвах держав, адміністративно-територіальних назвах. Назви посад, звань, титулів. Назви конференцій, конгресів, найважливіших документів, пам'яток старовини, творів мистецтва.

**Тема 5. Лексикологія як розділ мовознавства. Лексична семантика. Класифікація лексики за значенням. Класифікація лексики української мови за походженням та вживанням. Українська фразеологія: джерела, структура, семантика.**

Лексикологія – розділ науки про мову, який вивчає лексику (словниковий склад мови). Загальна, конкретна, історична, зіставна, прикладна лексикологія. Слово як одиниця лексики. Основна функція слова. Слово і поняття. Ознаки слова як мовної одиниці. Однозначні і багатозначні слова. Основні види перенесення значення – метафора, метонімія. Повні і неповні омоніми. Класифікація синонімів. Поділ паронімів на типи за звуковим складом. Поняття паронимазії. Класифікація антонімів за значенням і за структурою. Лексика української мови за походженням. Лексика успадкована, власне українська та запозичена. Загальновживана лексика і лексика обмеженого вживання. Поняття фразеологічної одиниці.

**Тема 6. Предмет морфології. Загальна характеристика іменника як частини мови.** Морфологія – розділ граматики, який вивчає особливості будови (морфемний склад) слів і творення їх форм. Завдання морфології. Граматичне значення слова. Частини мови і принципи їх класифікації. Типова для кожної частини мови синтаксична роль. Загальна характеристика іменника як частини мови. Найхарактерніші граматичні категорії іменника – рід, число, відмінок.

**Тема 7. Загальна характеристика прикметника як частини мови. Загальна характеристика займенника як частини мови.** Прикметник – частина мови, що виражає ознаку за допомогою синтаксично залежних граматичних категорій роду, числа й відмінка. Значеннєво-граматичні розряди прикметника – якісні, відносні, присвійні. Творення ступенів порівняння якісних прикметників. Загальна характеристика займенника як частини мови.

Спільна для всіх займенників функція заміщення слів-назв (дейктична функція). Розряди займенників за значенням. Розряди займенників за співвідношенням з іншими частинами мови – іменникові, прикметникові, числівникові і прислівникові.

**Тема 8. Загальна характеристика числівника як частини мови.** Числівник – частина мови, яка позначає кількість предметів (точно фіксовану або неозначену) і виражає категоріальне лексичне значення у морфологічній категорії відмінка при обмеженому функціонуванні категорій роду і числа. Поділ числівників за семантичними ознаками на власне кількісні, збірні і дробові. Уживання кількісно-збірних числівників. Дробові та неозначено-кількісні числівники, особливості їх відмінювання та сполучуваності з іншими частинами мови. Порядкові числівники. Структурні розряди числівників. Морфологічні категорії числівника (категорії відмінка, роду, числа). Словозміна числівника та особливості наголошування при словозміні.

**Тема 9. Загальна характеристика дієслова та дієслівних форм.** Дієслово – це частина мови, що позначає дію або стан предмета як процес. Граматичні форми дієслова. Неозначена форма дієслова. Творення дієслівних форм від двох основ дієслова. Основа інфінітива і основа теперішнього часу. Дієвідміна дієслова. Загальнодієслівна категорія виду. Творення корелятивної видової пари. Одновидові дієслова. Граматична категорія перехідності/неперехідності. Дієприкметник як відмінювана дієслівна форма, що передає дію або стан як динамічну ознаку предмета. Творення активних і пасивних дієприкметників. Перехід дієприкметників у прикметники та іменники. Предикативні форми на *-но*, *-то*. Дієприслівник як незмінювана дієслівна форма, яка, вказуючи на додаткову дію, пояснює в реченні основне дієслово (присудок). Граматичні категорії виду і часу.

**Тема 10. Прислівник. Службові частини мови.** Прислівник як повнозначна незмінювана частина мови, що виражає ознаку дії, стану чи ознаку якості або предмета. Означальні, обставинні та безособово-предикативні прислівники. Прийменник як службова частина мови. Уживання прийменників з відмінковими формами іменників та субстантивованих слів. Групи прийменників за походженням і морфологічним складом. Сполучники як службові слова, які служать для зв'язку однорідних членів речення та частин складного речення. Сурядні та підрядні сполучники. Морфологічний склад сполучників. Частка як службова частина мови, яка надає слову чи реченню додаткового відтінку або служить засобом творення форм слів та похідних слів. Формотворчі та словотворчі частки. Правопис часток. Загальне поняття про вигук.

**Тема 11. Предмет синтаксису. Поняття про словосполучення і речення.** Синтаксис як розділ граматики, який вивчає будову словосполучень і речень, процеси породження мовлення: зв'язки слів, словоформ у словосполученні й у реченні та зв'язки і порядок частин тексту. Словоформа, словосполучення, просте і складне речення, складає синтаксичне ціле. Поняття про словосполучення. Вільні, лексичні словосполучення та фразеологічні сполуки. Поділ словосполучень на іменні, дієслівні та прислівникові. Способи зв'язку слів у словосполученні – узгодження, керування і прилягання. Речення як основна синтаксична одиниця. Три основних підходи опису речення: структурний, логічний і семантичний. Ознаки речення. Класифікація речень за метою висловлення. Виділення речення як лінгвістичної одиниці, що базується на таких ознаках: 1) самостійність функціонування; 2) предикативність; 3) інтонаційна оформленість; 4) граматична єдність; 5) завершеність висловлення. Поділ речень за метою висловлення: 1) на стверджувальні і заперечні; 2) на питальні і непитальні. Розповідні, спонукальні, умовні, окличні речення.

**Тема 12. Просте речення.** Внутрішньосинтаксична структура речення. Класифікація простих речень. Двоскладне речення. Предикативне ядро двоскладного речення – підмет і присудок. Простий і складений підмет. Дієслівний простий і складений присудок. Складений іменний присудок. Поширене і непоширене речення. Другорядні члени речення. Додаток, виражений іменником, субстантивованими частинами мови та синтаксичним словосполученням. Прямий і непрямий додаток. Способи вираження обставини. Різновиди обставин



за значенням. Означення як другорядний член речення, синтаксично залежний від іменника чи слова, вжитого у значенні іменника, що виражає якісну або кількісну ознаку. Узгоджені та неузгоджені означення. Прикладка. Односкладне речення як таке, що має один головний член і не потребує поповнення структури другим головним членом. Дієслівні та іменні односкладні речення. Просте ускладнене речення.

**Тема 13. Складне речення як синтаксична одиниця.** Двочленне і багаточленне складне речення. Засоби зв'язку частин складного речення. Сполучникові та безсполучникові складні речення. Безсполучникове речення як складне речення, предикативні частини якого об'єднуються в одне синтаксичне і семантичне ціле не за допомогою сполучників і сполучних слів, а ритмомелодійними засобами, інтонацією. Складні безсполучникові речення з однотипними та різнотипними частинами. Структурно-семантичні типи складнопідрядних сполучникових речень – нерозчленовані та розчленовані речення. Складносурядне речення. Зв'язок частин складносурядного речення за допомогою різних типів сполучників. Складні синтаксичні конструкції. Конструкції з чужим мовленням – пряма мова, непряма мова, не власне пряма мова. Поняття про складне синтаксичне ціле.

**Тема 14. Пунктуація.** Розділові знаки у кінці речення – крапка, знак питання, знак оклику, три крапки. Кома у простому реченні. Кома в складному реченні. Крапка з комою. Двокрапка у простому та складному реченні. Тире у простому і складному реченні. Скісна риска. Дужки. Лапки. Розділові знаки при прямій мові.

## **ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ**

### **Тема 1. Українська літературна мова – національна мова українського народу. Функції мови в суспільстві (2 год.).**

1. Місце української мови серед мов світу.
2. Поняття національна мова і літературна мова. Найістотніші ознаки літературної мови. Форми її існування.
3. Функції мови в суспільстві.
4. Мовні норми. Види норм.

#### **Основні поняття**

**Соціальний престиж мови** вимірюється:

- 1) ступенем використання мови на найвищих щаблях державної влади, оперування мовою в різних сферах виробничого, суспільного життя;
- 2) ставленням до мови як засобу досягнення службової кар'єри;
- 3) задоволенням найрізноманітніших культурно-освітніх потреб громадян;
- 4) місцем мови в інформаційному просторі (радіо, телебачення, книговидавництва, Інтернет).

**Національна мова** – це сукупність усіх слів, граматичних форм та особливостей вимови людей, які говорять українською мовою. Містить вона літературну мову, територіальні та професійні діалекти, просторіччя, соціальні жаргони.

**Літературна мова** – це відшліфована форма національної мови з усталеними для певного часу, але історично мінливими нормами, яка безпосередньо не пов'язується з якоюсь конкретною частиною української етнічної території, а обслуговує потреби українців безвідносно до місця їх проживання.

**Мовні норми** – сукупність найбільш традиційних реалізацій мовної системи, повторюваних, відібраних і закріплених у процесі спільної комунікації. Норми надають мові характеру впорядкованості і загальної обов'язковості. Основними ознаками мовної норми є традиційність, гнучка стабільність, сформована змінами культурно-історичних умов розвитку літературної мови, та варіативність.

#### **Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу**

1. Чи тотожні терміни «українська національна мова» й «українська літературна мова»?
2. Що обслуговує усна форма літературної мови та де використовується писемна форма?
3. Які функції виконує мова в суспільстві?
4. Що таке мовна норма? Які мовні норми ви знаєте? Проілюструйте їх на прикладах
5. Чим визначаються зміни мовних норм?

### **Тема 2. Предмет і завдання фонетики і фонології. Зміни звуків у мовному потоці. Одиниці та засоби надсегментної фонетики: склад, наголос, інтонація (2 год.).**

1. Фонетика як розділ мовознавства.
2. Звуки і фонемі. Ознаки фонем.
3. Класифікація голосних та приголосних звуків.
4. Типи змін звуків.
5. Склад, типи складів.
6. Наголос, його типи.

## Основні поняття

**Звуки мови** нині досліджують у чотирьох аспектах: артикуляційному, акустичному, перцептивному, функціональному (або фонологічному).

Термін **звук** означає найдрібнішу фонаційну (вимовну) одиницю, що справляє єдине акустичне враження.

Розділ фонетики, який вивчає соціальну функцію звуків, називається **фонологією**. Основна одиниця фонології – **фонема**.

**Акомодація** (від лат. *assomodatio* – пристосування) – зміна одного звука під впливом іншого, сусіднього; часткове пристосування сусідніх звуків.

**Асиміляція** (від лат. *assimilatio* – уподібнення) – артикуляційне уподібнення одного звука до іншого в мовленнєвому потоці в межах слова або словосполучення.

**Дисиміляція** це протилежний асиміляції процес.

**Гаплогія** (від гр. *haploos* – однаковий, простий, *logos* – слово) – випадіння внаслідок дисиміляції одного з двох сусідніх однакових або подібних складів.

**Дієреза** (від гр. *diæresis* – поділ, розділяння) – викидання звука чи складу в слові для зручності вимови.

**Епентеза** (від гр. *epenthesis* – вставка) – поява у словах додаткового звука.

**Метатеза** (від гр. *metathesis* – перестановка) – взаємна перестановка звуків або складів у межах слова.

**Редукція голосних** (від лат. *reductio* – відведення назад) – ослаблення артикуляції ненаголошених звуків і зміна їхнього звучання.

**Протеза** (від гр. *prothesis* – додання, приєднання) – поява перед голосним, що стоїть на початку слова, приголосного для полегшення вимови.

**Склад** – це частина слова, що складається з одного чи кількох звуків і вимовляється одним поштовхом видихуваного повітря.

**Наголос** – це посилення голосу на одному зі складів слова.

## Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. Що є предметом вивчення фонетики і фонології?
2. Яка різниця між звуком і фонемою?
3. Чому такі вислови, як «голосна буква», «приголосна буква», неправильні?
4. На які групи поділяються приголосні звуки?
5. Що впливає на вимову звука?
6. За якими ознаками прийнято розрізняти зміни звуків у потоці мовлення?
7. Що таке позиційні та комбінаторні зміни звуків?
8. Що належить до комбінаторних змін звуків?
9. Що таке асиміляція, її види?
10. Від чого залежить кількість складів у слові?
11. Які існують правила поділу слова на склади?
12. Що таке наголос? Назвіть його типи.
13. Яку функцію виконує наголос у словах типу *гірка – гірка*?
14. Що таке інтонація, які функції вона виконує?

## Тема 3. Графіка української мови. Орфографія. Принципи орфографії (2 год.)

1. Графіка української мови. Розвиток графічного письма.
2. Орфографія як розділ мовознавчої науки.
3. Основні принципи орфографії.
4. Правопис частин основи слова.

### Основні поняття

**Графіка** – сукупність усіх засобів письма (всіх букв і допоміжних знаків); розділ мовознавства, який вивчає співвідношення між графемами і звуками.

**Алфавіт** (від перших двох букв грецького алфавіту *альфа* і *бета*, у грецькій вимові *vita*) – сукупність букв якогось фонографічного письма, розташованих у історично усталеному порядку.

**Орфографія** (від гр. *orthos* – прямий, правильний, рівний і *grapho* – пишу) – правопис; розділ мовознавчої науки, в якому встановлюється система правил передачі звукової мови (слів і їх форм) на письмі.

Суть **фонетичного принципу** полягає в тому, що слова пишуть так, як вимовляють.

Для **морфологічного принципу** характерне однакове написання однієї й тієї самої морфеми незалежно від її вимови в тій чи іншій позиції.

**Історико-традиційний принцип** полягає в тому, що зберігаються такі написання, які на сучасному етапі втратили свою мотивованість, тобто слова пишуться так, як вони писалися колись, хоч таке написання не відповідає ні звучанню слова, ні його морфемній структурі.

**Ідеографічний**, або символічний, принцип полягає в тому, що деякі слова звучать однаково, але пишуться по-різному з метою розрізнення їх значень.

### Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. Що вивчає графіка?
2. Які переваги писемної мови над усною?
3. Що таке алфавіт? Скільки букв в українському алфавіті?
4. Чи всі букви в сучасному алфавіті точно відповідають звукам?
5. Що вивчає орфографія? Яке походження цього слова?
6. Які принципи покладено в основу українського правопису?

### Тема 4. Складні випадки правопису слів іншомовного походження. Уживання великої букви. Зміни в українському правописі 2019 року (2 год.).

1. Складні випадки правопису слів іншомовного походження.
2. Уживання великої букви.
3. Зміни в українському правописі 2019 року.

### Основні поняття

**Власні назви (бніми)** – слова або словосполучення, які позначають індивідуальні об'єкти.

**Ономастика** – розділ мовознавства, який вивчає власні імена й назви, їх історію, семантику, будову, основні закономірності розвитку, досліджує сукупність власних імен певної території, етносу, істор. періоду.

### Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. Які основні правила подвоєння приголосних у запозичених словах ви пам'ятаєте?
2. Назвіть основні відмінності у написанні апострофа у власне українських словах і в запозичених.
3. Поясніть, чому після приголосного *д* у словах *дизель* і *дієз* пишемо різні голосні.
4. Назвіть правило, яке умовно називається 'правилом дев'ятки'.
5. Чи завжди прикметники, утворені від власних назв, пишуться з великої букви?

## Тема 5. Лексикологія як розділ мовознавства. Лексична семантика. Класифікація лексики за значенням. Класифікація лексики української мови за походженням та вживанням. Українська фразеологія: джерела, структура, семантика (2 год.)

1. Предмет і завдання лексикології. Слово як основна одиниця мови. Слово й поняття. Основні ознаки й функції слова.
2. Однозначні і багатозначні слова. Лексична полісемія, типи лексичної полісемії.
3. Омонімія в сучасній українській мові, класифікація і функції омонімів. Міжмовні омоніми.
4. Синонімія, класифікація синонімів.
5. Явище паронімії в українській мові. Поняття про слова-пароніми.
6. Антонімія в українській мові. Типи антонімів за структурою і семантичною сутністю протилежності.
7. Лексика української мови за походженням.
8. Лексика української мови за сферами вживання.
9. Поняття фразеологічної одиниці (фразеологічного звороту).

### Основні поняття

**Лексикологія** – багатоаспектна наука, яка вивчає природу й суть слова, його виникнення та зміну, визначення значення слів та їх уживання, структуру словникового кладу мови, шляхи його поповнення та ін.

**Слово** – це звук або комплекс звуків, що має певне значення і вживається в мовленні як самостійне ціле.

**Абстрагування** – це виділення найістотніших ознак, властивостей предметів і явищ навколишньої дійсності.

**Поняття** – це відображення в свідомості людини істотних ознак явищ, предметів дійсності.

**Однозначними** називаються такі слова, які в будь-якому контексті (словесному оточенні) мають те саме (одне) значення.

**Багатозначними** називають такі слова, які залежно від контексту можуть мати кілька значень.

**Пряме значення** – це основне лексичне значення багатозначного слова, яке безпосередньо вказує на співвідношення слова з явищами реальної дійсності.

**Переносне значення** – це вторинне лексичне значення багатозначного слова, яке виникає внаслідок перенесення найменувань одних предметів, явищ, дій, ознак на інші на основі подібності чи суміжного зв'язку між ними.

**Метафора** (гр. *metaphora* – перенесення) – перенесення ознак одного предмета чи явища на інший на основі їхньої схожості.

**Метонімія** (гр. *metonymia* – перейменування) – перенесення назви одного класу предметів на інший клас або одиничний предмет на основі суміжності.

**Омоніми** – це слова, однакові за звучанням і написанням, але різні за лексичним значенням.

**Омоформи** – різні за значенням слова, однакове звучання яких зберігається лише в окремих граматичних формах.

**Омофони** – слова різні за значенням і написанням, але однакові за звучанням.

**Омографи** – слова, однакові за написанням, але різні за значенням і звучанням.

**Синоніми** – це різні за звучанням слова, що мають тотожне значення або відрізняються відтінками значень.

**Пароніми** – це слова, досить близькі за звуковим складом і звучанням, але різні за значенням.

Використання омонімів і паронімів як художніх та стилістичних засобів називається **парономазією**.

**Антоніми** – слова з протилежним значенням, що виражають несумісні поняття.

**Жаргонізми** – слова, властиві розмовній мові певного середовища.

**Арго** – це умовна говірка соціальної групи з певним набором слів, незрозумілих для сторонніх.

**Термін** – це слово або словосполучення, що позначає поняття спеціальної галузі знання або діяльності.

**Фразеологія** – 1) сукупність фразеологізмів даної мови; 2) розділ мовознавства, який вивчає фразеологічний склад мови.

**Фразеологізми** – стійкі словосполучення. Це готові сполучення слів, які не створюються в мовленні подібно до вільних словосполучень, а відтворюються у пам'яті.

### **Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу**

1. Що вивчає лексикологія?
2. Які ознаки властиві слову як основній лексичній одиниці?
3. Які слова називаються однозначними, багатозначними?
4. Що таке пряме і переносне значення слова?
5. Який вид переносного значення називають метафорою, метонімією?
6. Якими особливостями характеризується синекдоха як різновид метонімії?
7. Які слова називаються омонімами? Що таке повні і неповні омоніми?
8. Які слова називаються синонімами? Які синоніми належать до абсолютних?
9. Які слова називаються ідеографічними синонімами?
10. Які синоніми належать до контекстуальних?
11. Яка стилістична фігура називається перифразою?
12. Які слова називаються паронімами?
13. Які слова називаються антонімами?
14. Які антоніми називаються загальномовними? Контекстуальними?
15. Як розрізняється українська лексика за походженням?
16. Які слова належать до власне українських?
17. Які слова належать до загальноновживаних?
18. Які слова називаються професіоналізмами?
19. Які слова називаються діалектними? Що таке територіальні та соціальні діалекти?
20. Що таке термін, його ознаки?
21. Що вивчає фразеологія?
22. Що таке фразеологізми? Наведіть приклади.
23. Які фразеологізми називають фразеологічними зрощеннями, єдностями, сполученнями, висловами? Відповідь проілюструйте прикладами.
24. Назвіть джерела виникнення української фразеології.

## **Тема 6. Предмет морфології.**

### **Загальна характеристика іменника як частини мови (2 год.).**

1. Предмет морфології.
2. Частини мови і принципи їх класифікації.
3. Загальна характеристика іменника як частини мови. Граматичні категорії іменника.

### **Основні поняття**

**Морфологія** – розділ граматики, який вивчає особливості будови (морфемний склад) слів і творення їх форм.



**Частинами мови** називаються найбільші класи слів, виділювані за трьома найважливішими класифікаційними ознаками:

- 1) спільним категоріальним (частиним) значенням, абстрагованим на основі узагальнення лексичних значень конкретних слів;
- 2) складом і функціональним призначенням морфологічних категорій, реалізованих у межах відповідних парадигм;
- 3) спільністю основних синтаксичних функцій.

**Іменником** називається частина мови, яка позначає предмет і виражає це узагальнене значення за допомогою граматичних категорій роду, числа і відмінка.

До найхарактерніших граматичних категорій української мови належить **категорія роду**, яка, крім іменника, поширюється на прикметник, окремі функціональні розряди займенника, дієслово (форми минулого часу і умовного способу, дієприкметник), окремі числівники.

Словозмінна **категорія числа** реалізується в українській мові у протиставленні двох рядів форм – однини і множини. Ці ряди форм становлять дві іменникові парадигми.

Граматична словозмінна категорія, яка служить засобом вираження синтаксичних зв'язків іменника з іншими повнозначнолексичними компонентами речення, називається **категорією відмінка**.

### Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. Як визначити рід невідмінюваного іменника?
2. Назвіть особливості відмінювання іменників II відміни чоловічого роду.
3. Які іменники вживаються лише у множині?
4. Які іменники належать до категорії збірних?

## Тема 7. Загальна характеристика прикметника як частини мови. Загальна характеристика займенника як частини мови (2 год.).

1. Загальна характеристика прикметника як частини мови. Значеннєво-граматичні розряди прикметників.
2. Значеннєво-граматичні розряди прикметників.
3. Загальна характеристика займенника як частини мови.
6. Розряди займенника за значенням.
7. Розряди займенників за співвідношенням до інших частин мови.

### Основні поняття

**Прикметник** – частина мови, що виражає ознаку за допомогою синтаксично залежних граматичних категорій роду, числа й відмінка.

До розряду **якісних** належать прикметники, що позначають безпосередні, прямі, закладені в самій сутності предметів ознаки, здатні, як правило, виявлятися з різною мірою або інтенсивністю.

**Відносні** прикметники виражають незмінні, сталі щодо міри вияву ознаки предметів обов'язково через відношення їх до інших предметів або дій.

**Ступені порівняння якісних прикметників** творяться з потреби вираження міри ознаки, що виникає в результаті зіставлення, порівняння кількох предметів, явищ або дій.

**Займенниками** називаються слова, що вказують на предмети, ознаки і кількості, не називаючи їх.

Відповідні лексичні одиниці об'єднуються у складі однієї частини мови на основі спільної для них **функції заміщення слів-назв**, які позначають предмети і ознаки в найширшому розумінні цих понять, а також кількості і ознаки ознак.

### Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. Які головні риси пов'язують прикметник з іменником і які між ними істотні відмінності?
2. Які існують розряди прикметників за значенням і граматичними особливостями?
3. Схарактеризуйте займенник як частину мови.
4. Назвіть розряди займенників та їх ознаки.
5. Назвіть особливості поділу займенників на розряди за співвідношенням з іншими частинами мови
6. Назвіть особливості відмінювання займенника.

## Тема 8. Загальна характеристика числівника як частини мови (2 год.).

1. Загальна характеристика числівника як частини мови.
2. Значеннєві розряди числівників.
3. Структурні розряди числівників.
4. Морфологічні категорії числівника і сполучуваність числівників з іменниками.
5. Словозміна числівників.
6. Особливості наголошування числівників при словозміні.

### Основні поняття

**Числівник** – частина мови, яка позначає кількість предметів (точно фіксовану або неозначену) і виражає категоріальне лексичне значення у морфологічній категорії відмінка при обмеженому функціонуванні категорій роду і числа.

За семантичними ознаками числівники поділяються на **власне кількісні, кількісно-збірні, кількісно-дробові і порядкові**.

До **власне кількісних** належать числівники, які називають точно окреслене абстрактно-математичне число або кількість предметів у цілих одиницях.

**Збірні** числівники кваліфікуються як числові назви, що позначають кількість як неподільну, нечленовану сукупність істот або предметів.

**Дробові** числівники називають певну точно фіксовану кількість частин, виділених у складі цілого.

**Неозначено-кількісні** числівники вказують на невизначену, нефіксовану кількість.

**Порядкові** числівники утворюються від власне кількісних і відповідають на питання *котрий?*

За структурою розрізняють три розряди числівників: **прості, складні і складені**.

### Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. Схарактеризуйте числівник як частину мови.
2. Назвіть значеннєві розряди числівників та їх ознаки.
3. Який принцип розподілу числівників за структурою?
4. Назвіть особливості узгодження числівників з іменниками.
5. Назвіть особливості відмінювання числівника.

## Тема 9. Загальна характеристика дієслова та дієслівних форм (2 год.).

1. Значення і граматичні ознаки дієслова.
2. Дві основи дієслова.
3. Категорія виду.



4. Категорія перехідності / неперехідності.
5. Дієприкметник.
6. Дієприслівник.

### Основні поняття

**Дієслово** – це частина мови, що позначає дію або стан предмета як процес.

**Категорія виду** є основною граматичною категорією дієслова. Видові значення, в основі яких лежить поняття внутрішньої межі дії, вказують на її результативність / нерезультативність, тривалість / обмеження, завершеність / незавершеність.

**Корелятивна видова пара** – це співвідносні дієслова, що відрізняються тільки значенням виду.

**Дієприкметник** – це відмінювана дієслівна форма, що передає дію або стан як динамічну ознаку предмета.

**Дієприслівник** – це незмінювана дієслівна форма, яка, вказуючи на додаткову дію, пояснює в реченні основне дієслово (присудок).

### Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. Схарактеризуйте дієслово як частину мови.
2. Назвіть граматичні ознаки дієслова.
3. Що таке корелятивна видова пара?
4. Наведіть приклади перехідних і неперехідних дієслів. Поясніть свій вибір.
5. Поясніть відмінність між активними і пасивними дієприкметниками.
6. Назвіть основні способи творення дієприслівника.

## Тема 10. Прислівник. Службові частини мови. (2 год.).

1. Значення прислівника, його граматичні ознаки. Розряди прислівників за значенням.
2. Загальні відомості про прийменник. Групи прийменників за походженням та морфологічним складом.
3. Загальне поняття про сполучник.
4. Загальне поняття про частку.
5. Загальне поняття про вигук.

### Основні поняття

**Прислівник** – це повнозначна незмінювана частина мови, що виражає ознаку дії, стану чи ознаку якості або предмета.

**Означальні прислівники** виражають якісні ознаки дії або стану та спосіб вияву їх, міру або ступінь

**Обставинні прислівники** виражають різні обставини, за яких відбувається дія, тобто характеризують дію або процес за часовими, просторовими, причиновими відношеннями, рідше – за метою її виконання.

**Прийменники** – це службові слова, за допомогою яких виражаються відношення між предметами та відношення дії або ознаки до предмета.

До **первинних прийменників** належать ті, що вже втратили будь-який генетичний зв'язок із самостійними словами.

До **вторинних** належать прийменники прислівникового (*близько, поруч, навкруг, відносно до, подібно до*) та іменникового (*коло, кінець*) походження.

**Сполучники** – це службові слова, які служать для зв'язку однорідних членів речення та частин складного речення.

**Сурядні** сполучники поєднують однорідні члени речення і частини складносурядного речення як рівноправні, граматично незалежні одне від одного.

**Підрядні** сполучники поєднують частини складнопідрядних речень.

**Частка** – це службова частина мови, яка надає слову чи реченню додаткового відтінку або служить засобом творення форм слів та похідних слів.

**Вигук** – частина мови, яка служить для безпосереднього вираження емоцій, почуттів і волі людини.

#### **Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу**

1. На які розряди поділяються прислівники за значенням і синтаксичною роллю в реченні?
2. Яку роль відіграють прийменники у реченні?
3. З якими формами іменника може поєднуватися прийменник *по* у сучасній українській мові?
4. Як сполучники поділяються на типи за участю у вираженні семантико-синтаксичних відношень між поєднуваними одиницями?
5. На які типи поділяються сполучники в українській мові за морфологічним складом?
6. За роллю у слові і реченні частки поділяються на які розряди?
7. Чому вигуки посідають проміжне місце між самостійними і службовими словами?

### **Тема 11. Предмет синтаксису. Поняття про словосполучення і речення. (2 год.).**

1. Предмет синтаксису.
2. Поняття про словосполучення.
3. Поняття про речення.
4. Ознаки речення. Класифікація речень за метою висловлення.

#### **Основні поняття**

**Синтаксис** (від грецьк. побудова, зв'язок, порядок) – розділ граматики, який вивчає будову словосполучень і речень, процеси породження мовлення: зв'язки слів, словоформ у словосполученні й у реченні та зв'язки і порядок частин тексту.

**Словоформа** – це мінімальна синтаксична одиниця, яка бере участь у формуванні словосполучення і речення.

**Словосполучення** утворюється внаслідок поєднання двох або більше повнозначних слів за типом синтаксичного, підрядного зв'язку – узгодження, керування або прилягання.

**Іменні словосполучення** – це словосполучення, утворювані іменником, прикметником, числівником або займенником.

**Дієслівні словосполучення** – це словосполучення, утворювані дієсловом (особовими формами, інфінітивом, дієприкметником і дієприслівником).

**Прислівникові словосполучення** – це словосполучення, утворювані прислівником.

**Узгодження** – синтаксичний зв'язок, при якому залежне слово стоїть у тій самій формі, що й головне.

**Керування** – синтаксичний зв'язок слів, при якому залежне слово стає в тому відмінку, якого вимагає головне слово

**Прилягання** – це синтаксичний зв'язок, при якому залежне слово приєднується до головного тільки за змістом.

**Опис речення** можна звести до трьох основних підходів: структурного, логічного й семантичного.

- ✓ **Структурний підхід.** При такому варіанті опису речення розглядають як мовну одиницю певної конструкції безвідносно до явищ навколишньої дійсності, що є значеннєвою основою речення (денотата).

- ✓ **Логічний підхід.** У цьому випадку речення зіставляють із структурою логічного судження – формою думки. У навколишній дійсності людська свідомість виділяє насамперед предмети та їх можливі ознаки, дії, стани, відношення.
- ✓ **Семантичний підхід.** При такому розгляді структуру речення зіставляють із структурою відрізка дійсності, про яку йдеться у кожному конкретному реченні, бо семантика є виразником відношення мовної форми до позамовних чинників.

**Одиницями семантичної структури** є **суб'єкт**, **предикат**, **об'єкт**. Семантичний **суб'єкт** означає реального виконавця дії чи носія стану ознаки. Семантичний **предикат** виражає дію, стан, ознаку суб'єкта, а **об'єкт** означає того, на кого ця дія спрямована, хто є результатом чи продуктом дії.

**Синтаксичний рівень** відображає зовнішню і внутрішню структуру речення, характеризуючи його будову. Синтаксичний суб'єкт (**підмет**) і синтаксичний предикат (**присудок**) завжди мають певні морфологічні і синтаксичні засоби вираження.

**Речення** – це мінімальна комунікативна одиниця, яка складається із слова чи кількох слів, об'єднаних за граматичними законами, і характеризується відносною смисловою та інтонаційною завершеністю.

### Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. Що вивчає синтаксис?
2. Що таке словоформа?
3. Назвіть типи словосполучень
4. Опис речення зводиться до трьох підходів. Назвіть їх.
5. Назвіть основні ознаки речення.
6. Як речення поділяються за метою висловлювання?

## Тема 12. Просте речення. (2 год.).

1. Внутрішньосинтаксична структура речення.
2. Двоскладне речення.
3. Другорядні члени речення.
4. Односкладне речення.
5. Поняття про просте ускладнене речення.

### Основні поняття

**Просте речення** має один граматичний центр. Він може бути представлений двома головними членами речення – підметом і присудком (**двоскладне речення**) або одним головним членом речення (**односкладне**), чи нерозкладним граматичним центром (**нечленоване**).

**Підмет** – це граматично незалежний головний член двоскладного речення, що означає предмет, ознака якого виражається присудком.

**Присудок** – це головний член двоскладного речення, що виражає ознаку підмета.

**Додаток** – це другорядний член речення, що означає об'єкт дії чи стану.

**Прямий додаток** – це додаток у формі знахідного відмінка без прийменника, який у реченні залежить від особового дієслова, інфінітива, дієприслівника.

**Непрямий додаток** – це додаток, виражений у формі знахідного відмінка з прийменником або у формах інших непрямих відмінків без прийменників і з прийменниками.

**Обставина** – це другорядний член групи присудка, що виражає характеристику дії чи ознаки з погляду якості, кількості, різних умов їх вияву.

**Означення** – це другорядний член речення, синтаксично залежний від іменника чи слова, вжитого у значенні іменника, що виражає якісну або кількісну ознаку.

**Односкладними** називаються речення, які мають один головний член, що є виразником предикативності, і не потребують поповнення структури другим головним членом.

#### **Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу**

1. За якими показниками здійснюється класифікація простих речень?
2. Назвіть члени речення і запитання до них.
3. Яке речення називається односкладним?
4. Які типи односкладних речень ви знаєте?
5. Чим може бути ускладнене просте речення?

### **Тема 13. Складне речення як синтаксична одиниця (2 год.).**

1. Складне речення як синтаксична одиниця.
2. Засоби зв'язку частин складного речення.
3. Безсполучникове складне речення.
4. Складнопідрядне речення.
5. Складносурядне речення.
6. Складні синтаксичні конструкції.
7. Конструкції з чужим мовленням.
8. Поняття про складне синтаксичне ціле.

#### **Основні поняття**

**Складне речення** – синтаксична конструкція, що складається з двох і більше предикативних одиниць, пов'язаних відповідним синтаксичним зв'язком, і становить семантичну, структурну та комунікативну єдність.

Усі типи складних речень можуть бути:

- 1) **мінімальними конструкціями**, що складаються лише з двох предикативних частин;
- 2) **багатокомпонентними**, які складаються з трьох і більше предикативних частин.

У зв'язку з цим розрізняють ще **складні синтаксичні конструкції**, або складні речення з ускладненою синтаксичною будовою.

**Безсполучникові речення** – це такі складні речення, предикативні частини яких об'єднуються в одне синтаксичне і семантичне ціле не за допомогою сполучників і сполучних слів, а ритмомелодійними засобами, інтонацією, поряд з якими можуть виступати і деякі інші засоби.

Серед безсполучникових складних речень розрізняють дві групи:

- 1) **безсполучникові складні речення з однотипними частинами**, тобто безсполучникові складні речення однорідного складу;
- 2) **безсполучникові складні речення з різнотипними частинами**, тобто безсполучникові складні речення неоднорідного, неоднотипного складу.

Складне речення, що складається з двох або більше предикативних одиниць, які поєднані в єдине семантичне і граматичне ціле підрядним зв'язком за допомогою сполучників підрядності чи сполучних слів та інших граматичних засобів, називається **складнопідрядним**.

За будовою серед складнопідрядних речень розрізняють два основні структурно-семантичні типи: 1) **речення нерозчленованої структури**, або нерозчленовані, одночленні; 2) **речення розчленованої структури**, або розчленовані, двочленні.

**Складносурядним** називається речення, синтаксично рівноправні предикативні частини якого поєднуються в одне граматичне й смислове ціле сурядними сполучниками.

**Складні синтаксичні конструкції** є багатокомпонентними, багаточленними складними реченнями, до складу яких входить три і більше предикативних частин, які відповідним чином пов'язані між собою в єдине ціле.

**Період** – це розгорнутий вислів, що як своїм змістом, так і інтонаційно чітко розпадається на дві взаємно врівноважені частини і характеризується єдністю змісту й інтонації.

**Пряма мова** – це точно відтворений чужий вислів із збереженням його лексичних, синтаксичних та інтонаційних особливостей.

В **непрямій мові** не зберігаються особливості мовлення мовця, а лише передається загальний зміст сказаного, причому ця передача змісту чужого мовлення здійснюється від особи автора.

**Невласне пряма мова** становить суміш непрямой мови з елементами прямої, зберігаючи певною мірою при цьому порядок слів, інтонацію, дослівні вислови, емоційність мови персонажів.

**Складне синтаксичне ціле** – це сполучення ряду речень, поєднаних між собою в одне ціле семантико-граматичними відношеннями.

### Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. Чим відрізняється складне речення від простого?
2. Назвіть основні засоби зв'язку частин складного речення.
3. Які розділові знаки і за яких умов ставляться у безсполучниковому складному реченні?
4. Назвіть основні відмінності між складносурядним і складнопідрядним реченнями?
5. Які різновиди складних синтаксичних конструкцій існують?
6. Що таке період?
7. Які конструкції з чужим мовленням ви можете назвати?
8. Що таке складне синтаксичне ціле?
9. Яке основне призначення розділових знаків

## Тема 14. Пунктуація (2 год.).

1. Розділові знаки у кінці речення.
2. Розділові знаки у простому реченні.
3. Розділові знаки у складному реченні.

### Основні поняття

**Кра́пка** – знак пунктуації, який ставиться в кінці речення і після деяких скорочень. Є найуживанішим розділовим знаком.

**Знак о́клику** – розділовий знак, який використовується в реченні для позначення сильного емоційного почуття: обурення, здивування, захоплення, гніву тощо.

**Знак пита́ння** – розділовий знак для вираження питання.

**Крапки́, або три кра́пки** – розділовий знак у вигляді трьох поставлених поряд крапок, яким позначають на письмі незакінченість або перерваність висловлення, а також пропуски у тексті.

**Ко́ма** – розділовий знак, що має форму гачка (,); на письмі вживається в межах речення для відокремлення слів, словосполучень і частин складного речення.

**Двокра́пка** – розділовий знак у вигляді двох розташованих одна над іншою крапок, вживаний, щоб зазначити, що частина тексту після нього пов'язана причинами, поясненнями і іншими смисловими стосунками з частиною тексту перед ним.

**Тире** є розділовим знаком, що вживається для позначення прямої мови, для позначення пауз, перед *це (це є), оце, то, ось (це,)* значить та у інших випадках.

**Скісна риска** – розділовий знак, який використовують між однорідними членами речення (*інтонація оклику / питання*); на позначення року, що не збігається з календарним (*у 2018/19 навч. році*); на позначення співвідношення яких-небудь величин (*курс гривня / до-*

лар); замість сполучень слів і складних слів (*p/p* – *розрахунковий рахунок*; *к/т* – *кінотеатр*); у позначеннях складених одиниць виміру (*км/год*).

#### **Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу**

1. Назвіть випадки, коли ставиться кома у простому ускладненому реченні.
2. Проілюструйте прикладами правила, коли ставимо тире між підметом і присудком.
3. У якому випадку ставимо двокрапку у простому реченні?
4. Чи залежить вибір розділового знаку від типу складного речення?
5. Чи існують варіанти, коли між частинами складного речення не ставиться розділовий знак?

# ТЕМИ І ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

## Заняття № 1

**Тема: Українська літературна мова – національна мова українського народу. Функції мови в суспільстві (2 год).**

1. Місце української мови серед мов світу.
2. Поняття національна мова і літературна мова. Найістотніші ознаки літературної мови. Форми її існування.
3. Функції мови в суспільстві.
4. Мовні норми. Види норм.

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти**

**1. Розкажіть про роль мови в житті суспільства. Доведіть, що мова є суспільним явищем. Наведіть приклади.**

**2. Прочитайте. Знайдіть інформацію і розкажіть, що ви знаєте про місце української мови серед інших мов світу.**

Сила людей має переконання, що ця мова [українська] є одна з найбагатших слов'янських, що вона навряд чи вважатиме божественною щодо рясноти слів і висловів, польській щодо барвистості, сербській щодо приємності, що це мова, яка навіть у вигляді необробленого може стати нарівні з мовами, обробленими гнучкістю й багатством синтаксичним, мова поетична, музична, мальовнича. (І. Срезневський).

**3. Що, на вашу думку, впливає на престиж мови? Доведіть свої міркування.**

**4. Заповніть таблицю.**

| №  | Мовні норми  | Регулюють правильність | Приклади |
|----|--------------|------------------------|----------|
| 1. | Орфоепічні   |                        |          |
| 2. | Орфографічні |                        |          |
| 3. | Синтаксичні  |                        |          |
| 4. | Пунктуаційні |                        |          |



|    |              |  |  |
|----|--------------|--|--|
| 5. | Морфологічні |  |  |
| 6. | Стилістичні  |  |  |
| 7. | Лексичні     |  |  |
| 8. | Словотворчі  |  |  |

**5. Підкресліть сполуки, що порушують норми української літературної мови. Прочитайте текст без помилок.**

Я була купила квиток до театру, але прийти на виставу не змогла. Луги, струшуючи росу, розляглися співами солов'їв. Готуючись до іспитів, увесь матеріал має бути повторений. Визирнувши у вікно, на вулиці йшов дощ. Підприємці завжди співставляють витрати і прибутки; пробачте друзів. Меблі коштують біля п'яти тисяч гривнів. Нами було обговорено три важливих питання. Мені болить майбутнє нашої молоді; зраджувати принципи; наводити докази; листати журнал; називати по імені; не приніс гроші; завідувач бібліотекою; покарати за брехню. Призначити заступником директора Іванченко Ігора Сергійовича. Працюватиму на об'єкті до одинадцяти годин. Лікування триватиме менше двох тижнів.

**6. Охарактеризуйте основні функції мови:**

комунікативна; номінативна; мислетворча; естетична; культурологічна; експресивна; фактологічна; ідентифікаційна; волюнтаристична; магічно-містична; гносеологічна; демонстративна.

**7. Запишіть словосполучення, добираючи з дужок відповідні за значенням слова.**

Валютна сума (поступить, надійде), (потратив, витратив) час, (взято, прийнято) до уваги, (застосовували, приміняли) силу, збори (прийняли постанову, ухвалили), мені (приходилось, доводилось), (багаточисельні, численні) документи, (провідна, ведуча) організація, порушення (чинних, існуючих) законів, (тягнув, зволікав) із вирішенням, книгу (відкриємо, розгорнемо), лічильник (включено, увімкнено), пристрасті (вляглися, вгамувалися), висновки (витікають, впливають), ціна (виросла, зросла), записка (цього, цьому), (кінцевий, остаточний) вибір, це (зайвий раз, ще раз) підкреслює, (дійсна, справжня) незалежність, (відношення, ставлення) до справи, завідувач (відділом, відділу), (підписка, передплата) газет.

**8. Прочитайте словосполучення, з'ясуйте, чому вони є неправильними. Виправте їх. Обґрунтуйте відповідь.**

Меморіальний пам'ятник, мемуарні спогади, патріот батьківщини, пам'ятний сувенір, преїскурант цін, народний фольклор, хронометраж часу, промислова індустрія, аграрна зем-

ля, пишу свою автобіографію, художник малює свій автопортрет, гуманна людяність, перший дебют, двічі дублювати вислів, соціальне суспільство.

**9. У текстах, виписаних із газет, припущені відхилення від норм у вживанні слів. Визначте:**

- а) слова, ненормативні для сучасної української літературної мови;**
- б) слова, використані у невласному для них значенні;**
- в) спільнокореневі слова, вживання яких нічим не вмотивоване;**
- г) неправильно сполучувані слова.**

1. Широкого поширення дістала заочна форма навчання.
2. Прогулом рахується неявка на роботу.
3. Дякуємо за чуйне відношення до самотніх людей.
4. Не раз чуємо звинувачення в адрес нашої молоді.
5. Ця провідна думка була сконцентрована в лекції-діалозі, яку зробив кандидат філософських наук.
6. Гості познайомились з підприємством.
7. Це кидається в вічі кожному.
8. Він співставляв різні випадки.
9. У клубі світилося, висвітлюючи на подвір'ї групки молоді.
10. Із-за запізнення весни збіглися строки багатьох польових робіт.
11. Тільки спільними зусиллями медпрацівників і населення можна попередити серцево-судинні захворювання.
12. Це не вартує нашої уваги.

## **Заняття № 2**

**Тема: Предмет і завдання фонетики і фонології. Зміни звуків у мовному потоці. Одиниці та засоби надсегментної фонетики: склад, наголос, інтонація (2 год.).**

1. Фонетика як розділ мовознавства.
2. Звуки і фонemi. Ознаки фонем.
3. Класифікація голосних та приголосних звуків.
4. Типи змін звуків.
5. Комбінаторні фонетичні зміни.
6. Позиційні фонетичні зміни.
7. Склад, типи складів.
8. Наголос, його типи.

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти**

### **1. Позначте**

- 1) слова, у яких звуків і букв порівну;
- 2) слова, у яких звуків менше, ніж букв;
- 3) слова, у яких звуків більше, ніж букв.

Поїлка, дятел, екзамен, ад'ютант, пильнувати, медяник, оздоба, ідеал, атомність, бур'ян, ходжу, зіниця, Оля, папір, общипати, американець, усмішка, пиляти, розступиться, щілина, єдність, ожеледь, втілення, діяльний, щипці, англійський, отаман, вартість.

### **2. Підкресліть дзвінкі приголосні.**

О слово рідне! Орле скутий! Чужинцям кинуте на сміх! Співочий грім батьків моїх, дітьми безпам'ятно забутий. О слово рідне! Шум дерев! Музика зір блакитнооких, шовковий спів степів широких, Дніпра між ними левій рев (О. Олесь).

**3. Підкресліть усі глухі приголосні, усно схарактеризуйте їх за місцем творення.**

Мова – це всі глибинні пласти духовного життя, його історична пам'ять, найцінніше надбання століть, мова – це ще й музика, мелодика, барви буття, сучасна художня, інтелектуальна і мислительна діяльність народу (О. Гончар)

**4. Підкресліть губні приголосні. Які вони за способом творення, за участю голосу і шуму?**

Мова й пісня – дві найважливіші фортеці, які народ повинен оберігати пильніше й відчайдушніше, ніж свої кордони (Г. Нудьга).

**5. У поданих словах замість крапок вставте з- або с-, зі-.**

...пис, ...гин, ...скочила, ...хов, ...хідці, ...в'яла, ...шиток, ...фотографований, ...дійснено, ...важ, ...годен, ...постерігач, ...малку, ...казана, ...кис, ...ніс, ...м'яв, ...сип, ...споду, ..бір.

**6. Позначте слова з м'якими приголосними.**

Діез, ріг, пінг-понг, помаленьку, місто, Білл, щічок, гравюра, зяб, залюбки, шків, Ніл, боротьба, нюанс, покіс, вночі, вогонь, фін, земля, соняшник, в печі.

**7. Знайдіть і згрупуйте слова, у яких наявне: а) морфологічне подвоєння; б) фонетичне подовження, закріплене й не закріплене на письмі. Поясніть, чим зумовлене фонетичне подовження.**

Віддячити, зсісти, суцвіття, не зжене, бездонний, годинник, клоччя, нісся, з-за, беззубий, мотуззя, знаменний, угіддя, Піддубний, спросоння, вітчизна, необбитий, батьчин, памороззю, сіллю, роззброїти, у клітці, Наддніпрянщина, міццю, ссавці, латунню, попідтинню, гіллястий, Ілля, Полісся, навмання, збіжжя, виллю.

**8. Від іменників та дієслів утворіть похідні слова таким чином, щоб виявилось спрощення груп приголосних. Вимову, написання і винятки поясніть.**

Млість, пристрасть, кореспондент, опонент, кістка, капость, компост, жалість, хваститися, зморщитися, пеститися, виїздити, тиждень, випуск, ризик, агент.

---

---

---

---

---

---

---

**9. Змініть подані слова або доберіть спільнокореневі слова так, щоб у них було наявне чергування фонем о, е // і; о, е // в; е // о після шиплячих та ј. Поясніть випадки порушення чергування.**

Сльоза, піч, поріг, плечі, першість, шість, сон, садок, вікно, кінець, південь, вітрець, вітер, вишні, крапля, вузол, весь, горло, верх, вовк, горох, голос, берег, корова, медонос, діловод, значення, метр, бром, папір, народи, учителі, лоб, рот, доба, джміль, коліно, робота, світ, кольори, стояти, голова, зорі, медозбір, пшениця, четверо, вечерея.

---

---

---

---

---

---

---

**10. Підкресліть тільки ті слова, у яких є закритий склад.**

Зима, січень, метелиця, наметений, білити, іній, кукурудза, кучугури, замети, гребінь, ожеледь, дорога, війнути, завія, віхола, іскристий, ходжу, йшов.

**11. Поділіть слова за складами й поставте в них наголос.**

Ізвечора, ланцюжок, травень, аромат, могутній, мальовничий, озеро, йоржик, ущільнений, розкряти, активність, Єнісей, алфавіт, виноград, гайковий, Водохреще, генезис, оглядач, пільговий, суспільно корисний, апартаменти.

**12. Позначте окремо слова**

- 1) з єдином можливим наголосом;
- 2) з подвійним наголосом;
- 3) де наголос змінює значення слова.

Атлас, об'єднання, обіцянка, приклад, читання, помилитися, завдання, орган, сім'я, випадок, батьківщина, слідом, усмішка, помилка, корисний, вірші, ознака, пора, листопад, зокрема, розмір.

**13. Користуючись орфоепічним словником української мови, поставте наголос у словах.**

Абазур, абонемент, абетка, абрикос, автограф, адажіо, акростих, алюр, альбінос, апостроф, артикль, амфітеатр, базальт, байкар, балдахін, баобаб, бархат, бархан, батист, ваговий, вакансія, важіль, ванілін, вантаж, галантерея, гатунок, гастролер, гарпун, декламація, дельта, депортація, диверсія, екіпірований, екземпляр, експедиція, екранізація, женьшень, жердина, жереб, загар, заздрощі, зазіхачка, задуха, зашморг, імператив, індиго, кабала, кандидат, канвовий, каучуковий, лежбище, лепет, лощина, майстерня, мальок, наочність, норматив, окисник, перлі, рахунок, раунд, ставок.

**14. Поставте наголос у словах іншомовного походження, використовуючи орфоепічний словник. Значення незрозумілих слів знайдіть у словнику іншомовних слів і запам'ятайте.**

Агава, адажіо, анчоус, арабески, базиліка, балдахін, балюстрада, валідність, віраж, вельвет, гало, гама, гендер, генезис, дебет, дисплей, едельвейс, експозиція, елегія, ендемік, ілюмінатор, імам, каземат, каламбур, Капітолій, квінтет, лакмус, легітимність, мангуста, мантра, неоліт, орієнталістика, офсет, памфлет, паритет, пенальті, полеміка, прес-реліз, ралі, рапорт, резус, реквієм, реприза, сенат, силікон, тераса, теракота, фазенда, цитадель, штольня.

**15. З'ясуйте за допомогою словника, у яких словах можуть бути наголошені різні склади, а в яких лише один наголос. Наведіть свої приклади.**

Помилка, цілком, ясний, одинадцять, навчання, читання, зупинка, вимова, шофер, чотирнадцять, предмет, завдання, загадка, перевірка.

### **Заняття № 3**

**Тема: Графіка української мови. Орфографія. Принципи орфографії (2 год.).**

1. Графіка української мови. Розвиток графічного письма.
2. Орфографія як розділ мовознавчої науки.
3. Основні принципи орфографії.
4. Правопис частин основи слова.

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти**

**1. Позначте цифрами по порядку слова за алфавітом.**

Вислів, далеко, Дон, лунає, лоскочу, ломбард, влітку, вісник, дійти, відділ, віковічні, дід, елеватори, заощадження, заряд, затон, затесане, експонат, затріщать, ліг, ліжко, інші, їжачок, інспектор.

**2. Позділіть слова за складами.**

Воля, епітет, диваки, сон, пілот, охолоджувати, офіціантка, ирієм, індиченя, іменник, ескіз, двоколісний, рибалити, учорашній, грушоподібний, альт, ручка, м'яч, довжина, готовити.

**3. Підкресліть тільки ті слова, у яких є закритий склад.**

Осінь, калюжа, сіріти, сонечко, вимити, хмари, етюд, дорога, метелиця, лід, широка, вода, ясен.

**4. Керуючись морфологічним принципом написання слів, вставте пропущені букви в споріднених словах.**

Багатий – бага..ство, люди – лю..ство, громада – грома..ський, студент –студен..ський, гігант – гігант..ський, турист – тури..ський, пропагандист – пропаганди..ський, молотити – моло..ба, просити – про..ба, лічити – лі..ба, кіготь – кі..ті, далекий – дал..ч, великий – вел..ч.

**5. Назвіть 20 слів з літерою І. Поясніть їхнє значення.**

**6. Замість рисок поставте, де треба, апостроф. Поясніть його вживання.**

П/ятирічка, від/ємний, безправ/я, розм/якнути, мавп/ячий, п/еса, б/язь, арф/ярка, п/є, бур/ян, повітр/я, тр/юк, суб/єктивний, кур/йозний, роз/юшити, над/їхати, фотоз/йомка, Св/ятослав, підрум/янений, зм/якшити, В/ячеслав, двох/ярусний, пів/їдальні, р/ясно, різдв/яний, присв/ята, знічев/я, зобов/язаний, грав/юра, кав/ярня, львів/янин, слов/янський, брукв/яний, валер/янка, Гур/ївка, зв/ялити, сім/янин, присв/ячений, дріб/язковий, достопам/ятний, взаємозв/язаний, потьм/яніти, трьох/етапний, без/ідейний, без/ядерний, дез/орієнтація, під/йомник, об/їждчик.

**7. Від поданих власних назв утворіть прикметники за допомогою відповідних суфіксів.**

Кременчук, Золотоноша, Черкаси, Кривий Ріг, Таганрог, Карабах, Лейпциг, Воронеж, Запоріжжя, Острог, Франція, Люксембург, Норвегія, Санкт-Петербург, Галич, Калуга, Сиваш, Дамаск, Інгуш, Волга, Казбек, Генуя, Гонконг, Забайкалля, Карпати, Словаччина, Балхаш, Виборг, Вільнюс, Великі Луки, Черемош, Тбілісі, Канада, Новобіличі, Козелець, Хортиця, Углич, Кагарлик, Херсонес.

---

---

---

---

---

---

---

---

**8. Поставте, де потрібно, м'який знак. Поясніть свій вибір.**

Памороз..., міц..., любов..., верф..., д...огот..., л...одовик, турбуєш...ся, християн...с...кий, здолаєш..., іран...с...кий, вчотир...ох, рибал...ці, повертают...ся, вісім...надцят..., чотир...ма, річ..., дощ..., перепіл...ці, сер...йозно, порадят...ся, мужнієш..., поздоров...те, джерел...це,

брыз...кіт, сковз...ко, віл...нодумец..., пос...міховис...ко, науковец..., джміл..., читал...ня, власни...кий, низ...ка, камін...чик, нян...чити, міц...ніс...т..., діял...ніс...т...

### 9. Поставте пропущену букву у префіксі слова:

бе...порадний, бе...болісний, бе...карний, бе...культурний, ...кріпити, ...бити, ...хилити, ...орати, ...шити, ро...саджувати, ...сохнути, ...фабрикувати, ...хвалити, бе...посередній, ...формувати, ...казати, бе...силля, ...чинити, ро...клад, ...творити, бе...коштовний, не...проможність, ...характеризувати, ро...садник, во...з'єднання, бе...прецедентний, ...чинити, бе...соння, бе...характерний, ...ціпити, бе...коштовний, бе...карний, ро...саджувати, ро...формува-ти, ро...сохнутися, ро...пач, бе...соння, ...ціпити, ...клеювати, ...цементувати, бе...перечний, ро...пущений, пр...амбула, пр...освященство, пр...оритет, пр...паратор, пр...ховати, пр...стиж, пр...горіти, пр...завзятий, пр...вабливо, пр...стол, пр...звисько, пр...тулок, пр...краси, пр...крас-ний, пр...горілий, пр...гарний, пр...зирство, пр...права.

### 10. Повторіть тему „Правопис подвоєних приголосних”. Замість крапок поставте, де треба, пропущені букви, обґрунтуйте написання.

Пристраст...ю, навман...я, затиш...я, суд...ів, пас...я, суд...єю, Поліс...я, пташин...ий, погодин...ий, латат...я, дерев'ян...ий, юн...ат, юн...ість, лін...ю, област...ю, під...ати, воз...єд-нати, кров...ю, курін...ий, олен...я, павутин...я, об...ігати, один...адцять, Ган...а, подруж...я, нужден...ий, востан...є, священ...ик, спросон...я, Іл...івна, стат...ей, стат...єю, суцвіт...я, повноліт...я, повніст...ю, весіл...я, роздоріж...я, радіомовлен...я, засил...я, безчест...я, скрин...я, безліс...я, л...ється, постат...ю, жовч...ю, числен...ий, бездоган...ий, невин...ий, захоплен...ий, натхнен...ий, шален...ий, незбагнен...ий, бездон...ий, невпин...о, стомлен...ий, зрошен...ий, блажен...ий, благословен...ий, обез...броїти, об...рехати, об...ризкувач, від...зеркалювати, під...обрубватися, обе...звучений, над...ністрянський, ро...знайомитися, ро...зігнати.

### 11. Уточніть написання складних іменників. Поставте відповідні позначки.

Електро/поїзд, джерело/знавство, двох/сот/ліття, газо/мотор, сніго/збирання, лісо/сму-га, гучно/мовець, зоре/носець, грам/молекула, фото/журналіст, мікро/вольт, авто/фургон, теле/прес/центр, льон/кучерявець, кіно/репортаж, рута/м'ята, магазин/салон, вакуум/каме-ра, місяце/хід, міні/спідниця, тепло/електро/генератор, зірви/голова, мати/й/мачуха, норд/ост, шістдесяти/п'яти/річчя, крути/голова, мото/крос, напів/уклін, водо/мастило/заправник, штаб/квартира, буркун/трава, перекоти/поле, міні/трактор, батько/мати, трудо/день, контр/адмірал, пасажиро/кілометр, контр/атака, бджоло/знавство, гори/цвіт, водо/грай, авіа/мото-ро/будування, блок/апарат, земле/впорядкування, життя/буття, жень/шень, стоп/кран, фото/монтаж, полу/станок, міні/футбол, жук/плавунець, євшан/зілля.

### 12. Визначте, як правильно писати складні прикметники. Поставте відповідні по-значки.

Українсько/російський, бурий/бурий, військово/полонений, військово/зобов'язаний, водо/провідний, лісо/степовий, віце/президентський, віце/адміральський, світло/захисний, жовто/гарячий, мало/досліджений, зерно/бобовий, науково/технічний, ясний/ясенький, во-кально/іструментальний, старо/церковно/слов'янський, прямо/залежний, кисло/солодкий, вище/зазначений, біло/сніжний, чорно/волосий, кілька/годинний, десяти/поверховий, вель-ми/шановний, унтер/офіцерський, темно/коричневий, народно/визвольний, воєнно/політич-ний, сто/двадцяти/п'яти/річний, м'ясо/промисловий, м'ясо/рибний, швидко/плинний, азото/добувний.

### 13. Позначте можливі переноси слів.

Задніпрянщина, вузький, сильніший, АЕС, задзеленькотіти, віддзеркалення, воджу, осел, молокопровід, ухилатися, відзначати, ТУ-134, маловрожайний, ЮНЕСКО, світлошкірий,



педінститут, бджолярство, тяжкохворий, пошкандибати, розгрупування, явір, красзнавець, підвіконня, бджола, переджнивний, кущ, середземний, щока, ходжу, кукурудза, відзнака, відживати, стверджувати, вичищати, подзвонити, підзаголовок, гудзик, прізвище, НУ «ОЮА», надземний, піщинка, І. Я. Франко, об'єктив, Вінниччина, яма, майнути, уперед, випереджувати, перегони, переможці, ковзани, карусель, вертїтися, ідея, думайте, пам'ятай, мізкувати, свідомість, запроваджувати.

## Заняття № 4

**Тема: Складні випадки правопису слів іншомовного походження. Правопис власних назв. Зміни українського правопису 2019 року (2 год.).**

1. Складні випадки правопису слів іншомовного походження
2. Правопис власних назв
3. Зміни українського правопису 2019 року.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

### **1. Вставте, де потрібно, апостроф чи м'який знак у запозичені слова.**

Інтерв...ю, суб...єкт, б...юро, кур...йозний, Робесп...єр, міл...йонер, комп...ютер, В...етнам, павіл...йон, п...єдестал, кар...єра, П...єр, п...єса, К...юрі, Ж...уль Верн, ад...ютант, д...Аламбер, кон...юнктура, лос...йон, рант...є, кастан...єти, порт...єра, прем...єра, барел...єф, фокстер...єр, транс...європейський, б...язь, він...єтка, п...юпітр, кан...йон, Мол...єр, бл...юз, монпанс...є, сен...йор, рел...єф, конферанс...є, ал...янс, б...ювет, борд...юр, порт...є, торф...яний, дос...є, двох...ярусний, шампін...йон, верф...яний, кур...йоз, Монтеск...є, миш...як, ін...єкція, бул...йон, порт...єра, конферанс...є.

### **2. Вставте на місці крапок, де потрібно, апостроф чи м'який знак, користуючись правилами написання як запозичених слів, так і власне українських.**

Порт...є, дзв...якнути, духм...яний, черв...ячок, комп...ютер, моркв...яний, торф...яний, дос...є, двох...ярусний, верб...я, мавп...ячий, В...ячеслав, т...м...яний, св...ято, цв...ях, шампін...йон, ад...ютант, пів...яблука, пів...Європи, дит...ясла, підв...ялений, верф...яний, кур...йоз, сер...йозний, зв...язок, підв...язати, розм...якшити, п...єдестал, інтерв...ю, Монтеск...є, миш...як, ін...єкція, кон...юнктура, рутв...яний, бул...йон, уман...с...кий, ірпін...с...кий, нян...чити, різ...б...я, лл...ється, бояз...кий, порт...єра, конферанс...є, між...ярусний, різдв...яний.

### **3. На місці крапок у запозичених словах поставте и або i.**

Бр...тан...я, д...в...з...я, д...єз, патр...от, ас...м...ляц...я, Єрусал...м, апенд...ц...т, д...зель, попур..., д...аграма, рад...ус, тер...тор...я, с...стема, акс...ома, Амер...ка, Атлант...ка, дец...метр, деф...с, республ...ка, алюм...н...й, маг...страль, з...гзаг, флегмат...к, артер...альн...й, г...льза, еф...р, реал...зм, с...луєт, фабр...ка, аг...тац...я, академ...к, л...ман, без...дейний, пац...єнт, кор...фей, г...г...єна, рац...ональний, велос...пед, м...грац...я, м...льярд, матер...ал, х...рург, м...тропол...т, реч...тат...в, хр...ст...янство.

### **4. Замість крапок напишіть, де потрібно, подвоєння букв у запозичених словах:**

аб...ревіатура, ак...ліматизація, ак...орд, ан...али, бацил...а, кирил...иця, парал...елізм, ел...іпсоїд, ам...іак, віл...а, мул...а, буд...ист, лібрет...о, ат...єстація, ат...аше, пан...о, тон...а, бон...а, мадон...а, фін...и, сюр...еалізм, ан...отація, оперет...а.

### **5. Виберіть велику чи маленьку літеру відповідно до правил орфографії. Усно поясніть свій вибір.**



К/конгрес захисту миру, Н/національна А/академія Н/наук України, Х/хмельниччина, А/андріївська церква, К/комета Г/галлея, І/імператор, Л/лауреат Д/державної П/премії, К/кам'янець-П/подільський, О/орден „М/мати-Г/героїня”, Д/декларація П/прав людини, О/орден Д/дружби Н/народів, М/міністр О/освіти України, С/спілка Х/художників України, Б/будинки А/актора У/українського Т/театрального товариства, П/парламент, П/постанова К/кабінету М/міністрів України, А/арабська Р/республіка Є/єгипет, П/президент України, П/президент А/академії Н/наук України, Р/рада Б/безпеки, У/укрінформбюро, АТС/Атс, РАЦС/рацс, П/потсдамська У/угода, Г/голова Р/ради В/ветеранів, Г/голова В/верховної Р/ради України, О/облвиконком, Т/товариство Ч/червоного Х/хреста, Н/ненецький А/автономний округ, В/верховний С/суд України, В/версальський М/мир, Г/генеральний П/прокурор України, Л/лауреат Д/державної П/премії імені Т.Г. Шевченка, Н/народний А/артист України, Н/національний Б/банк України, К/конституційний С/суд України, Н/національна Г/гвардія України, З/збройні С/сили України, Д/день Н/незалежності України, Е/епоха В/відродження, Ч/чумацький Ш/шлях, вул. Я/ярославів В/вал, С/софійський С/собор, З/золоті В/ворота, А/андріївська Ц/церква, А/андріївський У/узвіз, К/києво-П/печерська Л/лавра.

6. Випишіть із українського правопису 2019 року зміни, що відбулися. Наведіть приклади.

## Заняття № 5

**Тема: Лексикологія як розділ мовознавства. Лексична семантика. Класифікація лексики за значенням. Класифікація лексики української мови за походженням та вживанням (4 год.).**

1. Предмет і завдання лексикології. Слово як основна одиниця мови. Слово й поняття. Основні ознаки й функції слова.

2. Однозначні і багатозначні слова. Лексична полісемія, типи лексичної полісемії.

3. Омонімія в сучасній українській мові, класифікація і функції омонімів. Міжмовні омоніми.

4. Синонімія, класифікація синонімів.

5. Явище паронімії в українській мові. Поняття про слова-пароніми.

6. Антонімія в українській мові. Типи антонімів за структурою і семантичною сутністю протилежності.

7. Лексика української мови за походженням.

8. Лексика української мови за сферами вживання.

9. Поняття фразеологічної одиниці (фразеологічного звороту).

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

### 1. Відредагуйте речення, усно поясніть заміни слів.

1. Завдяки повені загинули посіви на чималих площах.

2. Найкраще мені подобаються твори сучасних письменників-фантастів.

3. У його відношенні до Платона відчувалася заздрість

4. Я не надіялася, що ти таке витвориш.

5. Раніше ніж відповісти на це запитання, треба визначити зміст поняття – парадигма.

6. В українській мові вимова не завжди співпадає з написанням.

7. У наступному ми також дбатимемо про те, щоб отримувати першість.

8. Широкого розповсюдження набула імпортна побутова техніка.

9. У коридорі контори висів ящик для запитань.

**2. Прочитайте словосполучення, визначте, в яких із них прикметники вжиті в прямому значенні, а в яких – у переносному. Зробіть позначки у тексті.**

Глуха стіна, глухе село, глухе місце, глуха людина;  
важке повітря, важке життя, важкі гріхи, важкий стиль, важкі роки, важкий характер, важкі речі, важкі податки;  
тяжкі умови, тяжке дихання, тяжка любов, тяжка праця, тяжкий удар, тяжка хвороба.

**3. Визначте усно, яке значення (пряме чи переносне) буде мати дієслово, якщо його по черзі сполучати зі словами, вказаними у дужках.**

Скласти (книжки, числа, дрова, іспити, пісню, руки); нести(відповідальність, варту, воду); залишити(спадщину, книжку на лавці, територію, слід, питання не вирішеним); підняти (гілку, урожайність, тривогу, цілину, якір, руку); розбити(склянку, ворога, ділянку землі, доведення опонента, намет, надію).

**4. Виділіть з-поміж поданих однозначні слова. Користуючись тлумачним словником, встановіть їх значення. Поясніть значення багатозначних слів.**

Вистава, вегетаріанець, ретуш, віртуоз, тема, мікроб, ремісник, зубр, вигук, сарказм, метафора, ямб, реклама, товариство, тариф, тембр, рекорд, ім'я, іграшка, теорія, аксіома, дієслово, красень, малий, сивий, мужній, добрий, належний, зручний, проворний, зрадливий; братися, зупиняти, знищувати, будувати, знати.

**5. Усно складіть словосполучення з поданими омонімами і паронімами.**

Бал (оцінка) – бал (вечір), туш (чорна фарба) – туш (музичне вітання), коло (прийменник) – коло (іменник), балка (низина) – балка (в будівлі), афект – ефект, мимохідь – мимохідь, авторитетний – авторитарний, свідчення – свідоцтво, ювіляр – ювелір, багатир – богатир, дипломат – дипломант, гуманний – гуманітарний, місце – місто, компанія – кампанія, адресат – адресант, квартира – кватирка, фронтовий – фронтальний – фронтонний, функціональний – функціонуючий, програмний – програмований, класний – класовий – класичний, фамільний – фамільярний, печать – печатка, спиратися – опиратися, підприємство – підприємництво.

**6. Доведіть, склавши словосполучення, що наведені слова належать до:**

**а) омонімів**

коса, гриф, розряд, ласка, бал, лава, ніс;

**б) багатозначних слів**

суд, двірник, гніздо, крило, рукав, ручка, спинка, зуб, стаття;  
вовчий, шовковий, залізний, солодкий, круглий;  
підходити, бігти, їсти, гризти, лити;  
ясно, гірко, високо.

**7. Додайте паронімічну пару і запишіть. Поясніть різницю у значенні слів-паронімів.**  
**Зразок: контакт – контракт.**

|                    |                        |
|--------------------|------------------------|
| Радник – _____,    | прощання – _____,      |
| абонемент – _____, | складний – _____,      |
| сусідній – _____,  | прописка – _____,      |
| текст – _____,     | дружній – _____,       |
| корисний – _____,  | особливий – _____,     |
| ефект – _____,     | затверджувати – _____, |
| формувати – _____, | звертання – _____,     |
| звичасвий – _____. |                        |

**8. Прочитайте поезії-двовірші Богдана Кварцева, які автор назвав тавторимами. Як називаються мовні засоби, які використовує поет?**

1. Було колись, ще давньою добою,/ Що лицарі за правду йшли до бою. 2. Чинив бешкет, напившись вина –/ І потім клявся: не моя вина. 3. Вполудні лежневі світило сонце –/ І він не знав, чи справді це, чи сон це. 4. Осяяла його ідея світла:/ Літати, наче нетля, коло світла. 5. Залізла жаба у песячу буду/ І репетує: собакою буду. 6. Хвалився, у борги загрузнувши по шию:/ Із парчі й золота жупан собі пошию. 7. Настирливо писав вірші і пісні,/ Такі ж, як він, стерильні і пісні. 8. З села до міста хтіли прокладати міст,/ І вийшли з сіл, та не дійшли до міст. 9. За владу над людьми змагався він запекло,/ Сильніш за жертви всі, за людський жах, за пекло.

**Складіть двовірші, римуючи слова:** *і де я – ідея, за мету – замету, з міни – зміни, з води – зводи, в тих – втих, до волі – доволі, з ради – зради, на Русі – в русі, в тому – втому, з Риму – зриму, з віт – звіт, не суть – несуть.*

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**9. Доберіть синоніми до поданих нижче запозичених слів. Поясніть правопис слів іншомовного походження.**

|                          |                         |
|--------------------------|-------------------------|
| Аргумент – _____,        | пріоритет – _____,      |
| стимул – _____,          | експеримент – _____,    |
| компенсація – _____,     | авторитет – _____,      |
| ідентичний – _____,      | аванс – _____,          |
| безапеляційно – _____,   | прогрес – _____,        |
| фальсифікація – _____,   | індустріальний – _____, |
| декламувати – _____,     | асимілювати – _____,    |
| стимулювати – _____,     | експлуатувати – _____,  |
| космос – _____,          | бартер – _____,         |
| ландшафт – _____,        | пілот – _____,          |
| ірис – _____,            | асиміляція – _____,     |
| резолюція – _____,       | фортеця – _____,        |
| голкипер – _____,        | шофер – _____,          |
| оксидация – _____,       | анемія – _____,         |
| процент – _____,         | куліси – _____,         |
| туберкульоз – _____,     | дескриптивний – _____,  |
| інтелектуальний – _____, | горизонт – _____,       |
| корупція – _____.        |                         |

**10. Подані слова згрупуйте в синонімічні ряди, визначте, чим відрізняються синоніми одного ряду.**

Горіти, ввічливий, батьківщина, давній, рідний край, минулий, уважний, мерехтіти, вихований, палахкотіти, сяяти, вітчизна, старезний, чемний, палати, жевріти, стежка, доріжка, сміливий, хоробрий, любов, здібний, дорога, відважний, кохання, талановитий, пильний, здатний, шлях, рішучий, тропа, мужній, тліти, стежина, доблесний, непоборний, шанобливий, героїчний, любощі.

### 11. До поданих слів доберіть слова з протилежним значенням.

Смачний, любий, делікатний, одноманітний, буденний, боязкий, оптимістичний, відвертий, всюди, мілко, важко, темно, далеко, спочатку, несподівано, аналіз, альтруїст, добро, ствердження, чистота, спокій, різниця, віддаляти, захищати, опускати, навмання.

---

---

---

---

---

---

---

---

### 12. За допомогою словника іншомовних слів установіть і запишіть значення і походження поданих слів, наведіть зразки вживання у мовленні кількох з них.

|                          |                       |
|--------------------------|-----------------------|
| Толерантний – _____,     | філігранний – _____,  |
| конкретизація – _____,   | канон – _____,        |
| комп'ютеризація – _____, | тоталітарний – _____, |
| традиція – _____,        | сентенція – _____,    |
| коледж – _____,          | колеж – _____,        |
| павільйон – _____,       | комюніке – _____,     |
| панно – _____,           | сенсорний – _____,    |
| примат – _____,          | примітив – _____,     |
| привілей – _____,        | брифінг – _____,      |
| приватизація – _____,    | престиж – _____,      |
| стабільний – _____,      | інтелігент – _____,   |
| інтелектуал – _____,     | катастрофа – _____,   |
| стимул – _____,          | юрисконсульт – _____, |
| ксерокс – _____,         | резерв – _____,       |
| реєстр – _____,          | нотаріус – _____,     |
| кримінал – _____,        | критерій – _____,     |
| електорат – _____,       | депутат – _____,      |
| депозит – _____.         |                       |

### 13. До поданих українських слів і словосполучень доберіть іншомовні відповідники.

|                                  |                          |
|----------------------------------|--------------------------|
| Переселення – _____,             | ввіз товарів – _____,    |
| повідомлення – _____,            | передовий – _____,       |
| заохочувати – _____,             | обмеження – _____,       |
| переважати – _____,              | народний – _____,        |
| подарунок – _____,               | діловитість – _____,     |
| негайно – _____,                 | воєначальник – _____,    |
| подорож по морю – _____,         | виразний – _____,        |
| душевні переживання – _____,     | всесвіт – _____,         |
| важкий – _____,                  | багатозначний – _____,   |
| згуртований – _____,             | договір – _____,         |
| звичайний – _____,               | дивак – _____,           |
| терпимий до чужих думок – _____, | захисник – _____,        |
| предмет думки – _____,           | нарада фахівців – _____, |
| пояснення – _____,               | доля – _____,            |
| з'їзд – _____.                   |                          |

(Для довідок: коментар, контракт, експресивний, адвокат, толерантний, масивний, стратег, імпорт, тема, практицизм, міграція, екстрено, полісемічний, круїз, ліміт, презент, космос, монолітний, прогресивний, інформація, превалювати, емоції, фатум, ординарний, конгрес, оригінал, симпозіум, демократичний, стимулювати).

**14. Прочитайте подані слова. Чи є нормативним їх уживання? Запишіть правильно.**

Пошлина, довіреність, учбовий, діючий, міроприємство, невстигаючий, прожиточний, відчислення, оточуючий, слідуючий, положення (матеріальне), співставляти, любий, отримувати (освіту).

---

---

---

---

---

---

---

---

**15. Замініть перифрастичними зворотами слова:**

боксери, хлібороби, прикордонники, геологи, залізниця, риба, вугілля, ліс, Хрещатик, лікарі, хутор.

**Довідка:** легені Землі, майстри врожаїв, люди в білих халатах, м'яке золото, живе срібло, майстри шкіряної рукавички, люди в зелених кашкетах, розвідники підземних надр, чорне золото, головна магістраль України, сталева магістраль.

**16. Знайдіть випадки неправильного вживання паронімів. Поясніть причини таких помилок. Відредагуйте речення.**

1. Ми одержали завдання на літніх канікулах зібрати гербарій болотистих трав. 2. Поранена рука була надзвичайно болісна. 3. На майданчик, де споруджується школа, знову не привезли будівничі матеріали. 4. Я одержав надзвичайно важне завдання. 5. Декілька століть тривав визволений рух на Україні. 6. У нашому селі побудували лікарню на 50 лікарських ліжок. 7. Я хочу віддати всі сили на благо улюбленої України.

**17. До кожного з поданих словосполучень доберіть антонімічні словосполучення.**

Свіже повітря \_\_\_\_\_, свіже печиво \_\_\_\_\_,  
свіжа риба \_\_\_\_\_, ясно надворі \_\_\_\_\_,  
ясно говорить \_\_\_\_\_, ясно виклав \_\_\_\_\_,  
ясно горить \_\_\_\_\_, простий механізм \_\_\_\_\_,  
просте питання \_\_\_\_\_, простий лист \_\_\_\_\_,  
холодний клімат \_\_\_\_\_, холодна зустріч \_\_\_\_\_.

**18. Доберіть до поданих слів антоніми і визначте, якими частинами мови вони виражені.**

Купівля, порожній, старий, літо, тепло, ранок, шити, рідний, без, мовчун, гуманний, успіх, тиша, боротьба.

---

---

---

---

---

---

**19. Зі словника іншомовних слів випишіть значення поданих слів та запам'ятайте їх.**

Імпічмент \_\_\_\_\_  
субсидія \_\_\_\_\_  
іміджмейкер \_\_\_\_\_  
амбасадор \_\_\_\_\_  
прайм-тайм \_\_\_\_\_  
фікція \_\_\_\_\_  
ранг \_\_\_\_\_  
ранжир \_\_\_\_\_  
саміт \_\_\_\_\_  
фіаско \_\_\_\_\_  
аномалія \_\_\_\_\_  
паблік-релейшнз \_\_\_\_\_  
консенсус \_\_\_\_\_  
циркуляр \_\_\_\_\_  
феномен \_\_\_\_\_  
нюанс \_\_\_\_\_  
факсиміле \_\_\_\_\_

**20. Визначте, до якої групи термінологічної лексики належать слова. Порівняйте значення термінів у філософії, психології, юриспруденції, мовознавстві.**

|                    |                         |
|--------------------|-------------------------|
| Апріорі – _____,   | герменевтика – _____,   |
| парадокс – _____,  | аура – _____,           |
| архетип – _____,   | міф – _____,            |
| нація – _____,     | підсвідоме – _____,     |
| рецептор – _____,  | раціоналізація – _____, |
| медитація – _____, | рефлексія – _____,      |
| феномен – _____,   | структуралізм – _____,  |
| філогенез – _____, | плюралізм – _____.      |

**21. Поясніть усно значення фразеологізмів.**

бити байдики, дати гарбуза, спіймати облизня, п'ятами накивати, воду решетом носити, аби день до вечора, авгієві стайні, Адамове ребро, аж гай шумить, аж з медом та маком, альма матер, антимонії розводити, аристократ духу, бити лихом об землю, брати на кпини, вавилонське стовпотворіння, впасти в око, гордіїв вузол, дамоклов меч, мастити салом п'яти, очей у Сірка позичати.

**22. Доберіть кілька фразеологічних синонімів до поданих фразеологізмів.**

Гомеричний сміх; \_\_\_\_\_  
збитися з ніг; \_\_\_\_\_  
надувся як сич; \_\_\_\_\_  
затаврувати ганьбою; \_\_\_\_\_  
дерти носа; \_\_\_\_\_  
з давніх-давен; \_\_\_\_\_  
ввести в курс; \_\_\_\_\_  
доп'ястися свого \_\_\_\_\_

**23. Доберіть антоніми.**

Аби день до вечора, аж горить під ногами, без року три дні, бути в курсі справи, виграти справу, ворочати мільйонами, тримати язика за зубами, високо літати, грати першу скрипку, тричі палицею кинути, як у воду опущений.

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**24. Назвіть, з якої професії прийшов у життя поданий фразеологічний зворот.**

Не святі горшки ліплять. Куй залізо поки гаряче. Міряти на свій аршин. Брати в лещата. Створити зелену вулицю. Влучити в ціль. Намилити шию. Підносити на щит. Під одну гребінку. Залишити поле бою. Видавати на-гора. Не нюхати порошу. Грати першу скрипку. На два фронти. Підвищувати тон. Брати на буксир. Вставляти палки в колеса. Пливти за течією. Прясти тонку. На всіх парах. Розмотати клубок. Кинути якір. Як нитка за голкою. Викинути за борт. Білими нитками шито.

## **Заняття № 6**

**Тема: Предмет морфології. Загальна характеристика іменника як частини мови (2 год.).**

1. Предмет морфології.
2. Частини мови і принципи їх класифікації.
3. Загальна характеристика іменника як частини мови. Граматичні категорії іменника.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

### **1. Назвіть частини мови у тексті.**

Страшні слова, коли вони мовчать,  
коли вони зненацька причаїлись,  
коли не знаєш, з чого їх почать,  
бо всі слова були уже чиймись.

Хтось ними плакав, мучивсь, болів,  
із них почав і ними ж і завершив.  
Людей мільярди і мільярди слів,  
а ти їх маєш вимовити вперше!

Все повторялось: і краса, й потворність.  
Усе було: асфальти й спориші.  
Поезія – це завжди неповторність,  
якийсь безсмертний дотик до душі

*(Ліна Костенко)*

**2. Прочитайте текст, знайдіть іменники із значенням власних та загальних назв, охарактеризуйте їх морфологічні ознаки.**

Подих тисячоліть

Ольвія як давньогрецька держава в Нижньому Побужжі проіснувала з 6 століття до нашої ери до 4 століття нашої. Зруйнували цю древню столицю готи – східні германці, що прийшли з південного узбережжя Балтійського моря в першій половині 3 століття після Різдва Хрис-



того і стали в Південному Прибужжі. Цей войовничий народ три століття вів війну проти Римської імперії, захопивши не тільки міста Тіру, Ольвію, а також Боспорську державу.

Здається, вже все знаємо з минувшини, та нові знахідки вчених завжди радують. Ось і не- давній літній сезон в античній Ольвії, що за сорок кілометрів від Миколаєва, ознаменувався унікальною знахідкою: вчені Інституту археології Національної Академії наук знайшли мар- мурову голову грецького бога Гермеса.

Руїни Ольвії вітчизняні вчені відкрили в кінці 8 століття. Систематичні розкопки почали проводитись з початку 20 століття під керівництвом Фармаковського та Савіна. Територія городища і некрополя Ольвії з 1920 року є державним заповідником. Чимало коштовних зна- хідок, віднайдених тут, перебуває в історичних музеях України, в Одеському археологічному музеї та в провідних музеях Америки, Росії, Західної Європи.

А що ж Гермес?

У грецькій міфології спочатку – бог скотарства, покровитель пастухів та отар. Він – син Зевса і Маї. В пізніші часи його вшановували як посланця богів, покровителя мандрівників, бога красномовства, торгівлі, винахідника мір, чисел та ліри (3 газети).

### 3. Від поданих іменників утворіть іменники з граматичним значенням одиничності, визначте їх морфологічні та морфемні особливості.

|                 |               |
|-----------------|---------------|
| Волосся _____,  | горох _____,  |
| картопля _____, | буряк _____,  |
| цибуля _____,   | солома _____, |
| квасоля _____,  | морква _____, |
| сніг _____.     |               |

### 4. Визначте рід поданих іменників. Кожен іменник поєднайте з прикметником за змістом.

|                   |                    |
|-------------------|--------------------|
| Рукопис _____,    | біль _____,        |
| ступінь _____,    | живопис _____,     |
| ярмарок _____,    | продаж _____,      |
| насип _____,      | накип _____,       |
| степ _____,       | запис _____,       |
| підпис _____,     | резюме _____,      |
| декольте _____,   | конференсьє _____, |
| манго _____,      | маестро _____,     |
| мадам _____,      | шимпанзе _____,    |
| ательє _____,     | есперанто _____,   |
| денді _____,      | вето _____,        |
| леді _____,       | шасі _____,        |
| кіно _____,       | метро _____,       |
| Чикаго _____,     | Гельсінкі _____,   |
| Чилі _____,       | Перу _____,        |
| Міссурі _____,    | Сочі _____,        |
| Ай-Петрі _____,   | США _____,         |
| ТЕЦ _____,        | ВАК _____,         |
| інформбюро _____, | шосе _____,        |
| Кутаїсі _____,    | собака _____,      |
| путь _____,       | туш _____,         |
| рандеву _____,    | протеже _____,     |
| плакса _____,     | Умань _____,       |
| Псел _____,       | агент _____,       |
| власність _____,  | позивач _____.     |

**5. Укажіть, котрі з іменників вживаються лише у формі однини, а котрі лише у формі множини, назвіть граматичні засоби вираження цих значень.**

Вила, кулемети, жителі, радість, цукор, знаряддя, знання, оповідання, читання, сорочки, черевики, штани, обійми, сум, гордість, зелень, бадилля, мовознавство, полк, піхота, Самоа (острів), м'ясниці, нетрі, колосся, колоски, цибуля, цибулини, вуста, віск, мед, сатин, шифон, цемент, борщ, котлети, товариство, комашня, собачня, колібри, депо, інтерв'ю, своєрідність, ідеї, жорна, обличчя, Гімалаї.

**6. Подані іменники поділіть на групи відповідно до типів відмінювання: іменники першої відміни, іменники другої відміни, іменники третьої відміни, іменники четвертої відміни, іменники, що не належать до жодної з відмін.**

Трудівник, трудящий, дитсадок, дрова, зозуля, біль, селезень, парубійко, сіножать, суцвіття, листя, сукня, писар, обценьки, ведмежа, коліща, АТС, благодать, марення, видовище, цитрусові, узвар, Ковальчук Петро, Ковальчук Валентина, каченя, суфле, філе, родинність, сито, соло, колосся, двері, освітлення, вугілля, шосе, ім'я, вдача, блакить, каліка, мати, сім'я, мрія, мелодія, кров, мазь, таксі, успішність, дівча, курсант, внука, інститут, плем'я, черговий.

**7. Утворіть від поданих іменників другої відміни чоловічого роду форму родового відмінка однини. Зразок: абітурієнта.**

Вальс\_\_\_\_\_, взвод\_\_\_\_\_, відсоток\_\_\_\_\_, день\_\_\_\_\_, жовтень\_\_\_\_\_, журнал\_\_\_\_\_, іменник\_\_\_\_\_, факультет\_\_\_\_\_, іспит\_\_\_\_\_, Крим\_\_\_\_\_, курс\_\_\_\_\_, листопад\_\_\_\_\_, музей\_\_\_\_\_, плац\_\_\_\_\_, ніж\_\_\_\_\_, острів\_\_\_\_\_, поверх\_\_\_\_\_, приклад\_\_\_\_\_, Сибір\_\_\_\_\_, стіл\_\_\_\_\_, Мороз\_\_\_\_\_, мороз\_\_\_\_\_, термін\_\_\_\_\_, хокей\_\_\_\_\_, четвер\_\_\_\_\_.

**1. Поставте наведені імена по батькові у кличній формі.**

Іван Петрович, Григорій Олексійович, Юлія Олегівна, Людмила Миколаївна, Ігор Остапович, Олександра Ігорівна.

## **Заняття № 7**

**Тема: Загальна характеристика прикметника як частини мови (2 год.).**

1. Загальна характеристика прикметника як частини мови.
2. Значеннєво-граматичні розряди прикметників.
3. Поділ прикметників на групи
4. Зауваги до відмінкових форм.

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти**

**1. Позначте якісні, відносні і присвійні прикметники.**

I. Золоте колосся, талановитий митець, життєва правда, українська мова, франківські читання, львівські вулиці, духовна культура, трипільська культура, коливальний рух, жінчині знайомі, чоловікові друзі, Гомерова поема, Лесина таємниця, волошкові очі, лютий погляд, доброзичлива усмішка, вчорашній візит, лебедина вірність, лебедині крила, Ігорів похід, Андріївська церква, Соломійні сльози, крокодилячі сльози.

II. Панові слуги, панська худоба, Остапів погляд, знайомий чагарник, пізнавальна прогулянка, зелене збіжжя, столітній дід, людська доля, смарагдовий ліс, хоробрий воїн, суддівський вирок, Марусина кара, телячий паштет, оленячі роги, материні слова, материнська турбота, доньчин намір, турботлива донька.

## 2. Утворіть присвійні прикметники чоловічого, жіночого і середнього родів:

1) від загальних назв осіб: брат, батько, тато, дідусь, дядько, лікар, композитор, каменярь, мама, мати, сестра, бабуся, тітка, няня, ненька, свекруха, дочка, донька, козачка;

---

---

---

---

2) від власних чоловічих і жіночих імен: Петро, Ігор, Назарій, Андрій, Микола, Ярослав, Юрій, Марія, Наталія, Ольга, Параска, Настя, Галина, Софія, Олена;

---

---

---

---

3) від назв істот-неосіб: вовк, ведмідь, лис, лисиця, орел, черепаха, бджола, оса, корова, теля, собака, вівця, пава.

---

---

---

---

**Назвіть афікси присвійних прикметників, поясніть морфологічні зміни.**

## 3. Від прикметників, де це можливо, утворіть ступені порівняння.

Чорний \_\_\_\_\_,  
дужий \_\_\_\_\_,  
густий \_\_\_\_\_,  
гіркий \_\_\_\_\_,  
рідкий \_\_\_\_\_,  
далекий \_\_\_\_\_,  
мідний \_\_\_\_\_,  
мудрий \_\_\_\_\_,  
кисло-солодкий \_\_\_\_\_,  
жорсткий \_\_\_\_\_,  
невмирущий \_\_\_\_\_,  
зеленавий \_\_\_\_\_,  
дорогий \_\_\_\_\_,  
важкий \_\_\_\_\_,  
близький \_\_\_\_\_,  
тяжкий \_\_\_\_\_,  
вузький \_\_\_\_\_,  
низький \_\_\_\_\_,  
високий \_\_\_\_\_,  
товстий \_\_\_\_\_,  
довгий \_\_\_\_\_,  
багатий \_\_\_\_\_,  
короткий \_\_\_\_\_,  
легкий \_\_\_\_\_,  
тонкий \_\_\_\_\_,  
швидкий \_\_\_\_\_,

малий \_\_\_\_\_,  
глибокий \_\_\_\_\_.

**4. Від наведених іменників утворіть присвійні прикметники за допомогою суфіксів -ин (-ін), -ів (-їв).**

Байкар, бригадир, пасажир, Олексій, ювіляр, рибалка, Галя, Сашко, Чіпка, Ігор, Костя, Микита, Лукаш, Джеря, Марія, Андрій.

---

---

---

---

---

## Заняття № 7

**Тема: Загальна характеристика числівника як частини мови (2 год.).**

1. Загальна характеристика числівника як частини мови
2. Значеннєві розряди числівників.
3. Структурні розряди числівників.
4. Морфологічні категорії числівника і сполучуваність числівників з іменниками.
5. Словозміна числівників.
6. Особливості наголошування числівників при словозміні.

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти**

**1. Підкресліть із наведеного переліку слів числівники. Поясніть усно різницю між числівниками та іншими частинами мови з числівниковими коренями. Визначте розряд числівника.**

I. Чверть, одна четверта, четвертина, четвертий, учетверо, по-четверте, по четверо, на чотирьох, четвірка, чотири цілі двадцять п'ять сотих, четверо, нуль цілих сорок п'ять сотих, чотиритисячний, чотириповерховий, чотирирічний, чотирнадцятий, хтозна-скільки, казна-котрий.

II. Кільканадцять, кільканадцятро, мало, чимало, більшість, меншість, небагато, декілька, скільки, стільки, ніскільки, котрий, п'ятий, сотий, скількись, півтора, півторасти, півтори, півторарічний, десятеро, одна десята, нуль, десятина, десятый.

**2. Напишіть порядкові числівники словами.**

425 000-й, 6 000-й, 136 000 000-й, 248-й, 50 000 000-й, 143-й, 2 000-й, 364-й, 8 000 000-й, 190 000-й, 5 000-й, 450-й.

---

---

---

---

---

---

---

---

**3. Утворіть складні прикметники, у яких перша частина – числівники.**

25 кілометрів, 60 грамів, 157 днів, 345 кілограмів, 1 000 рук, 746 літрів, 7 тонн, 3 000 літ, 259 вулиць, 356 метрів, 22 вагони, 594 грами, 3 поверхи, 50 років, 125 літ, 69 центнерів, 54 секунди.

---

---

---

---

---

---

#### 4. Поставте числівники в орудному відмінку.

Обоє, семеро, багато, вісімсот шістдесят один, тринадцять, триста шістдесят сьомий, тисяча сімдесят чотири, двадцять третій, обидва, кільканадцять, півтора, одна друга, нуль, три тисячі сімсот дев'ять, чотириста дев'яносто один, шістсот шістдесят шість, тисяча вісімдесят вісім, вісімсот сорок восьмий.

---

---

---

---

---

---

#### 5. Додайте до кожного з іменників один із числівників *два, три, чотири*; прочитайте утворені словосполучення.

Учитель, Марія, клен, стіл, ручка, голова, крісло, палиця, дерево, липа, серце, хлопець, рука, депутат, відсоток, кілограм, кандидат, пень, вікно, палець, заєць, яблуко, карбованець, долар.

#### 6. Запишіть числівники словами у відповідному відмінку.

1. Чи може людина говорити 20-25 \_\_\_\_\_ мовами? А 40 \_\_\_\_\_? Історія зафіксувала: людина може оволодіти 26, 27, 28 \_\_\_\_\_ мовами (такі є приклади) чи вільно розмовляти 19 \_\_\_\_\_ і знати ще близько 12 \_\_\_\_\_ мов, а працювати, користуючись словниками, з 54 \_\_\_\_\_ мовами.

2. Найдовше слово, що вживалось у комедії Аристофана, складалось із 182 \_\_\_\_\_ букв. Складне слово із 195 \_\_\_\_\_ знаків, що може бути транслітероване 428 \_\_\_\_\_ буквами латинського алфавіту, було написане санскритом.

3. Англійська мова має близько 490 \_\_\_\_\_ тисяч слів, з них близько 300 \_\_\_\_\_ тисяч технічних термінів, а звичайний мовець, що говорить англійською мовою, послуговується 60 \_\_\_\_\_ тисячами слів. Словниковий запас Міжнародного філософського товариства складається в середньому із 36 250 \_\_\_\_\_ слів. Шекспір у своїх творах використовував близько 33 \_\_\_\_\_ тисяч слів.

4. Найдавніший алфавіт був знайдений у Сирії; він датується 1450 \_\_\_\_\_ роком до н.е. і являє собою дощечку з 32 \_\_\_\_\_ клиновидними літерами на ній. А найдавніша буква „о” залишилась у тому ж вигляді, в якому вона була прийнята у фінікійському алфавіті в 1300 \_\_\_\_\_ році до н.е. (Книга рекордів Гіннеса).

5. Земля разом з 8 \_\_\_\_\_ іншими планетами рухається навколо Сонця. Відстань її до Сонця змінюється від 147 \_\_\_\_\_ мільйонів кілометрів на початку січня до 152 \_\_\_\_\_ мільйонів кілометрів на початку липня. Період обертання Землі навколо нашого світи-

ла дорівнює 365,256 \_\_\_\_\_ доби, а навколо своєї осі – 23 \_\_\_\_\_ годинам 56 \_\_\_\_\_ хвилинам 4,1 \_\_\_\_\_ секунди. Довжина земного екватора вимірюється 40 075 704 \_\_\_\_\_ метрами. Уся поверхня Землі становить 510 \_\_\_\_\_ мільйонів квадратних кілометрів, причому на 361 \_\_\_\_\_ мільйоні квадратних кілометрів її, тобто на 70,8 \_\_\_\_\_ %, розіллявся Світовий океан.

## Заняття № 8

**Тема: Загальна характеристика займенника як частин мови (2 год.).**

1. Загальна характеристика займенника як частини мови.
2. Розряди займенника за значенням.
3. Розряди займенників за співвідношенням до інших частин мови.

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти**

**1. У тексті знайдіть і підкресліть займенники, визначте групу за значенням, з'ясуйте їх морфологічні особливості.**

Я завжди боявся цвіту.

Я чекав його дуже напружено. Особливо у лютому.

Я думав – той цвіт зачекає на мене, але цвіт ніколи не хотів чекати. Він вибухав сам по собі, а я потім довго хворів тим цвітом. Втеча в свідомість, і я непритомний бродив вулицями, і сам себе картав за втрату цвіту. Якби не втратив, то й не карав би сам себе. А то ж просто прозівав. Але ж я таки напружено чекав – боявся заснути, не посмів навіть очей стулити, стояв і дивився крізь шибку вікна, навіть фіранки не опускав. І лишень підняв погляд на небо, бо там вар'ював місяць, а цвіт – раз – і вибухнув.

Ну хоч сядь та плач: зацвів і усе тут. Ну що ж тут вдієш.

Особливо мстили мені дві черешні на початку Зеленої. Вже тридцять років, кожного лютого я даю клятву припантрувати, коли вони почнуть цвісти, а вони серед ночі, коли я втомлюся спати, коли ніч замучу сном, а сон мене замучить, візьмуть і зацвітуть, і вже на тому цвіті рої бджіл ввихають під місяцем. І хто тих бджіл так рано розбудив? То видно їхня матка на зло розбуджує бджіл на Підзамчі, і вони розроюють цвіт...

Ходжу серед цвіту і боюся торкнутися цвіту. Той цвіт поїдає частку моєї суті. Цей цвіт пропалює мені душу, і я навесні стаю весь безцвітний.

Я – безцвітний, а довкілля буває цвітом.

Той цвіт такий могутній, що він навіть заглушує мій впертий голос, який не може пробитися крізь пласти цього рожевого божевілля. Той цвіт несамовитий, він ще розкішніший від самої смерті.

Боже, як я боюся вибуху того цвіту весни на початку Зеленої (П. Федюк).

**2. Усно провідніняйте особові займенники. У чому полягає особливість відмінювання займенників цього розряду?**

**3. Провідніняйте подані займенники, зверніть увагу на наголос у відмінкових формах: мій, моя, твій, твоя.**

**4. Поставте подані займенники у родовому, орудному та місцевому відмінках, уживаючи прийменникові та безприйменникові форми, зверніть увагу на наголос: ніхто, ніщо, будь-який, хто-небудь, ніякий, будь-чий.**

**5. Складіть речення з поданими займенниками та визначте їх синтаксичну функцію:**  
*мною, ви, якогось, всякого, з нами, жодному, весь, будь-кого, тебе.*

---

---

---

---

---

---

---

---

**6. Утворіть початкову форму поданих займенників, визначте їх розряд:** *коло них, біля їхніх, в усякого, біля нас, за нашими, ні для чого, будь з ким, до чийось, з вами, при вашому, собою, у цієї, ні в кого, будь у чому, хтозна з ким, до інших.*

---

---

---

---

---

---

---

---

**7. Визначте і запишіть відмінок займенника і співвідносність його з іншою частиною мови.**

|                       |                        |
|-----------------------|------------------------|
| Іншому _____,         | її _____,              |
| з ними _____,         | хтозна від чого _____, |
| їхніми _____,         | біля неї _____,        |
| казна про що _____,   | у нього _____,         |
| декому _____,         | жодним _____,          |
| чого _____,           | чого-небудь _____,     |
| абичим _____,         | казна про що _____,    |
| хтозна до кого _____, | невідь-чим _____,      |
| ні про що _____,      | ні до кого _____,      |
| дечийми _____,        | абияким _____,         |
| нас _____.            |                        |

## Заняття № 9

**Тема: Загальна характеристика дієслова та дієслівних форм (2 год.).**

1. Значення і граматичні ознаки дієслова
2. Дві основи дієслова
3. Категорія виду
4. Категорія перехідності/неперехідності
5. Категорія дієслівного стану

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти**

**1. Установіть спосіб творення похідних дієслів, вкажіть словотворчі засоби.**

I. Кушитися, перемножувати, розбігатися, білітися, умиротворити, подвоїти, намилити, добрішати, насміхатися, засумніватися.



II. Утихомирити, прочитувати, набігатися, удесятирити, завищити, червонітися, колоситися, привласнити, відмовчуватися, розсміятися.

III. Уярмити, причаровувати, боготворити, переборщити, примудритися, підмовити, зеленітися, переінакшити, красивішати, вчитатися.

**2. Поставте дієслова в другій і третій особі однини та множини. Визначте дієвідміну кожного слова.**

Боротися, зупинитися, клеїти, колоти, повірити, вручити, мати, виходити, цікавитися, кликати, зумовити, підвищити, знаходити, забезпечити, перемогти, перемагати.

**3. Від поданих дієслів утворіть співвідносні видові форми.**

Пригорнутись, прибирати, жаліти, милувати, перелити, мліти, непритомніти, схаменутися, нездужати, усміхатися, чекати, відшуміти, приходити, телефонувати, витирати, перемивати, задумувати, заробляти, передавати, учити, занеджати, приміряти, досипати.

**4. Позначте активні і пасивні дієприкметники.**

Скриплячий, скрипучий, летячий, летючий, перелітаючий, переможний, переможений, непогасний, погашений, політий, приваблюючий, неспинний, спинений.

**5. Від наведених дієслів утворіть дієприслівники недоконаного виду за допомогою суфіксів –учи (-ючи), -ачи (-ячи).**

Стежити, кликати, ненавидіти, боротися, рокотати, торхтїти, полоти, волочити, бажати, належати, садити, різати, білити, біліти, гоїти, терпіти.

**6. Проілюструйте правило: дієприслівниковий зворот вживається тоді, коли дію, виражену в ньому, виконує той же суб'єкт, що і основну дію, виражену присудком. Наведіть приклади.**

---

---

---

---

---

---

---

## Заняття № 10

**Тема: Прислівник. Службові частини мови (2 год.).**

1. Значення прислівника, його граматичні ознаки.
2. Розряди прислівників за значенням.
3. Загальні відомості про прийменник.
4. Групи прийменників за походженням та морфологічним складом.
5. Загальне поняття про сполучник.
6. Загальне поняття про частки.
7. Загальне поняття про вигук.

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти**

**1. Від поданих прислівників утворіть всі можливі форми ступенів порівняння, якщо прислівники не ступенюються, поясніть чому.**

Добре \_\_\_\_\_  
 погано \_\_\_\_\_  
 гарно \_\_\_\_\_  
 дорого \_\_\_\_\_  
 сміливо \_\_\_\_\_  
 задорого \_\_\_\_\_  
 пізнувато \_\_\_\_\_  
 швидко-швидко \_\_\_\_\_  
 тихесенько \_\_\_\_\_  
 дрібно \_\_\_\_\_  
 забагато \_\_\_\_\_  
 дрібненько \_\_\_\_\_  
 мало \_\_\_\_\_  
 вузько \_\_\_\_\_  
 високо \_\_\_\_\_  
 слизько \_\_\_\_\_  
 велично \_\_\_\_\_

**2. Позначте, як пишуться подані прислівники і прислівникові сполучення. Поясніть їх правопис.**

В/цілому, у/низу, до/лиця, на/весні, на/весну, що/разу, на/совість, на/тще/серце, у/сто/крат, по/сусідству, до/речі, то/рік, у/щерт, на/вибір, під/час, з/рештою, до/тла, зо/зла, на/зло, на/показ, в/наслідок, що/неділі, на/виворіт, на/скільки, на/половину, без/відома, віч/на/віч, вря-ди/годи, час/від/часу, видно/не/видно, без/кінця/краю.

**3. Складіть словосполучення з прислівниками і співзвучними з ними словами.**

Навіки – на віки, назустріч – на зустріч, удень – у день, знизу – з низу, збоку – з боку, утрьох – у трьох, по-перше – по перше, доволі – до волі, по-батьківському – по батьківсь-кому, востаннє – в останнє, вголос – в голос, нарешті – на решті, по-своєму – по своєму, угору – у гору, напам’ять – на пам’ять.

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**4. У тексті підкресліть прийменники, визначте значення конструкцій з первинними прийменниками.**

Письменство у кожного народу має величезну вагу як вираз творчої сили нації, з одного боку, та міжнародного єднання і впливів, з другого. Кожне національне письменство, зазнаючи помітних і непомітних впливів од інших письменств, все-таки органічно переробляє й перетворює їх і виявляє тим натуру даної нації, її ідеали й змагання, її інтереси й потреби. Письменство в цілому скрізь виступає оборонцем покривджених, утіхою од життєвої буден-щини, – тією втіхою, що підіймає дух людський, привчає його не за скороминуше й буденне вболівати, а добувати високе й вічне з окрушин життя, запалює його тим святим незадо-воленням сучасністю, що невпинно жене людськість уперед і далі – все вперед і далі. Вага письменства ніколи й ніде не обмежується самою естетичною сферою. Скрізь і завжди роль його буває глибшою; вона, можна сказати, універсальна, коли зважити на те, що письмен-

ство повинне розкривати творчі основи духу народного на всю його широчінь і глибочінь, служити показником, куди й до чого простує дана людська нація, як вона на завдання людини дивиться й як визначає свої стосунки з життям у всіх його сферах. У нас, oprіч такої універсальної ваги, письменство ще й спеціальні має завдання, бо ще однієї справи повинно не спускати з очей, якої не знають ті щасливі народи, що живуть безпечно од національного гніту. Кожне письменство, виходячи з загальнолюдських основ і осмислюючи світові мотиви, повинне бути національним, тобто духовну суть свого народу виявляти (Сергій Єфремов).

**5. З'ясуйте особливості вживання прийменника *по* в українській мові. Назвіть правила, проілюструйте їх прикладами.**

**6. Наведіть приклади речень, у яких подані слова будуть у одному випадку сполучниками, у другому – іншими частинами мови.**

Притому – при тому, тож – то ж, якже – як же, щоб – що б, таж – та ж, проте – про те, теж – те ж, причому – при чому.

**7. У тексті підкресліть частки, зробіть їх морфологічний аналіз у такій послідовності:**

а) частка;

б) група за структурними особливостями (фразові, формотворчі, словотворчі);

в) фразові частки: питальні, оклично-підсилювальні, власне модальні, стверджувальні, заперечні, вказівні, означальні, кількісні, спонукальні, видільні, приєднувальні.

1. Скільки тієї мужності простої треба, скільки тої певності, може, неусвідомленої, а звичайної стихійної. Ще й не бачила, а вже знаю (І. Багрянний).

2. – І коня матимеш синку...оцього ось, гнідого. Проте не втерпів і запитав: – А чи ж стріляв коли, чи вмієш?...Григорій почухав голову? – Не пробував. Може, й умію. І стріляти ізюбрів абияк тепер заборонено. Ні на м'ясо, ні на шкіру, тільки на панти і то лише один місяць (І. Багрянний).

**8. Напишіть частку *не* разом або окремо із словами і поясніть правопис.**

Не/жить, не/нависть, не/мічний, не/активний, не/гаразд, не/абиякий, не/благонадійний, не/можна, не/має, не/боязкий, не/зважаючи, не/впізнаний, не/добрати, не/дозрілий, не/зчутися, не/абищо, не/впорядкований, не/врожай, не/дбалий, не/завжди, не/захищений, не/званий, не/доліт, не/любов, не/начебто, не/досушити.

## **Заняття № 11**

**Тема: Предмет синтаксису. Поняття про словосполучення і речення (2 год.).**

1. Предмет синтаксису.

2. Поняття про словосполучення.

3. Поняття про речення.

4. Ознаки речення. Класифікація речень за метою висловлення.

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти**

**1. Утворіть словосполучення, в яких наведені слова виступали б у ролі головних. Визначте тип кожного утвореного словосполучення і спосіб зв'язку слів у ньому**

Говорити, краса, осінь, піклуватися, ходити, мрія, подяка, ігри, вивчати, діти, сніг, пісні, мова, початок.

---

---

---

---

---

---

---

---

**2. Визначте спосіб зв'язку слів у словосполученнях.**

Згадувати батьків, місячна ніч, материнська пісня, сяяти вгорі, людина без досвіду, наша слава, портрет сестри, батькова лінія, розповідати захоплено, діяти наперекір, схвалений урядом, колискова пісня, приготувати дітям, перші четверо, сплачувати борги, надзвичайно уважний, багатий урожай, здібний до навчання, човен з мотором, чітко вимовити, принести квіти, удвічі дорожчий, значно кращий, написання листа, зичити щастя, велич духу.

**3. Охарактеризуйте словосполучення, утворені способом узгодження. З'ясуйте, яка частина мови з якою узгоджується та за якими граматичними категоріями (рід, число, відмінок).**

Батьківська земля \_\_\_\_\_  
пам'ятна зустріч \_\_\_\_\_  
материнська ласка \_\_\_\_\_  
наша гордість \_\_\_\_\_  
українська мова \_\_\_\_\_  
п'ятий день \_\_\_\_\_  
молода професор \_\_\_\_\_  
гарний настрій \_\_\_\_\_  
зелені Карпати \_\_\_\_\_  
двадцятирічна дівчина \_\_\_\_\_  
рідне село \_\_\_\_\_  
кожен день \_\_\_\_\_  
дикі гуси \_\_\_\_\_  
моя любов \_\_\_\_\_  
пшеничні колоски \_\_\_\_\_  
затверджений проєкт \_\_\_\_\_  
батькова порада \_\_\_\_\_  
синівська турбота \_\_\_\_\_  
твої переживання \_\_\_\_\_  
трава звіробій \_\_\_\_\_  
місто Черкаси \_\_\_\_\_

**4. За поданим початком продовжте розповідь. Підкресліть словосполучення, утворені способом узгодження.**

Місто Київ! Оспіване багатьма поетами і письменниками, композиторами і художниками. Кожен, хто побував у Києві, зачарований схилами правого берега, золотим чолом Софійського собору...

---

---

---

---

---

---

---

---

**5. Утворіть словосполучення способом керування з поданими словами.**

- Вказувати, говорити, розмірковувати, боротися, заперечувати, виконати, вітати, вдивлятися, вибачати.

---

---

---

---

---

- Схожий, подібний, дорогий, вдячний, відомий, знайомий.

---

---

---

---

---

- Мрія, віра, надія, турбота.

---

---

---

---

---

**6. Утворіть словосполучення способом прилягання, використавши в ролі головного подані слова.**

Цікавий, приїхати, розповідати, робота, майстер, сьогодні, по-дитячому, веселий, працювати, дивитися, відповідати, зустріч, іти, читання.

---

---

---

---

---

**7. Виберіть 15 словосполучень і зробіть їх повний аналіз за поданою схемою.**

**МОЗАЙКА СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ**

Минало X століття; Київська Русь вступала в друге тисячоліття сильною, могутньою державою. Дружби з нею домагалися країни Європи, за її зростанням уважно стежили сусіди на Сході, в Азії.

Тридцять п'ять років сидів на великокнязівському престолі Ярослав Мудрий. Це за його життя було споруджено Софіївський собор – видатну пам'ятку, що переживає вже десяте сторіччя. І якби Ярослав звів лише цей храм, то й тоді б його ім'я було вписано золотими літерами в історію нашої Батьківщини. Людина талановита і мудра, він назвав головний храм міста і всієї держави “Софія”, що по-грецьки означає “мудрість”.

Софію Київську будували приїжджі грецькі і місцеві майстри-русичі. А мозаїки Софії – перлина світового мистецтва. Над ними працювала артіль з восьми художників. Мозаїки викладали кубиками кольорового скла, так званою смальтою. Один майстер за робочий день міг викласти смальтою три з половиною квадратних метри площі. Весь собор був заповнений мозаїками упродовж трьох років.

Барви київських мозаїк – це одне з див, яке ніколи не перестане хвилювати тих, хто по-справжньому цінує прекрасне. Рідко який художник будь-коли домагався такої казково багатої, розмаїтої палітри тонів і відтінків, як мозаїсти того часу. У смальті синього кольору можна розрізнити дев'ять відтінків, група зелених кольорів нараховує тридцять п'ять відтінків. Окрему групу становлять золоті й срібні смальти.

Центральний образ, який приковує увагу глядача, – Богоматір-заступниця. Образ Марії створював, напевно, найвміліший майстер. Все тіло він виклав золотою смальтою. Постать огорнута м'яким неясним золотим сяйвом. А сині, блакитні, бузкові й чорні барви її вбрання надають постаті урочистості, святковості (*З підручника*).

Схема аналізу.

*Виділіть з речення словосполучення й запишіть його;*

*визначте структурний тип (просте, складне);*

*визначте тип за морфологічним вираженням головного стрижневого слова; визначте тип за смисловими відношеннями між головним і залежним словами;*

*визначте спосіб підрядного зв'язку (узгодження, керування, прилягання).*

**8. Прочитайте речення, усно визначте мовні засоби вираження запитання (а) та спонукання (б).**

А) Як не любить землі моєї мову? Пшениці шумлять на волі, де початок їм, де край? Ранковий світлий променю, що пишеш на стіні? Це заважає вам, турбує, тривожить, непокоїть? Ну хто цю муку дав мені і розпросторив її у часі? Скажи, чи я ж коли така була, щоб сії капості робила?

Б) Не обіцяй добро зробить людині, а просто, якщо можеш, то – зроби. Землі кланяйся низько – до хліба будеш близько. Гетьте, думи, ви хмари осінні. Ви б лягли, мамо, спочивати. (*З худ. творів*).

**9. Охарактеризуйте усно речення за будовою (прості, складні); за способом вираження предикативності (односкладні чи двоскладні); за наявністю другорядних членів (поширені чи непоширені); за повнотою структури (повні чи неповні); за ускладнювальними компонентами (ускладнені чи неускладнені).**

Є слово, з яким людина на розлучається ніколи. І народиться дитина – до неї це слово приходить першим. Воно має бути дзвінким і красивим. Це – ймення твоє. Дитині ім'я дають батьки. Воно вирізняє людину з-поміж інших людей, супроводжує її у щасті й журі, у життєвих випробуваннях. Ім'я з'єднує нас із батьківською хатою, рідною мовою і культурою, минулим і прийдешнім, з багатьма народами світу, з поезією слова. Ймення окремих людей зливаються в симфонію краси, несуть у світи відлуння вічності. В кожному імені людини вкарбовано часточку історії народу. Тут сліди давніх епох, мрій і сподівання народу, його творча сила. Українська мова має свої традиції в іменуванні людей. Упродовж віків розв'язувалося питання: які ймення красиві, а які ні?

Краса імені... Тисячоліттями люди творили імена, шліфували їх, передавали нащадкам (*І. Вихованець*).

**10. Розмежуйте односкладні і двоскладні речення, з'ясуйте, чим вони відрізняються одне від одного.**

Пахне істиною хліб. Пахло талою землею. Шануй і поважай батька й матір. Вони дали тобі життя. У степу, в траві пахучій, коник, вдатний молодець, і веселий, і співучий, і проворний стрибунець. Осінь на околиці рве жовкле листя, і дощами колеться, і вітрами злиться. Звиті ластівками гнізда в будинку віщують щастя, тому руйнувати їх не можна (*З худ. творів*).

**11. У кожному реченні тексту визначте підмети і присудки, охарактеризуйте засоби їх вираження.**

## МАГІЯ СЛОВА

Психологи стверджують: настрій людини значною мірою залежить од повсякденного вітання. Варто комусь з родини чи співробітнику з'явитися з «кислицею на вустах», як неодмінно вона – хочемо того чи ні – відіб'ється на ближніх. Отак у щоденних клопотах ми звикаємо, не надаємо цьому фактові особливого значення, хоч і самі ж потерпаємо чи, сказати точніше, страждаємо.

Коли і навіщо запровадили люди повсякденну форму вітань, для чого вона знадобилася? Що це – випадкова умовність? У етичних формах закладено значно глибші нюанси. Скажімо, вирушає людина в далеку дорогу, і їй неодмінно бажають щасливих мандрів та вдалого повернення. І хоч кожен знав, що такі побажання – лише символічні, проте вони допомагали людині відповідно настроїтися, одухотворитись.

З глибини віків людське слово таїло в собі незвідані загадки магичності. Йому вірили, перед ним благоговіли, од нього ніяковіли. Прокльони, котрі вважалися найганебнішим виявом чаклунства, могли, на думку наших предків, принести лихо; тих, хто вживав проклинання, називали лихословами, нечистими, пекельниками.

Як відзначають мовознавці, одним із суттєвих показників людської шляхетності є культура мовлення – поняття не тільки лінгвістичне, а й психологічне, педагогічне, естетичне та етичне.

Той, хто не байдужий до нашої повсякденної мови, знає, який убогий вигляд мають мовні покручі, слова-паразити. Людину виховану, чутливу на слово такий різнобій не може не драгувати, бо недотримання, порушення чи нехтування елементарними правилами неодмінно призводить до лихослів'я, брутальних висловів, нецензурщини (*В. Скуратівський*).

## Заняття № 12

### Тема: Просте речення (2 год.).

1. Внутрішньосинтаксична структура речення.
2. Двоскладне речення.
3. Другорядні члени речення.
4. Односкладне речення.
5. Поняття про просте ускладнене речення.

### Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

**1. Складіть речення, використовуючи подані слова і словосполучення як відокремлені узгоджені та неузгоджені означення. Поставте розділові знаки і поясніть їх.**

Обмерзлі кригою. Високе й розлоге. Ясний від сонця. Облите місячним сяйвом. Оповитий тишею. Безкрас ніжне і прозоре. Переляканий і стривожений. Зелена, світла, над річкою.

---

---

---

---

---

---

---

---

**2. Підкресліть відокремлені прикладки. Усно охарактеризуйте умови відокремлення та засоби вираження їх.**

1. Нема без кореня рослини, а нас, людей, без батьківщини. 2. У клопотах і турботах непомітно сплигло літо – вінець хліборобського року. 3. Наше століття багате на різноманітні



сенсації, тобто на неймовірні чи малоймовірні явища. 4. А хвиля – дівчина мальована – про-бігла, гей. Життя, пожди! 5. Активний учасник великих історичних подій епохи, Іван Ле став її чесним і правдивим літописцем. 6. Ремез – пташка невелика, в'є гніздечко-рукавичку на лозині біля річки.

**3. Складіть чотири речення з поширеними прикладками, перед якими стоять слова *a same, na ім'я, тобто, так званий*.**

---

---

---

---

---

**4. Розставте пропущені розділові знаки при відокремлених обставинах, обґрунтуйте їх. Визначте тип обставини та їх морфологічне вираження.**

1. До вас село і рідне поле, приїхав по дитячі сни на мить забувши що ніколи не повто-ряються вони. 2. З доріг життя сховавши втому я в отчий край вернусь назад. 3. Ми часто похапцем живем все відкладаючи на потім. 4. Я пишу не згарячу а добре все обдумавши. 5. Пішов Максим похилившись. 6. Жінка йде поволі і трохи зігнувшись. 7. І ми жартуючи по-гнали чужі ягнята до води.

**5. Складіть речення, використовуючи подані словосполучення в ролі уточнюваль-них членів.**

До сходу сонця, на березі Чорного моря, найближчою дорогою, особливо пшениця, тобто наука про Всесвіт, навіть у посушливі роки, під час канікул.

---

---

---

---

---

---

---

**6. Зробіть синтаксичний розбір речень з відокремленими членами, у тому числі й уточнювальними, за схемою.**

#### Сосни

Сосна росте на пісках, на гірських схилах. Коли місце обмивають льодові дощі, обду-вають снігові вітри, жодне дерево не знаходить у собі мужності рости там, тоді звичайно кажуть: «Посадимо сюди сосну». І сосна довго і самотньо росте, дзвонячи хвоєю. Вона завжди дзвонить, її коріння заривається в піщаний ґрунт і росте вглиб і вглиб. Ось уже перейдено пісок і глину, обплазовано камінь, і корінь занурюється, як жадібний хробак, у жовту землю. Дивись, через кілька років і не впізнати дерева: воно перечіпає вже своїм вершком заблукані хмари. Треба постукати по ній і дослухатись до звуку: вона дзвенить на морозі, і в ній не чути жодного дупла. Оцю сосну ми й закарбуємо собі. Йдемо далі. Ось вітер поламав одну – поминаємо її. Нещастя можна жаліти, але довіряти йому свої паруси – смішно.

Ще одну сосну ми здибали. На камені гірському стоїть вона, і вітри її хилитають у всі боки. Взяти б хіба? Але, ближче підійшовши, поминули й її. Хто довго і вперто бореться з ві-тром, не сходячи з місця, – того не можна брати на мачту: в ньому вузли і викривлений стан,

товсте суччя і зламаний вершок. Таке дерево гнути можна на кермове колесо, згинати або на луки брати – летітиме стріла як треба.

Нашукавши сосен на мачти, повалимо їх без жалю сокирами. Сентиментальні люди хай відійдуть: буде текти смола, і сосна стогнатиме. Та саме стоїть зимова пора, дерево кожне робиться матеріалом: розкішними, багатими, пахучими мачтами, гнучкими дошками і податливими, як мармур, колодками (Ю. Яновський).

#### Схема розбору.

*Речення з відокремленими членами для аналізу;*

*загальна характеристика простого речення;*

*яке слово (слова) в реченні є відокремленим членом;*

*який це член речення;*

*його морфологічне вираження (частина мови, форма);*

*непоширений чи поширений член речення;*

*від якого члена речення залежить відокремлений член;*

*яким способом підрядного зв'язку з ним пов'язаний;*

*обґрунтування розділових знаків.*

## **Заняття № 13**

**Тема: Складне речення як синтаксична одиниця (2 год.).**

1. Складне речення як синтаксична одиниця.
2. Засоби зв'язку частин складного речення.
3. Безсполучникове складне речення.
4. Складнопідрядне речення.
5. Складносурядне речення.
6. Складні синтаксичні конструкції.
7. Конструкції з чужим мовленням.
8. Поняття про складне синтаксичне ціле.

**Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти**

**1. В поданому тексті знайдіть складні речення. Назвіть засоби вираження безсполучникового, сурядного та підрядного типів зв'язку.**

Слава Візантії

Якщо взяти за гіпотезу, що мистецькі епіцентри виникають безпосередньо над геополітичними епіцентрами, то вона не вимагає особливих доказів. На геополітичному просторі Балканського півострова, Малої Азії і Південно-Східного Середземномор'я майже тисячу років – від розбрату в Римській імперії у IV столітті до остаточного завоювання Константинополя турками-османами 1453 року – існувала Візантійська імперія з гіпоцентром над Босфорською протокою. Вона, у свою чергу, була епіцентром своєрідної культури, яка виникла під впливом римської, грецької та елліністичної традицій.

Так чи інакше, гіпотеза правдива, коли говоримо про візантійську Другу золоту добу (843 – 1261 роки), від кінця єресі іконоборства, розпочатої імператором Левом Ісаврянином, до звільнення від латинян Константинополя Михайлом Палеологом. У той час Візантійська Імперія почала поступово відроджуватися після арабських завоювань на сході у VII столітті, руїнницьких наскоків германських племен на заході та вторгнення слов'ян на Балкани.

Щодо візантійського мистецтва, то його тематика спиралася на Біблію та старохристиянську символіку, що призвело до утворення низки іконографічних типів, умовних у рисунку й суворих, але водночас глибоко одуховлених у виразі облич, формально пристосованих до декорації стін храмів та згармонізованих під оглядом ритмічного руху і колориту. Все це

було оживлене впливом азійського сходу, особливо помітним в орнаментиці. Проте усі ці вияви візантійського мистецтва перевищувала майстерність монументалістики, причому зразки фресок та мозаїк у візантійському стилі краще уціліли поза їх питомою територією, зокрема в Італії, де на особливу увагу заслуговують розписи храму святого Віталія у Равенні та собору святого Марка у Венеції. В Україні їм рівно рядні розписи святої Софії і Михайлівському золотоверхому монастирі (останній був зруйнований у 1934 році) (*Богдан Певний*).

**2. Випишіть з художніх текстів складносурядні речення зі значеннєвим відношенням одночасності, послідовності дії, чергування, протиставлення, взаємовиключення дій.**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**3. Використовуючи різні сполучники, продовжте речення так, щоб утворилися складносурядні, охарактеризуйте їх.**

1. По узліссі і на галяві зеленіє перший ряст... \_\_\_\_\_

---

---

2. Посеред неба гнеться на південь Чумацький Шлях... \_\_\_\_\_

---

---

3. Над водою вставав туман... \_\_\_\_\_

---

---

4. З теплого вирію прилетіли ластівки і поселилися в гніздах під стріхою... \_\_\_\_\_

---

---

5. То згадував далеку батьківську домівку... \_\_\_\_\_

---

---

6. На травах тремтіла зерниста роса... \_\_\_\_\_

---

---

7. Зелений острів купався в золотому надвечір'ї... \_\_\_\_\_

---

---

**4. Розставте розділові знаки. Поясніть, в яких випадках кома між предикативними частинами складносурядного речення не ставиться.**

1. В країнах теплих, полудневих злітає дощ із хмар рожевих і переймають на путі його проміння золоті (*Олесь*). 2. Тільки дуб стоїть у листі і калинонька в намисті (*Познанська*). 3. Підведу усміхнене обличчя і по квітці світла у очах (*Йовенко*). 4. сам вперед іди і другого за собою веди (*н.тв.*). 5. Нас ворог сто разів хотів зламати та ми лиш гартувалися в борні (*П.Рєбро*). 6. Всім серцем любіть Україну свою і вічні ми будемо з нею (*Сосюра*). 7. Калиночка буде цвісти а ти, синку, будеш рости (*колискова*). 8. Скільки ж то сили і скільки то муки! (*Рильський*). 9. Де не візьметься вітерець і задзвеніли раптом очерета сопілками (*Шевчук*).

**5. Серед наведених речень визначте типи складнопідрядних речень нерозчленованої структури. Підкресліть сполучні засоби.**

1. Кожному призначена межа, де порветься тихою струною муками натягнута душа (*Симоненко*). 2. Кому правди не треба, тому й честь не потрібна (*н.тв.*). 3. Знай, що в житті є ще один ніким не писаний закон – закон сімейного життя (*Цюпа*). 4. Будем слухати з тобою, як степи співають, як шумлять широкі ріки, як вітри гуляють (*Олесь*). 5. Стає майстром педагогічної праці найшвидше той, хто відчув у собі дослідника (*Сухомлинський*). 6. Люди, які жертвують усім для інших, творять святу справу (*Загребельний*).

**6. Доберіть з художніх творів шість складних речень з підрядними означальними, що мають різні засоби зв'язку; проаналізуйте їх.**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**7. Охарактеризуйте складнопідрядні речення з підрядними часу. Яку часову семантику передає підрядна частина? Назвіть засоби зв'язку головної і підрядної частин.**

1. Коли пісні мого краю пливуть у рідних небесах, мені здається, що збираю цілющі трави я в лугах (*Рильський*). 2. З того часу, як женився, я ніколи не журився (*Котляревський*). 3. Перед тим як іти на роботу, він завжди зупинявся перед календарем (*Рибак*). 4. Не заспокоїмось ми доти, аж поки з поля весь бур'ян не вирвемо (*Тичина*). 5. Та тільки заплющив він очі, як лисиця підскочила і схопила його (*н. тв.*). 6. Любо ти спатимеш, поки не знатимеш, що то печаль (*Л.Українка*). 7. Ледве ясне сонечко скотиться додолу, тихий вітер присмерком вкриє ліс і поле (*Заболотний*).

**8. Визначте типи складнопідрядних речень. Підкресліть предикативні центри та сполучні засоби.**

1. Печаль снігів чатує десь мене, бо крутяться роки з гори прудкіше. 2. Напевне, щось велике треба мати, щоб змусить тишу людям заспівать. 3. Намалюю вітер в полі на роздоллі, щоб мені розвіяв всі жалі та болі. 4. Татусю, рідний, приїзди, бо я давно тебе не бачив (*з тв. Крищенка*). 5. Все це робиться, аби не сидіти (*Л.Українка*). 6. А більший меншого тусас та ще й б'є, затим що сила є (*Глібов*). 7. Не зневажай душі своєї цвіту, бо з нього виросло кохання наше! (*Л.Українка*).

**9. Серед наведених речень знайдіть складнопідрядні з підрядними умови та охарактеризуйте їх.**

1. Пригадай собі голос матері, як хочеш почути совість, пригадай собі руки милої, як хочеш повернути щастя (*Павелко*). 2. Як добре подумати, я все можу (з *газети*). 3. Якби не поезії дивні чари, убогі жили б ми, понурі, як хмари (*Франко*). 3. Якщо ви вдало виберете працю і вкладете в неї всю свою душу, то щастя само вас знайде (*Ушинський*). 4. Як мені пшениця родила, то мене й родина любила (н. тв.). 5. Як підрубаєш душу, то зрубаєш все (*Загребельний*). 6. Якщо не можеш бути вічно юним, то змолоду не будь старим бодай! (*Павелко*).

**10. Дайте повну характеристику складнопідрядних речень за схемою.**

1. Розпалює вогні вже горобина, що стала край межі на видноті (*Крищенко*). 2. По війні, коли вже одгули бої, восени колись приходив ти до мене і читав поезії свої (*Тичина*). 3. Безпомилковим чуттям вона вгадала, що це людина важкої долі (з журн.). 4. Щасливий той, хто має вірного друга (*Вихованець*). 5. Мова – велике багатство, яке треба усім нам берегти і примножувати (з журн.). 6. І зацвітуть червоні маки на тих столочених полях, де люди, вбиті в час атаки, – довіку житимуть в піснях (*Дмитерко*). 7. Ні, троянди не треба ламати, бо затужить природа, як мати (*Швець*). 8. Умій жити так, щоб у тебе з другом була єдність духу, ідеалів (*Сухомлинський*). 9. Хлопці вийшли до села з заходу, так що тепер їм не було чого боятись (*Тютюнник*). 10. Насамперед себе ти розгадай, коли ти хочеш інших зрозуміти (*Крищенко*).

Схема аналізу.

Аналізоване речення;

тип речення;

яка з двох частин є головною і яка підрядною;

до якого члена головної частини чи до головної частини в цілому належить підрядна частина;

тип речення за структурою;

на яке питання відповідає підрядна частина;

вид підрядної частини;

засоби зв'язку підрядної частини щодо головної;

аналіз частин складнопідрядного речення за головними членами, за другорядними членами, за ускладнювальними засобами, за повнотою.

**11. Визначте тип змістових відношень між частинами безсполучникових складних речень. Поставте необхідні розділові знаки й поясніть вживання їх**

1. Вогонь виходить з темної льодини грім визріває в ложі тишини... (*Павленко*). 2. Добрий все бачить лиш добре підлий лиш підле у других (*Франко*). 3. Життя росте лишень з любові лишень краса людей навчає жить (*Павленко*). 4. Цвітуть сади біліють хати, а на горі стоять палати, неначе диво (*Шевченко*). 5. Кинь ячмінь у болото вбере тебе в золото (н.тв.). 6. Учись на старість буде як знахідка (н.тв.). 7. Поглянь народ твій – раб з рабів, чужими й рідними забутий, гніє віки в недолі лютій і віру в долю загубив (*Олесь*). 8. Законів боротьби нікому не зламати закони материнства не перемінить (*Тичина*). 9. Історії ж бо пишуть на столі ми ж пишем кров'ю на своїй землі (*Костенко*). 10. Крізь вікна книг свободи світло ллється майбутнього видніє далина (*Павленко*). 11. Найогидніші очі порожні найгрізніше мовчить гроза найнікчемніші дурні вельможні найпідліша брехлива сльоза (*Симоненко*). 12. Ось послухай десь за гаєм соловей заплакав враз (*Олесь*). 13. Проминуло за весною літо все навколо золотом повите (*Забіла*). 14. Побачив шпака знай весна біля порога (н.тв.). 15. Вже темна осінь надійшла зів'ялий лист паде по листю повагом до нас грізна зима іде (*Воробкевич*).

**12. Утворіть з наведених простих речень усі можливі різновиди безсполучникових складних речень. Визначте змістові відношення між частинами в утворених реченнях і поясніть розділові знаки.**

1. Серце забилося радісно. Ми під'їжджали до моря. 2. Пройшло літо. Настала осінь. 3. Достиглі хліба шумлять повним колосом. Колгоспники зберуть багатий урожай. 4. Продержало з тиждень морозом. Земля залякла, як кістка. 5. День обіцяє бути погожий. На небі ні хмариночки, ні плямочки. 6. Кожен повинен усвідомити необхідність бережного ставлення до природи. Тоді її можна буде зберегти для майбутніх поколінь. 7. Несподівано заграв баян. На другому кінці села почулася весела пісня.

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

**13. Зробіть повний синтаксичний розбір безсполучникових складних речень за поданою схемою.**

1. Тече вода з-під явора яром на долину, пишається над водою червона калина (*Шевченко*). 2. Вітер дихне – пшениці ворухнуться розкішні, вусом шелесне ячмінь (*Дорошко*). 3. На годину спізнишся – за рік не доженеш (*н.тв.*). 4. І відчула: доросле й маля, і вода, і трава, і земля – все любов'ю тобі промовля (*Маланюк*). 5. Наслухавшись козацьких мудрих дум, заснуть не можу – мучать давні муки (*Крищенко*). 6. Встала мати Україна, сонце засвітила, пробудилася народна, незнищенна сила (*Павличко*). 7. Поглянь: уся земля тремтить в палких обіймах ночі (*Олесь*). 8. Справедливо кажуть: немає буднів – є буденні люди (*з журналу*).

Схема аналізу

*Речення для аналізу;*

*зі скількох предикативних частин складається;*

*назвати предикативні частини;*

*тип речення (з однотипними чи з різнотипними частинами);*

*які смислові відношення встановлюються між предикативними частинами; засоби зв'язку предикативних частин;*

*характеристика предикативних частин складного безсполучникового речення за головними членами, за другорядними, за ускладнювальними засобами, за повнотою.*

**14. Охарактеризуйте складні речення з різними типами зв'язку. Поясніть розділові знаки.**

1. Але воно живе – забуте й незабуте, а час не зупиняється, а молодість біжить, і миті жодної не можна повернути, щоб заново, по-іншому прожити (*Симоненко*). 2. І хоч тепер уже лягла утома і борозни прорізали чоло, – я все ж радий, що кожному в своїх піснях я напоїв теплом (*Фальківський*). 3. Змовкнуть співи, змовкнуть жарти, сон приспить малят усіх, а веселе сонце завтра збудить знов дитячий сміх. 4. Наша доня чепуруха – миє шию, миє вуха, миє руки, миє ніжки, як лягає спати в ліжко, та ще гарненько очі миє – аж блищать вони, щоб приходили щоночі голубі чистенькі сні (*з тв. Крищенка*). 5. Зайчик зщулювся в кущах, бо напав на нього страх: жовтий лист зашелестить – зайчик зиркне, затремтить, жолудь з дуба



упаде – зайчик вушками пряде (*Перелісна*). 6. Стає майстром педагогічної праці найшвидше той, хто відчув у собі дослідника (*Сухомлинський*). 7. Василь Симоненко був ви нагороджений даром, який дається одиницям: йому судилося на одному з критичних поворотів історії бути обранцем, устами якого промовляє доля нації (*Кошелівець*). 8. Сонце ще не зійшло, хоч на східному прузі небо налилося багряним спалахом, неначе якийсь незримий художник заґрунтував його червоними барвами, щоб відбити на велетенській картині рожевий схід (*Цюпа*).

#### **15. Замініть, де можливо, пряму мову непрямою. Поясніть заміну.**

1. «Від власного болю нікуди не втечеш», – пекла його гаряча думка, ніби спалах електричного світла (*Цюпа*). 2. Ведмежаток я взяла, посадила до стола, стала медом частувати: «Пригощайтесь, ведмежата!» (*Бойко*). 3. Хтось колись казав: «Не було на молоці, не буде й на сироватці» (з *газети*). 4. «Жодна риса в моєму внутрішньому образі не змінилась», – сказав Т.Г.Шевченко, повертаючись із заслання. 5. «Без перебільшення можна сказати, писав Сухомлинський, – що читання в роки дитинства – це передусім виховання серця».

### **Заняття № 14**

#### **Тема: Пунктуація (2 год.).**

1. Розділові знаки у кінці речення.
2. Розділові знаки у простому реченні.
3. Розділові знаки у складному реченні.

#### **Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти**

**1. Знайдіть головні члени речення, підкресліть підмет і присудок. Поясніть наявність або відсутність тире між ними.**

1. Краса – верховний учитель (О. Довженко). 2. Яке то щастя – свій народ у світлі бачити! (Д. Павличко). 3. Зраджувати друга – це жахливо (В. Нестайко). 4. Він запеклий мисливець (Ю. Збанацький). 5. Мої слова не зброя, а ридання (Л. Українка). 6. Доторкнутися до людини свяченою вербою – значить поєднати її з космічними силами Всесвіту, відродити здоров'я (журн.).

**2. Розставте пропущені розділові знаки. Вставте, де потрібно, пропущені букви, розкрийте дужки.**

1. Мова то цілюще народне дж...р...ло, і хто не/пр...паде до н...ого вустами, той сам висихає від спраги (Сухомлинський). 2. Світл...носна! Ти є Правда, Добро і Краса народу нашого. То/ж такою і будь вічно, мово рідна! (С. Плачинда). 3. Мова це душа народ..., народ без мови не/народ (В. Сосюра). 4. Тореадори це найсміл...віш... герої і ловкач.... Головне тут тренуван...я і спритність (В. Нестайко). 5. Найдоро...чий скарб що людина має це віра в себе і в собі подібних. Головне не/дати ту віру погасити (І. Багряний). 6. Прийняти рушник поцілувати хліб знак злагоди (журн.). 7. Мій батько швец... слава про майстерність якого поширилася на всі найбли...чі окол...ці (В. Шевчук).

**3. Знайдіть і підкресліть однорідні члени. Визначте, якими членами речення вони є. Поясніть наявність або відсутність розділових знаків.**

А.1. В селі бігли з дворів назустріч чумакам дівчата, діти, поважні діди з палицями (С. Васильченко). 2. Крижина добра була, товста, міцна (В. Винниченко). 3. Музика лине в глибину небес плавно, велично, гармонійно (Я. Гримайло). 4. Ніч була темна, але тиха (І. Н.-Левицький). 5. Усмішка гостра, а однак сумна (Леся Українка). 6. В піснях і труд, і даль по-



ходу, і жаль, і усміх, і любов, і гнів великого народу, і за народ пролита кров (М. Рильський). 7. З полів саме цим ярмом летіла весняна вода і могла забрати не те що деревину або кущ, а навіть п'ятеро вертольотів, коли б вони їй стали на дорозі (М. Вінграновський). 8. Оживлялась музика крапель, сумних і веселих, лінивих і жвавих, глухих та дзвінких (М. Коцюбинський).

Б.1. Наука вимагає жертв і великої любові (О. Кобилянська). 2. На ходу Соломія висмикувала стебло або корінь водорості (М. Коцюбинський). 3. Село купається в теплі, сонці, мідному передзвоні та веселому співі веснянок (М. Стельмах). 4. Сядем тут відпочинемо, друже, розіславши на камінь шинель (П. Мовчан). 5. Попідтинню сіромаха і днює, й ночує (Т. Шевченко). 6. Вона стояла ні жива ні мертва (І. Н.-Левицький). 7. Пани не тільки панували над хуторами й селами, над родовими й неродовими маєтностями; не тільки переорювали широкі й довгі лани селянами та хуторянами, іноді їх міняючи на довгоногих хортів, – панський дух витав скрізь і всюди (П. Мирний).

**4. Розставте пропущені розділові знаки. Позначте речення із сполучником та у такому порядку: а) прості речення з однорідними членами; б) складні речення. Вставте, де потрібно, пропущені букви, апостроф.**

1. Пр...рівняв св...ню до коня та шерсть не/така. 2. Пішов глеч...к за водою та й пропав там з головою. 3. Чує кіт у глеч...ку молоко солодке та морда коротка. 4. Слова ласкаві та думки лукаві. 5. Ліпше без в...чері лягати та без боргів уставати. 6. Він би і рад косити та нікому косу носити (з нар. тв.).

**5. Розставте пропущені розділові знаки. Вставте, де потрібно, пропущені букви, апостроф, розкрийте дужки.**

1. Індик крут...ться та дметься іволга л...тить сміється мавпа пл...гає стрибає мишка з норки в...глядає (О. Олесь). 2. Гуртом вибігли серни потр...мтіли на тонен...ких ногах та й почали щ...пати траву (М.Коцюбинський). 3. Більше не/міг сказати ні/один ні/другий (І. Франко). 4. Садок був не/величкий але рясний (Б. Грінченко). 5. (Не, ні) марної слави (не, ні) сміху пустого я сліз буду в світі шукати (ЛесяУкраїнка). 6. Я д...вився на тиху чарівну річку і на бер...г і на суворого кормчого діда що підіймався наді мною на фоні урочистого неба. Сором і ро...пач і не/вимовний жаль і безліч інших гострих почуван...ь охопили мою душу і ...крутили її і пр...гнули (О. Довженко). 7. Йому здалося що давн...на і дал...на і сон забр...ніли в її голосі (М. Стельмах). 8. Ото як побачать його однос...льчани то вже так і знають що потяг або на хутори на веч...рниці або десь “на чужу” на грища (Г. Тютюнник). 9. І знову кроки по хаті і думи та й думи та сумніви та не/вдоволення і уклін вікам (М. Стельмах). 10. І хороше і дивно і радісно стає мені малому в цім світі де є зорі і добрі люди і тихі вогн...ки і щедрі вечори (М. Стельмах). 11. Сядь відпочинь або ляж засни а може візьм...ш почита...ш книжку?

**6. Знайдіть однорідні і неоднорідні означення. Поясніть усно, чому в одних випадках кому між ними поставлено, а в інших – ні.**

1. Такі думки принесли тиху, сумну ніжність (В. Сосюра). 2. Позаду, за їхніми спинами, схвильоване, бліде обличчя старшого лікаря (В.Козаченко). 3. Сила-силенна води, чистої, свіжої, солодкої, плине і плине кудись до моря (О.Гончар). 4. Широкою, вкритою туманом долиною верталися додому (У.Самчук). 5. Сашко пострибав по хиткій кам'яній греблі (В.Шевчук). 6. На ці дні припало велике сонячне затемнення.

**7. Розставте пропущені розділові знаки. Поясніть, у яких випадках означення можна вважати однорідними. Вставте, де потрібно, пропущені літери, розкрийте дужки.**

1. Ми підійшли до шос...е. За ним стояв рідкий (не)вигорілий листяний ліс (Ю. Збанацький). 2. Сіявся дрібненький мокрий сніжок (В. Козаченко). 3. На городі (по)волі вм...рає тліє яскрава літня зелень (В. Козаченко). 4. До машини наблизилась молода красива жінка. У неї

були виразні повні губи і круглі очі. Вона сказала звучним гарним голосом: “А я вже давно ч...каю на тебе” (Є. Гуцало). 5. Далекі скелі м...яко убрались в зел...нь і виглядали наче старий потертий місцями оксамит (М. Коцюбинський). 6. Любо було глянути на її дрібнен...кі за печ...ні на сонці руч...нята що жваво бігали від одної роботи до другої. В...ликі сиві очі (з)під чорних вій д...вилися пильно й розумно (М. Коцюбинський). 7. Візник зав...рнув і в...їхав у в...ликий зарослий споришем двір (М. Коцюбинський).

**8. Поставте пропущені розділові знаки. Вставте, де потрібно, пропущені букви, апостроф, розкрийте дужки.**

**УКРАЇНСЬКА ХАТА**

Чи знаєте ви як українс...ка хата приймає жадан...их гостей? Навстіж розчиняют...ся древні дерев...яні ворота а од воріт до порога задумл...во стоять квітки наче звезд...ні хори в червоному білому син...му вбран...і. Тут і півники (дисканти) і сором...язливі лілії (недо-торки) і дикі маки (хрестов...ки). А над усім тим дир...гують жовті царс...кі корони. І видає, що тії мовчазні хори по знаку царс...ких корон у честь вашого приход... зренили чисті ніжні голоси і заслухалось все навкруги і духм...яне подвір...я і рукаті в...язи обнявшись над ворітьми і навіть ви мус...те стати й заслухатись.

Переступаєте хатн...го порога стоптан...го лихими і добрими людьми і немов разом з вами входять у світлицю і степ і ліс і луг. Кожне з цих угідь має в ній щось своє: сноп...к з корін...ям вирван...их волошок похнюпл...но розгл...дає себе у надтріснутім дзеркалі, на столі у зв...чайному плеч...ку посх...ляли білі голівки уже (не) свіжі лісові (красуні) конвалії а пахуче зіл...я лугове вдовольнилось долівкою ус...лавши її живим килимом. Вже стає тісно полив...яним жовтим (полу) мискам на яких півник (білоштан) ніяк не може догнати чурбатої курочки. Бундючно підв...лося над столом спеч...не порося а при ньому і хрін (крепак) і редька з хвост...ком і ц...булька з вус...ком і молода картопля укропом посипан...а. А на заїдок до того вс...го можуть підоспіти ще й карасі в сметані чи не найліпший делікатес українс...кого стол....(За В. Земляком).

**9. Знайдіть узагальнюючі слова при однорідних членах. Визначте, якими членами речення вони виступають, поясніть розділові знаки.**

1. Увечері до хати посходилась уся сім'я: батько, мати, два старших брати, сестра-дівка (С. Васильченко). 2. Із сивої давнини існували на землі чотири класичні доброчесності, а саме: мудрість, правосуддя, помірність, стійкість. З виникненням християнства до мирських ознак людського духу додалися ще три богословські або небесні, як-от: віра, надія, любов (з журн.) 3. Лікувальну дію мають всі частини калинового куща, як наприклад: квіти, плоди, листя, кора, насіння, деревина (з журн.). 4. Жито, пшениця, овес – все разом поспіло й присохло (І. Н.-Левицький). 5. Оце тут з дерева виробляють всячину: і вози, і колеса, мебель всяку, вікна – все, все, що потрібне вдома чи в полі (П.Мирний). 6. Вчені – філософи, історики, фольклористи, етнографи, літературні критики, письменники – йдуть до Франка як до джерела наукових і літературно-мистецьких знань (з підр.).

**10. Розставте пропущені розділові знаки. Вставте пропущені букви, апостроф, розкрийте дужки.**

1. У нашому саду була ро...кішна флора жоржини й крапива любисток і ревень (Л.Костенко). 2. Скрізь на з...млі і на небі с...годні почувалося св...ято (О. Гончар). 3. Усе в жи...ті перейняте ритмом від коливан...я листка до могутн...го ок...анічного под...ху та велетен...с...ких циклів (Мовчан). 4. Вишні ч...решні груш... сливи угорки тернослив терен та дер...н усе росло густими купами (І. Н.-Левицький). 5. Лазар побачив н...зеньку людину, на якій все вуси волосся старий мундир, зв...сало і опадало (М. Коцюбинський). 6. У хаті (в)раз повіднішало і від ус...ого тіні поробилися і од лави і від мене і од тітки з матір...ю (Г.Тютюнник). 7. Червонясте світло червоний пісок все л...тить нам у вічі і ми ...хияємо

голови, щоб зах...ститись (В.Шевчук). 8. Усі музиканти у смок...нгах з м...теликами/краватками і в білих тв...рдих накр...хмалених сорочках, а музику вони заграли стару (напів)забуту мазурку к...зачка кадрили і контрданс (В. Шевчук).

**11. Знайдіть відокремлені й невідокремлені узгоджені означення і поясніть розділові знаки при них.**

1. То був тендітний, бліденький підліток, мало схожий на сільських хлопчаків (В. Земляк). 2. Він продовжував з Савкою свою розмову, образливу і гірку для нас (О. Довженко). 3. Жнива щороку мали свою пору, освячену святами, овіяну піснями (У. Самчук). 4. Поливані без перерви схиля поволі вкривалися рівним, немов виточеним, шаром блискучої слизької криги (Я. Качура). 5. Освітлені сонцем схиля світяться смарагдом (В. Шевчук). 6. Обліплений снігом, берест так злився з усім білим навколишшям, що Сашко відразу його не помітив (М. Вінграновський). 7. Ніколи ще не було в нього учнів таких цілеспрямованих і працьовитих (Г. Тютюнник).

**12. Перебудуйте речення, замінивши: а) відокремлені означення невідокремленими; б) невідокремлені означення відокремленими. Поясніть розділові знаки, що змінились.**

1. Монастир скидався на грізного лицаря, вбраного в казковий, зачарований панцир (Я. Качура). 2. Згодом від ріки на гору простягнулася велика валка саней з діжками, повними води (Я. Качура). 3. Вулицею проїжджав віз, запряжений парою ще добрих коней (М. Вінграновський). 4. На повитих мороком вулицях не припинявся рух (О. Гончар). 5. Скинута з голови шапка лежала далі (А. Кащенко). 6. Нагрітий за літо яр дихав Сашкові в обличчя перецвілими будяками (М. Вінграновський).

**13. Перепишіть, розставляючи розділові знаки. Вставте, де потрібно, пропущені букви, апостроф, розкрийте дужки.**

А. 1. На стр... мкім пр...гірку відділен...ім від інших страшними дебрями порослім густо величезними буками та смереками покритім ломами й обвалищами дерев було віддавна головне логов...ще медведів (І. Франко). 2. Освітлен...і вибухами водяні смерч... від мін та снарядів розт...нали п'їтму (О. Довженко). 4. Марина мовчки дивилася на чоловіка променистими оч...ма сповнен...ими безмежного щастя (А. Шиян). 5. За широкими морями за лісами дрімучими ще й за горами кам...яними в (не) нашій далекій стороні був колись веселий край ро...кішний і б...гатий завороже...ний злими людьми заневоле...ний двома неволями. Одна неволя панс...ка а друга царс...ка. І жили там рабами в тяжкій чужій роботі заворожені в неволю люди (С. Васильченко).

Б. 1. Ганна молодиця рум...яна та білолиця вправно орудувала дерев...яною лопатою сажаяч... у піч... хліб (Г. Тютюнник). 2. На приз...бі сиділа його мати Маруся Джериха вже (не)молода молодиця бліда з темними очима з сухорлявим лицем (І. Н.-Левицький). 3. Директор школи Василь Макарович Рясний був схвильований (в)край (О. Довженко). 4. Трава/мурава або спориш добра кормова рослина особливо цін...а для птахів і великої рогатої худоби (журн). 5. Доньки Ярослава Мудрого Єлизавета й Анастасія 1047 року стали королевами Норвегії та Угорщини. 1086 року першу жіночу школу в Європі – при Київс...кому Андріївс...кому монаст...рі – заснувала Анна онука Ярослава Мудрого (журн).

В. 1. Відч...нилися двері і кутаючись у хустку з кімнати вийшла осміхне...на дівчина (М. Стельмах). 2. Федько стрибнув на лід і наче пробуючи його потопавав ногами (В. Винниченко). 3. Сонце било Андрі...ві в очі і він пр...мружившись сів на ліжку. Біля нього втомлен...о опустившись на стілець сиділа мати (В. Шевчук). 4. Я (не) обізвався а приг...наючись і клацаючи зубами дременував до річки спотикаюч...сь об купинки (Г. Тютюнник). 5. Він вийшов од пана (не, ні) живий (не, ні) мертвий він пішов (до)дому (не) промовивши (не, ні)одного слова ходив цілий день опустивши голову (І. Н.-Левицький).

Г. 1. На тому боці ген під обрієм пр...мостилося село (Є. Гуцало). 2. Висота оточена з трьох боків східного півден...ого і західного річками була панівною в цій місцевості (Я. Качура). 3. Одного разу ясного літн...ого дня Петрик пішов на панс...кі городи до Палазі (О. Вишня). 4. Широчен...і без кінця і краю в обидва боки асфальтові проспекти були обса...жені обабіч височен...ими деревами (Ю. Смолич). 5. На вулиці за хврткою сп...нилося двоє перехожих селян у брилі і селянка з порожн...ю сулією (з)під молока (Ю. Смолич). 6. З усіх к...заків що зараз їхали тільки четверо а саме Петро Люлька Пугач та старий Гайдабура знали дорогу (А. Кащенко). 7. Поруч на зеленій галяв...ні що клинцем видається з віл...шини і далі в лузі на купині пасуться корови (Г. Тютюнник). 8. По той бік річки навпроти сонця заходило сонце пославши на воду од бер...га шматок червоного полотна (Г. Тютюнник). 9. На лавочці під бузком шушукать...ся і чм...хотять дівчата (Г. Тютюнник).

Г. 1. При молодих бач і сам трохи помолодшаєш (І. Н-Левицький). 2. Як бож...вільний, промчався козак пр...гнувшись до шиї коня і здавалось хр...пів з ним разом (М. Коцюбинський). 3. Шевчук справді був у ро...стебнутій ж...летці (В. Винниченко). 4. Я (не)тікав навпаки ми навіть почали розмову наче давні знайомі (М. Коцюбинський). 5. Знов пр...були до нашої шпаківні її мабут... торішні х...зяї (М. Рильський). 6. В...ликий холод був вітри шуміли грізно і біла ож...лід... і сніг ішов л...бонь (Є. Грибінка). 7. Облич...я його бе...сумнівно дихало відвагою і ...нергією (Ю. Смолич). 8. А (з)низу за городами мабуть біля мосту важко чмихав паровий млин (А. Головка).

Д. 1. До тебе Україн... наша бездоляна мати струна моя перша озветься (Леся Українка). 2. О скільки нам Боже ти степу відміряв! (Л. Костенко). 3. О думи мої, о слава злая за тебе марно я в чужому краю караюсь, мучуся, але не каюсь (Т. Шевченко). 4. Мені ж, мій Боже на землі подай любов, сердечний рай! І більш нічого не давай! (Т. Шевченко). 5. Спи засни моя дитин..., Спи моє маля, Ніч іде в гаї в долини Трави нахили. Хай тобі ця ніч наснит...ся, Що в огнях сія, Будеш завтра в світ дивит...ся Зіроньк... моя! Посміхнись до мене сину, І зрадію я, Не хвилину і не днину, Я (на) вік твоя (А. Малишко).

**14. Визначте, в яких випадках виділені слова є вставними, а в яких – членами речення. Вставте пропущені розділові знаки, поставте пропущені літери, апостроф, розкрийте дужки.**

1. Бат...ко хотів пі...казати мені своє ім...я, та видно теж посоромився і делікатно змовк (О. Довженко). 2. (Не)чути вже більше, як ш...л...стить-видзвонює листя на осичках, видно тільки, як воно тр...мтить (Г.Тютюнник). 3. Вони поглядали на ро...жеврілий від західного сонця гор...зонт і здаєт...ся сумували (Ю. Смолич). 4. Св...тковим здаєт...ся веч...р, коли добре тобі попрацювалося (в)день (О. Гончар). 5. Мудрі люди кажуть: доки плечі гріє сонце, не забудь ут...плити вікон...це (журн). 6. Кажуть весь поміст у пеклі з добрих намірів зложився! (Леся Українка). 7. Нарешті Семен підвів голову і глянув Грицькові просто (в)вічі (Б. Грінченко). 8. Він скаржився на дітей, що зр...стають неслухнян...ими розбещен...ими ро...путними і нарешті злочин...ими (Ю.Смолич). 9. Що зброя саперного батал...она зараз лежала в склепі, про це знали напевно (А. Головка). 10. Хлопець напевно (в)перше так довірл...во поглянув на вчителя (М. Стельмах).

**15. Знайдіть граматичну основу в реченнях; підкресліть сполучники, якими з'єднані частини складних речень.**

1. Чоловік дав задаток, розказав, куди завезти ялинку, і пішов (М. Коцюбинський). 2. Де колись був перелаз через старий тин, тепер там стояли нові тесові ворота (І. Н.-Левицький). 3. Спочатку я просто жахався цієї картини, а потім – поволі звук, як солдат на війні зникає до грому гармат (О. Довженко). 4. Для того, щоб вода не залила вогонь, довелось підкладати в багаття більше дров (І. Багряний). 5. Їх взяли не для того, щоб виправдати, а щоб засудити (І. Багряний). 6. Василь і сам не знав, чому таку силу відчув у собі і чому серцеві стало так тісно в грудях (О. Донченко). 7. Оті сиві вогники в очах я любив. Вони запалювались у нього



й тоді, коли вихром носився по сцені; тоді, коли виходив з концерту, на якому мав успіх; тоді, коли сідав на нашому ганку і дивився на прирічкові краєвиди; тоді, коли приходив з кіно, яке його вражало (В. Шевчук). 8. Скільки було козаків – ніхто не знав (Я. Качура).

**16. Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки. Вставте, де потрібно, пропущені букви, апостроф, розкрийте дужки.**

1. Падає лист на ч...рну (напів) згнилу стерню на розверж...ний пер...прілий (полу) кіпок на ро...пухлі снопи (з) під яких (пів) місяцями прор...стає (не) сіяне жито (М. Стельмах). 2. Думав обізватися спитати хто (Г. Тютюнник). 3. Слухали чи не йде ще хто (І. Багряний). 4. А за березами важніли хмари (не) знаючи куди занести дощ (М. Стельмах). 5. Бідний Мирон хоть і як муч...вся (не)міг (ні)чого ліпшого пр...думати (І. Франко). 6. Богдан (не)знав що ві...повісти батькові і теж зажурився (М. Стельмах). 7. Що (з) молоду чуєш або бач...ш до кінця воно тобі привиджуєт...ся (М. Вовчок). 8. Один англійс...кий король ...велів наробити однакових каганців ро...числити скільки їх може зг...ріти в добу і відтак засвічуючи один за другим рахувати час (М. Коцюбинський).

**17. Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки. Знайдіть речення, в яких можливі пунктуаційні варіанти (залежно від інтонації). Вставте, де потрібно, пропущені букви, апостроф, розкрийте дужки.**

1. Хто й коли ...будував нашу хату які майстри (не)відомо (О. Довженко). 2. Микола пр...гадав собі той пишний вечір пригадав той дивний сон що колись снівся йому як він спав під груш...ю те кри...талева листя ту дивну (жар)птицю що ніби співала (І. Н.-Левицький). 3. Хто пустив поголоску зві...ки вона узялась (ні)хто добре (не)знав (М. Коцюбинський). 4. Де город був або село і головня уже (не)тліла і поп...л вітром ро...несло билини навіть (не) осталося (Т. Шевченко). 5. Куди ми йдемо я сам (не)знаю (М. Коцюбинський). 6. Прямо над нашими воріт...ми стоїть зірниця а повз ворота проходять люди і час. Як він іде це набіл...ше видно по наших ясенях. А що час буває добрим і (не)добрим знаю сам (М. Стельмах).

**18. Виділіть частини безсполучникових складних речень, визначте смислові зв'язки між ними, поясніть розділові знаки.**

1. Ніч була темна, тільки на небі ясно блищали зорі (І. Н.-Левицький). 2. Пташки ляцять, теркотять, співають; щебече соловійко і своїм голосом криє цокання кропив'янки; кує зо-зуля, а її перебиває криклива іволга (П. Мирний). 3. Тільки бачить Давид: з-під долоні в неї сміються до нього її очі, радісні, сині (А. Головка). 4. Не кожному в руки щастя йде – від багатьох воно тікає (Г. Тютюнник). 5. Прийде вечір – всі вулиці в селі аж гудуть піснями (С. Васильченко).

**19. Перепишіть, вставляючи, де потрібно, пропущені букви, апостроф, розкриваючи дужки. Розставте розділові знаки.**

1. Діло не ладналося і вчителі і школярі були стурбовані (Б. Грінченко). 2. Синички (з)ранку пищать чекай (в)ночі морозу. 3. Язик мій ворог мій він раніше розум... говорить (нар. тв.). 4. Раптом ніби хтось підняв мене за плеч...десь тут коло мене я почув хрипкий придуш...ний крик (С. Васильченко). 5. Листя й пр...ваблювало його годинами міг ро...д...влятися його обриси (В. Шевчук). 6. Гаї шумлять я слухаю хмарки біжать м...лююся (П. Тичина). 7.

## **БАНК ТЕСТІВ**

### 1. Позначте правильну відповідь

1. Вища форма загальнонародної (загальнонаціональної) мови – це:

- а) територіальні діалекти;
- б) система стилів сучасної української мови;
- в) літературна мова;
- г) граматики.

2. Графічна норма – це:

- а) правильна вимова звуків;
- б) правильна передача звуків на письмі;
- в) правильний запис тексту в фонетичній транскрипції;
- г) правильний орфографічний запис.

### 2. Визначте правильний варіант утворення імен по батькові

1. а) Георгієвич;  
б) Григорович;  
в) Євгенійович;  
г) Яковлевич.

2. а) Сергієвна;  
б) Андріївна;  
в) Іллінічна;  
г) Ігорович.

### 3. Знайдіть нормативний варіант.

1. а) навчальний заклад;  
б) учбовий заклад.

2. а) важливий захід;  
б) важливе міроприємство.

3. а) дієвий закон;  
б) чинний закон.

4. а) співставляти висновки;  
б) порівнювати висновки.

5. а) правильна відповідь;  
б) Вірна відповідь.

6. а) прожиточний мінімум;  
б) прожитковий мінімум.

7. а) любе завдання;  
б) будь-яке завдання.

4. Позначте правильну відповідь

1. Головна ознака літературної норми – це:

- а) стандартність;
- б) унормованість;
- в) розвинена система стилів;
- г) висока граматична організація.

2. Стилiстична норма – це:

- а) відбір мовних елементів відповідно до умов спілкування;
- б) правильне слововживання;
- в) правильна вимова звуків, звукосполучень;
- г) усталені зразки побудови словосполучень, речень.

3. Мовний стиль – це:

- а) різновид національної мови, що є засобом спілкування у географічно обмежених мовленнєвих колективах;
- б) сукупність мовних засобів вираження, зумовлених змістом і метою висловлювання;
- в) властивий художникові слова чи іншому носієві мови стиль, який стає об'єктом дослідження лінгвістів.

1. Знайдіть речення, що відповідає нормам літературної мови:

- 1. а) Ми діяли згідно законів України.
- б) У відповідності з рішеннями у жовтні учні вузів проходять практику.
- в) Це можна зробити за будь-яких обставин.

2. а) Наступної неділі будемо складати залік.

- б) Я маю абонемент у спортивний клуб.
- в) Він отримав вищу освіту.

3. а) Ігорю, підійдіть до мене.

- б) Ігоре, підійдіть до мене.
- в) Ігор, підійдіть до мене.

7. Виберіть правильний варіант написання:

1. а) пів'яблука; б) пів яблука.

2. а) роскіш; б) розкіш.

3. а) проект; б) проєкт.

4. а) віце-президент; б) віцепрезидент.

5. а) два хлопця; б) два хлопці.

6. а) воз'єднання; б) возз'єднання.

7. а) дит'ясьла; б) дитясла.

8. а) Лук'янчук; б) Лук'яньчук.

9. а) топменеджер; б) топ-менеджер.

10. а) священик; б) священник.

11. а) мережа Фейсбук; б) мережа «Фейсбук».

12. а) священний; б) священий.

13. а) ллю; б) лью.

14. а) міськком; б) міськом.

15. а) двоосьовий; б) двохосьовий.



16. а) Олеже (кл.в.); б) Олегу (кл.в.).
17. а) немає пальто; б) немає пальта.
18. а) фое; б) фойє.
19. а) Дікенс; б) Діккенс.

2. Вкажіть правильний варіант словосполучення. Поясніть усно порушення норм мовлення (калькування, суржик, сплутування значення слів, синонімів, паронімів; трансформація фразеологізмів).

1. а) безкарний випадок; б) випадок безнаказаний.
2. а) дитина безпризорна; б) безпритульна дитина.
3. а) автобусний білет; б) квиток автобусний.
4. а) він близорукий; б) він короткозорий.
5. а) вступив у шлюб; б) вступив у брак.
6. а) скажу вдобавок; б) скажу на додаток.
7. а) хлопець довірливий; б) хлопець довірительний.
8. а) хочу довести; б) хочу доказати.
9. а) матеріал вірогідний; б) матеріал достовірний.
10. а) хочу завірити вас; б) хочу запевнити вас.
11. а) кидатися в очі; б) впадати в очі.
12. а) закладена вибухівка; б) закладена взривчатка.
13. а) витяг з протоколу; б) виписка з протоколу.
14. а) настоящий акт; б) справжній акт.
15. а) командировочне посвідчення; б) посвідчення про відрядження.

3. У кожній групі слів є зайве слово, яке не може бути в одному синонімічному ряду з іншими. Зазначте його:

- а) огорожа, паркан, частокіл, пліт, ліса, живопліт, загата, штахети;
- б) неспокійний, тривожний, стурбований, занепокоєний, збентежений, затурканий, схвилюваний;
- в) прикрашати, оздоблювати, завітчувати, розмальовувати, мережити, чепурити, цяцькувати, прибирати, привертати.

9. Які із запропонованих варіантів фразеологічних сполучень знаходяться поза межами нормативності у сучасній літературній мові?

1. а) закон вступає в силу;  
б) закон набуває сили;  
в) закон набуває чинності;
2. а) надавати допомогу;  
б) подавати допомогу;
3. а) від ніг до голови;  
б) з ніг до голови;
4. а) дивитися крізь пальці;  
б) дивитися скрізь пальці;
5. а) пускати пил в очі;  
б) напускати туману;
6. а) два плюси;  
б) два плюса;
7. а) прийти до висновку;  
б) дійти висновку;

- 8. а) вибачте мене;  
б) вибачте мені;
- 9. а) давати словам волю;  
б) давати волю языку;
- 10. а) дав під заклад;  
б) дав під заставу;
- 11. а) діяти втемну;  
б) діяти навмання;
- 12. а) довести до білого каління;  
б) довести до білого жару.

10. Вкажіть правильний варіант речення.

- 1. а) Біля лівого кута будинку, де стояв мотоцикл, трава крепко вим'ята, валяються окурки від сигарет.  
б) Біля лівого кута будинку, де стояв мотоцикл, трава сильно вим'ята, валяються окурки від сигарет.  
в) Біля лівого кута будинку, де стояв мотоцикл, трава сильно вим'ята, валяються недопалки від сигарет.

- 2. а) Заяв і клопотань від учасників слідчої дії не надходило.  
б) Заяв і клопотань від учасників слідчої дії не поступало.

- 3. а) Один з них загрожував пістолетом.  
б) Один з них погрожував пістолетом.

11. Виберіть речення із нормативними лексичними відповідниками:

- 1. а) На складі бракує 17 пар шкіряного взуття.  
б) На складі не вистачає 17 пар шкіряного взуття.  
в) На складі не дістає 17 пар шкіряного взуття.
- 2. а) За кишенькову крадіжку відпущений Лорак М.І.  
б) За крадіжку з кишені відпущений Лорак М.І.  
в) за карманну крадіжку відпущений Лорак М.І.
- 3. а) Сімко С.С. зізнався в скоєному.  
б) Сімко С.С. признався в скоєному.
- 4. а) У них не було відповідного спорядження.  
б) У них не було відповідного екіпування.  
в) У них не було відповідного виряду.  
г) У них не було відповідного екіпіровки.

12. У парах слів підкресліть спільні складові частини. Запишіть, що позначають ці частини.

- а) поліглот – полісемія;
- б) автономія – автопортрет;
- в) велосипед – педікюр;
- г) монолог – моноліт;
- г) гіпопотам – іподром.

13. Позначте правильний варіант відповіді:

1. а) від гострої болі він втратив свідомість;  
б) від гострого болю він втратив свідомість.
2. а) пожежник отримав опік першої ступені;  
б) пожежник отримав опік першого ступеню.
3. а) пограбування банка;  
б) пограбування банку.
4. а) комісія не склала акту огляду протипожежної безпеки;  
б) комісія не склала акту огляда протипожежної безпеки;  
в) комісія не склала акта огляда протипожежної безпеки;  
г) комісія не склала акта огляду протипожежної безпеки.
5. а) втрата документу;  
б) втрата документа.

14. Позначте правильний варіант:

1. а) мене вразив жовтогарячий колір неба;  
б) колір неба був жовтогарячішим;  
в) мене вразив більш жовтогарячий колір неба.
2. а) мачуха стала для неї самою близькою людиною;  
б) мачуха стала для неї найближчою людиною;  
в) мачуха стала для неї найблизкішою людиною.
3. а) вони виконали завдання гарніше;  
б) вони виконали завдання більш краще;  
в) вони виконали завдання краще.

# ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

## Тема 1

### 1. Напишіть під диктовку. Поясніть написання великої літери.

Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України – стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів. Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Державний Гімн України – національний гімн на музику М.Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами конституційного складу Верховної Ради України.

Столицею України є місто Київ (*З Конституції України*).

### 2. Поділіть слова на частини так, як ви б їх перенесли

Бджола, переджнивний, куш, середземний, шоку, ходжу, кукурудза, відзнака, відживати, стверджувати, вичищати, подзвонити, підзаголовок, гудзик, прізвище, ОНЮА, надземний, піщинка, І.Я. Франко, об'єктив, Вінниччина, яма.

### 3. Доберіть з дужок відповідні за значенням слова. Підкресліть їх.

Валютна сума (поступить, надійде), (потратив, витратив) час, (взято, прийнято) до уваги, (застосовували, приміняли) силу, збори (прийняли постанову, ухвалили), мені (приходилося, доводилося), (багаточисельні, численні) документи, (провідна, ведуча) організація, порушення (чинних, існуючих) законів, (тягнув, зволікав) із вирішенням, книгу (відкриємо, розгорнемо), лічильник (включено, увімкнено), пристрасті (вляглися, вгамувалися), висновки (витікають, впливають), ціна (виросла, зросла), заповість (цього, цьому), (кінцевий, остаточний) вибір, це (зайвий раз, ще раз) підкреслює, (дійсна, справжня) незалежність, (відношення, ставлення) до справи, завідувач (відділом, відділу), (підписка, передплата) газет.

4. Складіть словосполучення, в яких слова *кров, лінія, курс, земля* уживались би в різних значеннях. Поясніть роль контексту для виявлення лексичного значення слова.

5. Поєднуючи прикметник із поданими в дужках іменниками, простежте, яких значень та відтінків набуває слово. Виявіть прямі і переносні значення.

*М'який* (мох, волосся, хліб, вода, меблі, рука, тони, кольори, голос, кроки, характер, душа, погляд, вирок, іронія, клімат, знак), *круглий* (місяць, листя, сирота, рік, дужки, відмінник, сума, доба).

Що може бути *кам'яним, сірим, чистим, легким, білим, червоним, заячим?*

## Тема 2

1. Утворіть від поданих прикметників вищий ступінь. Поясніть, у яких випадках виникає явище дисиміляції приголосних, а в яких воно відсутнє.

Важкий, дорогий, низький, тяжкий, товстий, короткий, близький, гарний, швидкий, легкий, глибокий, високий, далекий, солодкий, вузький, рідкий, малий, слабкий, широкий, слизький, великий, тихий, тонкий, гладкий, м'який, поганий, грубий, багатий.

**2. Встановіть і позначте, у яких випадках сполучення дж, дз означають аффрикати, а в яких дві самостійні фонemi /д/ і/ж/, /д/ і /з/.**

Догоджати, кукурудза, підзолистий, узгодження, джунглі, дзвоник, віджилий, садженець, загороджений, надзелень, дзеркало, джаз, омолоджений, ходжу.

**3. Проаналізуйте подані речення. Знайдіть і підкресліть слова, в яких наявне або можливе чергування приголосних з фонемним нулем, що є наслідком спрощення груп приголосних.**

1. Наїзниця скакала і військо немале вела, собою всіх людей лякала і все, мов помелом, мела (*Котляревський*). 2. Не можу сказати, щоб полеміка впливала на нерви корисно (*Л. Українка*). 3. Частування було сите, але не вишукане. Гаряче молоко, масний вершковий сир із кмином (з *журналу*). 4. Жодна людина, крім поїзної обслуги, не зможе проїхати тунелем (*Загребельний*). 5. Мене стиснула юрма пасажирів (*Коцюбинський*). 6. Які прекрасні зустрічі із студентством та професурою сільськогосподарського інституту та педтехнікуму! (*О. Вишня*). 7. Вся сім'я гомонить, кожному хочеться сказати щось радісне, кожний почуває себе щасливим і повним надій (*Л. Українка*). 8. Сі вечори тільки і цікаві для самих учасників (*Л. Українка*). 9. Йде очеретами – не шелесне (з *газети*). 10. Краще я вас на тому тижні виряджу на Запоріжжя (*Довженко*). 11. Відходив день, і слала ніч тумани...(*Сосюра*). 12. Мати увечері своїм пестливим голосом пошепче дитині про любов до всього живого (*П. Мирний*). 13. Іскра надії блиснула в серці бідної жінки (*Франко*). 14. То не люди добрі, то гадюки капосні! (*П. Мирний*).

**4. На місці крапок поставте пропущені літери в – у або й – і, що позначають відповідні звуки. Поясніть умови вживання того чи іншого звуку. Відзначте і поясніть випадки, де чергування неможливе.**

1. Климко ...шов ...же восьму добу (*Тютюнник*). 2. Володимир ...перше ...з'яв ... руки відбійний молоток, ...перше спустився ... ..ступ (з *газети*). 3. Почалися дощі. Зранку, ... обід, ...вечері, ...ночі – щодня хлющать (*Тютюнник*). 4. ...раження бою, ... тяжка нічна робота ...томили їх (*О.Гончар*). 5. ... випадку ...раження блискавкою людини необхідно негайно робити їй штучне дихання (з *журналу*). 6. Яким же ...ступом пісню я почну, щоб був палкий ... вдячний (*Самчук*). 7. ...став Потап на коліна, просто ...сніг, ...ткнувся лицем ... зложені руки (*Коцюбинський*). 8. Переїхали ...брід бистру гірську річку ... знову ...війшли ... шосе, як ... тунель (*Гончар*). 9. Голова ... нього хитається ... такт пісні, ... слова ...дуть за словами, немов верблюди ... пустині (*Коцюбинський*).

**5. Підберіть і запишіть споріднені слова так, щоб у кожній парі слів був відкритий чи закритий склад. Поясніть чергування [о], [е] з [і] або його відсутність.**

Хід, папір, визволитель, болото, сільський, гомін, зірка, роковини, коло, явір, космос, бджола, вислів, перехід, лектор, шепіт, вечір, очерет, вічко, якір, віск, овес, віз, ячмінь, провід, джміль, кільце, ворона, чверть, відбій, підгір'я, матір, біль, міль, гостя, якість, борода, рідний, шофер, Федір, спонсор, везти, водостік, Тернопіль, середа, диктор, загін, колір, піднести, серце, горох, грізний, літній, Могилів-Подільський, весілля, кисіль, репортер, застерегти, проводити, Київ, сядеш, голівка.

**6. На місці крапок поставте відповідні голосні. Поясніть їх появу. Побудуйте усно з цими словами текст.**

Чорнобр...вець, гл...тка, кр...шити, бл...ск, тр...вожити, зл...тися, гр...міти, закр...вати, тр...можно, тр...вати, бл...скавка, кр...хкий, стр...маний, др...жати, бл...скотіти, бл...скітка, гр...м.

## Тема 3

**1. Від поданих нижче іменників утворіть прикметники та іменники з суфіксами –ськ, -цьк, -зьк, -зтв. -цтв, -ств. Поясніть чергування в групах приголосних.**

Острог, молодець, жебрак, киргиз, Рига, Кременчук, купець, Буг, Абхазія, Тбілісі, Калуга, Владивосток, Сиваш, завод, Канада, турист, Каракалпакія, заступник, Овруч, Ірак, Ужгород, Дрогобич, інтендант, узбек, Миргород.

**2. Розставте подані слова за алфавітом.**

Вимести, тортури, застелити, доручення, отрута, завмирати, корупція, плисти, плести, чомусь, зупинятися, торішній, загреbti, сполучення, злетіти, порушник, розпущений, зупинишся, нагороджу, порушення, доручати, доллю.

**3. Розбийте подані слова на склади. Встановіть типи складів. Відзначте нескладові голосні. Чи збігається членування слова на склади з його морфологічною будовою?**

Столики, список, списати, зробити, вимерзання, двозначний, обід, пускати, Лук'ян, мавпачий, дайте, надрізати, щасливий, атом, фрукт, квас, пауза, стовп, тріщати, міністр, свист, авіація, Волгоград, налагодженість, налічити, незнайомиць, незабезпеченість, можливий, топчу, перестилати, погибель, сестра, могти, дружба, стерегти, грудка, обступити, безстрашний, дужка, підсадити, перейшов, перекладач, городній, підробив, вощина, підобідати, причепив, дорогим, хочеться, класовий, подаруночок, коштовний, розтопити, хрускіт.

**4. Проілюструйте прикладами правила написання апострофа, м'якого знаку, префіксів. Запишіть дібрані приклади.**

**5. Складні слова напишіть разом або через дефіс і поясніть правопис.**

Лісо/смуга, людино/година, інженер/механік, пів/години, літературо/знавство, багато/тиражка, радіо/фізик, альфа/промені, водо/масло/заправник, життя/буття, пів/озера, стоп/кран, жук/носоріг, динамо/метр, льон/довгунець, п'ятдесяти/річчя, сто/шістдесяти/річчя, авіа/моторо/будування, фото/монтаж, залізо/бетон, зірви/голова, генерал/майор, авіа/квиток, експрес/аналіз, держ/апарат, віце/прем'єр, контр/удар, міні/футбол.

**6. Випишіть складні прикметники у дві колонки: у першу ті, що пишуться разом, у другу – через дефіс. Окремо запишіть словосполучення.**

Народно/обрядовий, культурно/освітній, лісо/захисний, індо/європейський, яскраво/червоний, науково/технічний, мовно/літературний, темно/шоколадний, віце/адміральський, суспільно/небезпечний, хитро/сплетений, південно/слов'янський, дзеркально/відображений, сліпо/глухо/німий, англо/французький, хіміко/технологічний, м'ясо/рослинний, овоче/картопляний, зерно/трав'яний, лимонно/жовтий, близько/споріднений, військово/полонений, ідейно/витриманий, військово/навчальний, науково/обґрунтований, науково/популярний, всесвітньо/відомий, всесвітньо/історичний, кримінально/процесуальний, кримінально/карний, психічно/хворий, важко/вимовний.

## Тема 4

**1. Назвіть і проілюструйте прикладами зміни українського правопису 2019 року.**

**2. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери. Обґрунтуйте свій вибір.**

Український міжнародний центр слов'янської культури “київська русь”, будинок учених України, товариство української мови ім. т.г.шевченка, студентська конференція, обласний суд, новий рік, народний депутат, українське товариство, інститут міжнародних відносин, академія мистецтв, європа, юпітер, кицька мурка, кобзар, спілка письменників, земля, орден перемоги, державна нагорода, поділля, народна палата індії, організація об'єднаних націй, київщина, киянин, видавництво либідь, дніпрові пороги, симоненкові рядки, симоненківський стиль, північно-сибірська низовина.

**3. Прочитайте, поясніть правопис підкреслених слів.**

1. Митрополит нагадував про вимогу узгодити розписи стін церкви з богослужінням, для чого з євангелських подій слід вибрати лише ті, що відбиті в найбільших церковних святах Візантії, свят же таких дванадцять: Благовіщення, Різдво, Стретіння, Хрещення, Преобра-



ження, Воскресіння Лазаря, Вхід у Єрусалим, Розп'яття, Сошествя в пекло, Вознесіння, Сошествя Святого Духа, Успення (*Загребельний*). 2. Закружляють зорі сиві, ніби маки, і впадуть в долоні обережним *Мавкам* (*Тешенко*). 3. Сяють срібні ризи й усмішка *Богоматері* (*Самчук*). 4. За гріхи наші не милують ні Бог, ні люди (*Гуцало*). 5. В *Криму*, поблизу *Нікітського ботанічного саду*, на рівній поверхні землі є кам'яний стовп, вищий людського зросту (*Мезенцев*). 6. Виплітався та спалахував іскрою *петрів батіг* (*Тютюнник*). 7. З 1917 року *П.Гулак-Артемівський* – вільний слухач *словесного факультету Харківського університету* (*Деркач*). 8. *Чумацький віз* тихо рипить піді мною, а в синім небі *Чумацький Шлях* показує дорогу (*Довженко*). 9. Здавалося, чути, як порипує в небі *Великий Віз* (*Мушкетик*).

## Тема 5

**1. Поєднуючи прикметник із поданими в дужках іменниками, простежте, яких значень та відтінків набуває слово. Виявіть прямі і переносні значення.**

*М'який* (мох, волосся, хліб, вода, меблі, рука, тони, кольори, голос, кроки, характер, душа, погляд, вирок, іронія, клімат, знак), *круглий* (місяць, листя, сирота, рік, дужки, відмінник, сума, доба).

Запишіть, що може бути *кам'яним, сірим, чистим, легким, білим, червоним, заячим?*

**2. Підкресліть з-поміж поданих однозначні слова. Користуючись тлумачним словником, встановіть їх значення та значення багатозначних слів.**

Вистава, вегетаріанець, баян, ретуш, віртуоз, тема, мікроб, ремісник, зубр, вигук, сарказм, метафора, ямб, реклама, товариство, тариф, тембр, рекорд, ім'я, іграшка, теорія, аксіома, дієслово, красень, малий, сивий, мужній, добрий, належний, зручний, проворний, зрадливий, братися, зупиняти, знищувати, будувати, знати.

**3. Утворіть словосполучення, дібравши до паронімів відповідні за змістом слова. За допомогою словника з'ясуйте значення паронімів.**

Опанувати, запанувати (матеріал, в душі), прощати, прощатись (з другом, образу), від-різняти, розрізняти (звуки, звук від літери), відчитати, прочитати (листа, сина за запізнення), любий, улюблений (край, робота), кінцевий, прикінцевий (абзац, результат), писемний, письменний (пам'ятка, людина), адрес, адреса (проживання, вітальний), контингент, континент (далекий, точний), дружний, дружній (група, порада), програмний, програмовий (вклад матеріалу, документ), привид, привід (до непорозуміння, з'являвся).

**4. Подані слова згрупуйте в синонімічні ряди, визначте, чим відрізняються синоніми одного ряду.**

Горіти, ввічливий, Батьківщина, давній, рідний край, минулий, уважний, мерехтіти, вихований, палахкотіти, сяяти, вітчизна, старезний, чемний, палати, жевріти, стежка, доріжка, сміливий, хоробрий, любов, здібний, дорога, відважний, кохання, талановитий, пильний, здатний, шлях, запопадливо, рішучий, тропа, мужній, тліти, стежина, доблесний, непоборний, шанобливий, героїчний, любові.

**5. Використовуючи «Словник-довідник з культури української мови»:**

- поясніть значення слів *квиток* – *білет*, *військовий* – *воєнний*;
- утворіть словосполучення із словами *дружний* – *дружній*; поясніть їх значення і особливості вживання;
- поясніть, які відтінки у значенні слів та висловів *батько* – *тато* – *отець*; *олива* – *оліфа* – *олія*; *поширюватися* – *розповсюджуватися*; *яка година* – *котра година*.

**6. Є різні назви закладів харчування, серед них: кафе, бар, кав'ярня, кафе-бар, гриль-бар, фест-фуд, міні-бар, бістро. Чим різняться ці заклади? Які назви ви ще знаєте?**

**7. Поясніть відмінності значення синонімів – назв одягу: джемпер, светр, світшот, полувер, толстовка, худі, водолазка, кенгуру. Продовжте синонімічний ряд.**



**8. До поданих слів доберіть слова з протилежним значенням.**

Смачний, любий, делікатний, одноманітний, буденний, боязкий, оптимістичний, відвертий, всюди, мілко, важко, темно, далеко, спочатку, несподівано, аналіз, альтруїст, добро, ствердження, чистота, спокій, різниця, віддаляти, захищати, опускати, навмання.

**9. Із збірника українських прислів'їв та приказок випишіть десять речень, у яких використано антоніми. Розкрийте їх функцію.**

**10. Запишіть назви публіцистичних і художніх творів, поетичних збірок, кінофільмів, побудованих на антонімії.**

**11. Складіть словничок іншомовних слів, які можна використати у матеріалах на теми «Міжнародне становище України», «Економічне життя мого регіону», «У музеї українського мистецтва», «У друкарні», «Прим'єра». Змодельуйте діалоги з вибраними словами.**

**12. Визначте і запишіть відтінки у значенні фразеологічних синонімів: *співати дифірамби; курити фіміам; співати хвалу; підносити до небес; носитися, як дурень зі ступою*.**

**13. Зі словника випишіть по десять фразеологічних одиниць, у яких опорним словом є: а) іменники – назви тварин; б) іменники – назви частин людського тіла. Розкрийте значення виписаних фразеологізмів.**

**14. Випишіть із друкованих засобів масової інформації 10 речень, у яких застосовані фразеологізми. Поясніть їх значення.**

**15. Використовуючи тлумачні фразеологічні словники, поясніть значення і походження фразеологізмів.**

Гомеричний сміх. Танталові муки. Лебедина пісня. Проходить червоною ниткою Аріаднина нитка. Сизикова праця. Прокрустове ложе. Як зіницю ока. Розрубати гордіїв вузол. Перейти Рубікон. Піррова перемога. Титанічна боротьба. Терновий вінок. Спалити кораблі. Сіль землі. Випити чашу до дна. Блудний син. Посіяти зуби дракона. Потьомкінські села. Кари єгипетські.

**16. Підготуйте реферат на тему «Спостереження над використанням фразеологічних одиниць у діяльності перекладача».**

**17. Розподіліть подані фразеологізми на антонімічні пари, визначте семантичну основу протиставлення.**

Брати близько до серця, зійти з орбіти, вибиватися з колії, кров з молоком, як красна дівця, потерпіти фіаско, аж у руках горить, третій калач, і кури не клюють, не судилася доля, з глузду з'їхати, як кіт наплакав. У сорочці народився, де раки зимують, вийти на орбіту, з ніг валиться, входити в колію, не брати до уваги, за розум взятися, рукою подати, ні за холодну воду, узяти верх.

## **Тема 6**

**1. Знайдіть іменники зі значенням істот та неістот, охарактеризуйте граматичні засоби їх вираження.**

### **Магія слова**

Психологи стверджують: настрої людини значною мірою залежить од повсякденного вітання. Варто комусь з родини чи співробітнику з'явитися з „кислицею на вустах”, як неомінно вона – хочемо того чи ні – відіб'ється на ближніх. Отак у щоденних клопотах ми звикаємо, не надаємо цьому фактові особливого значення, хоч і самі ж потерпаємо чи, сказати точніше, страждаємо.

Коли і навіщо запровадили люди повсякденну форму вітань, для чого вона знадобилася? Що це – випадкова умовність? У етичних формах закладено значно глибші нюанси. Скажі-

мо, вирушає людина в далеку дорогу, і їй неодмінно бажають щасливих мандрів та вдалого повернення. І хоч кожен знав, що такі побажання – лише символічні, проте вони допомагали людині відповідно настроїтися, одухотворитись.

З глибини віків людське слово таїло в собі незвідані загадки магичності. Йому вірили, перед ним благоговіли, од нього ніяковіли. Прокльони, котрі вважалися найганебнішим виявом чаклунства, могли, на думку наших предків, принести лихо; тих, хто вживав проклинання, називали лихословами, нечистими, пекельниками.

Як відзначають мовознавці, одним із суттєвих показників людської шляхетності є культура мовлення – поняття не тільки лінгвістичне, а й психологічне, педагогічне, естетичне та етичне.

Той, хто не байдужий до нашої повсякденної мови, знає, який убогий вигляд мають мовні покручі, слова-паразити. Людину виховану, чутливу на слово такий різнобій не може не дратувати, бо недотримання, порушення чи нехтування елементарними правилами неодмінно призводить до лихослів'я, брутальних висловів, нецензурщини (В. Скуратівський).

## **2. Визначте граматичне значення відмінка кожного іменника.**

У голові Григорієві паморочилось від явної галюцинації. Він покотив її по подушці вправо – глянув, – вліво – глянув. Роздивився по хаті. У кутку рясніли образи, королівськими рушниками прибрані, кропило з васильків за Миколою-Чудотворцем. Чорні страстяні хрести напалені на стелі... Він лежить на великому дерев'яному ліжку, роздягнений, накритий вовняною ковдрою чи киреєю... Пахне васильками. У вікно знадвору зазирає сонце. Мати в очіпку і в рясній стародавній спідниці, посміхаючись несе тарілки в двері. За нею бистроока дівчина виступає, мов горлиця. Біля вікна, тримаючи козацьке сідло й ушивальник, звівся і стоїть густобровий кремезний парубок. Григорій заплющує очі. Дівчина щось говорить, а йому зривається нагло... Що це? Той голос, той шалений передсмертний крик мисливця, припертого ведмедем – останнє враження, що він виніс із життя (І. Багряний).

## **3. Подані іменники поставте у родовому відмінку. Підберіть до іменників прикметники.**

Абітурієнт, зошит, викладач, документ, Київ, Крим, цукор, колектив, інститут, листопад, вівторок, Донецьк, рукопис, облік, захід.

## **4. Подані іменники запишіть у формі кличного відмінка.**

Світлана Петрівна, курсант, слухач, Віталій, Петро, викладач, Ірина, командир, лейтенант, полковник, Семен Семенович, комісія.

# **Тема 7**

## **1. Випишіть з поданого тексту прикметникові словоформи, запишіть їх у початковій формі.**

Чуємо деколи, що мова наша небагата нюансами, не така витончена, як, скажімо, мова французька. Але звідки ж тоді в українських піснях оця естетична чистота, цнотлива краса, рідкісна милозвучність, звідки таке багатство поетичної символіки і оця мистецька довершеність, музичність образів, що приваблювали і Бортнянського, і Бетховена, і Лисенка, і ще багатьох композиторів-класиків і сучасних. Кажуть, що твір іноді огрублюється в українських перекладах. Може, трапляється і таке, зрештою, ніхто не гарантований від невдач. Але ви прочитайте, скажімо, як Пушкіна перекладав Рильський, як повноцінно відтворені його шедеври в українському слові. Прочитайте поеми Гомера, видані українською мовою, і перед вами ці твори постануть аж ніяк не збіднено, відкриються вам вони з їх античною пластикою, з божественною розкішшю слова, чуємо їх у сонцесейних ритмах, що їх виявив українському читачеві знавець античності мудрий Борис Тен. В повноцінних перекладах має нині Україна і „Тихий Дон”, і поему Шота Руставелі, і Шекспіра, і Сервантеса. Безмежні можливості нашої мови. Навіть така сувора наука, як кібернетика, – і та знайшла в україн-

ській мові свою першодомівку, адже маємо факт унікальний – енциклопедія кібернетики вперше в світі вийшла українською мовою в Києві. І цією мовою нехтувати? Звичайно, її не сприймеш, якщо знати її лише в межах бюрократичних інструкцій, примітивного суржика, в отих диких покручах, що їх іноді „Перець” друкує в рубриці „Страшне перо не в гусака”.

Не про те йдеться. Щоб мова тобі повністю відкрилася, маєш бути залюбленим у неї. Отоді з’явиться захоплення рідною мовою, в усій красі вона тобі відкриється, в тій естетичній магії, що справді здатна чарувати (О. Гончар).

## **2. Підкресліть прикметники, визначте семантичні розряди (якісні, відносні, присвійні), відповідь обґрунтуйте**

I. У категорії роду наявний і той тип інформації, який не споріднений із семантикограматичним змістом морфологічних одиниць і категорій. Цей тип інформації формальнограматичний, близький до внутрішньомовної інформації формальних класів і спрямований на формально-морфологічне виокремлення іменника як центральної частини мови (Теоретична морфологія).

II. Кволі та жалібні згуки монастирського дзвону сумно лунають у долині. Із літньої кухні дим бухав хмарою, а послушниці, в темних одежах, блукали по двору, ліниві і заспані. В білій капличці, де в кам’яну чашу стікала чиста цілюща вода, рівно горіли, мов золоті квіти, свічки, запалені кимсь із богомольців... Гойдаючи рудими боками, п’ялись по крутих стежках корови, за ними йшли сестри. Попереду молодша – Варвара, міцна, кремезна дівка, за нею Юстина, тонка, делікатна, в чорній одежі, як справжня черниця (М. Коцюбинський).

## **3. Позначте якісні, відносні і присвійні прикметники.**

I. Практичні завдання, квадратний конверт, квадратний корінь, франківський ювілей, український прапор, духмяний цвіт, медовий місяць, медовий пряник, доньчині друзі, доччина кімната, дитячий одяг, дитяча наївність, Шевченкові слова, шевченківський стиль, залізне здоров’я, порівняльна характеристика, перелітні птахи, полохливі голуби, колюче стебло, об’єктивна оцінка, величезний авторитет, Чорне море, білий танець, токсична речовина, професорський склад, професорові думки, дідусева люлька.

II. Собачий холод, вороняче гніздо, господареві діти, словотвірна характеристика, об’їзна дорога, блискучий вогник, європейська держава, смішний малюнок, фальшивий документ, суфіксальний спосіб, грішна душа, малиновий прапор, вчорашня зустріч, сварливі люди, босі ноженята, жіночі штани, золоте правило, обчислювальний центр, гетьманська булава, дошкульний мороз, мінливий настрій, недільна школа, рибні котлети, пташине молоко, гусяче м’ясо, оленячі роги.

## **Тема 8**

### **1. Випишіть з поданого тексту числівники з іменниками, запишіть їх у початковій формі, визначте семантичний розряд і структурні особливості**

Постачання нафти зростатиме лише на 1 відсоток за рік. Попит протягом наступних п’яти років буде рости із швидкістю 2, 2 відсотка за рік і до 2002 року досягне рівня 95, 8 мільйона барелів за день. У 2012 році ОПЕК має постачати близько 36, 2 мільйона барелів за день, нині ж – 31,3 млн. Ціни нафтопродуктів зростуть удвічі, тобто літр бензину через п’ять років коштуватиме понад два долари (Із газети)

### **2. Підкресліть із наведеного переліку слів числівники. Поясніть усно різницю між числівниками та іншими частинами мови з числівниковими коренями. Визначте розряд числівників.**

I. По-перше, поодиноці, по-одному, одиниця, вперше, одинокий, однозначно, багатозначність, багато, перший, мільйонний, семимильний, семисотий, обоє, удвоє, удвічі, по двоє, по-друге, двійка, двоє, два, одна друга, сотня, у стократ, сотий, двісті, дев’яносто четвертий.

II. Тридцяторо, тридцятка, тридцять, тридцятий, тридцять третій, по-третє, трійка, троє, третій, триразовий, тритисячний, тисяча, півтора, чимало, більшість, поодинокий, одиничний, один ний, багато, одна третя, тридцять цілих тридцять сотих, третина, тридцять три, нікотрий.

## Тема 9

1. Провідмініайте подані займенники: *хтось, дехто, абиякий, будь-що, хтозна-хто*.
2. Складіть 4 речення, в яких слово *собі* виступає займенником і часткою (по 2 речення на кожну з названих частин мови).

## Тема 10

1. Випишіть з речень усі дієслова, вкажіть вид, перехідність/неперехідність, стан, дієсвідміну, особу; утворіть від виписаних дієслів форму інфінітива.

Йому стелилася дорога незвичайна – єдина у житті і в смерті теж єдина, крізь всі віки, загорнуті у смуток, крізь всі народи, сиві і весняні, кругом землі йти на плечах братів. І до труни з кленового безсмертя Шекспір підходить з глибини століть і, чорний плащ відкинувши рукою (на грудях зарядили діаманти, мов зорі на небесному чолі), схилився до землі, поцілував у лоб – війнулося волосся над труною. Застиг в мовчанні, вічний, як життя. Війнуло подихом насичених терзань – рішуче звівся буряний Бетховен. Левиний чуб із чорних блискавок упав на груди вогняного брата – вислухав громи в Тарасовій душі. Стрункий, і чистий, і легкий, мов птах, в устах затисши білий цвіт черешні, плив на вітрах гарячо-мудрий Пушкін. І полилось волосся кучеряве на мудрі руки сивого борця. І скинув Гойя вороний циліндр, поставу згорблену ніс крізь тривожні хмари з совою на широкому плечі. У кожного рукав пов'язаний хустиною з яскравим українським вишиттям. Взяли на плечі дорогу труну. (...) Вишневий плід здивує світ, всміхнеться сонцю на крилах літ в Тарасових натруджених руках (І. Драч).

2. У реченнях з'ясуйте синтаксичну функцію всіх дієслів.

Любов відкрити важче, ніж Америку (Л. Костенко). І серцям – віками пломеніти (В. Симоненко). Одклав книжку, пішов на город нарвати гички, бо вже скоро мала прийти Зірка з череди. Казав собі ступити на обійстя, а ноги чомусь самі понесли його в рів, зарослий лопухами та глухою кропивою, а звідти вже за хлів (Є. Гуцало). А Володько пішов у книгу. До нього заговорив його вічний голос, голос бажання знати (У. Самчук).

3. Складіть речення з дієприкметниковими зворотами, використавши такі дієприкметники.

Засаджений, запряжений, писаний, куплений, усунутий, жатий, збудований, позеленілий, танцюючий, навислий.

4. Складіть речення, використавши такі дієприслівники.

Беручи, сидячи, бачачи, ставши, нісши, купивши, виробляючи, кажучи, ідучи, бравши, летівши, летячи, прочитавши, проспівавши, заспівавши, плачучи, стоячи, кричачи.

## Тема 11

1. Випишіть прислівники, обґрунтуйте їхню частиномовну належність. Знайдіть і прокоментуйте пари (ряди) міжчастиномовних омонімів.

Попереду Гамалія Байдаком керує (Т. Шевченко). Попереду всього війська три старшини виступали (Леся Українка).

Високий берег був ніби поперерізуваний поперек вузькими западинами... (І. Нечуй-Левицький). Поперек стежки лежало дерево (М. Гжицький).

**2. У тексті підкресліть частки, зробити їх морфологічний аналіз у такій послідовності:**

**а) частка;**

**б) група за структурними особливостями (фразові, формотворчі, словотворчі);**

**в) фразові частки: питальні, оклично-підсилювальні, власне модальні, стверджувальні, заперечні, вказівні, означальні, кількісні, спонукальні, видільні, приєднувальні.**

1. А я ж хіба тебе держу? – сказав Гірей. А я ж з тобою дружу, – казав Гірей. Мідь, ну золото. Ну, пропала свобода. Ну, влади прагнете. Кордони вам тісні. А хто ж вам право дав одняти у народу його велику гордість і пісні. Що не народ – одне й те саме горе. Що не поет – одна й та ж печаль (Л. Костенко).

3. Підготуйте інформацію на тему «Уживання прийменника по в українській мові». Наведіть приклади.

## Тема 12

**1. Поставте іменники *Дніпро, зима, батечко, душа, учителі, Віталій Андрійович* у кличному відмінку й уведіть їх у речення як звертання. Поясніть розділові знаки.**

**2. Зробіть письмовий розбір речень зі словами, граматично не пов'язаними з членами речення, за поданою схемою.**

1. Журавлику мій сірий, ти вже летиш у вирій. 2. Він, мабуть, єдиний колись розумів її. 3. У Київській братській школі викладали слов'янську й українську (книжну), грецьку, латинську й польську мови.

Схема розбору звертання.

Речення із звертанням для аналізу;

загальна характеристика речення;

яке слово (слова) у реченні є звертанням;

морфологічне вираження звертання (частина мови, форма);

поширене чи непоширене;

місце звертання у реченні (препозиційне, інтерпозиційне, постпозиційне); розділові знаки при звертанні.

Схема розбору вставних і вставлених конструкцій.

Речення зі вставним чи вставленим компонентом;

загальна характеристика простого речення;

яке слово (чи слова) є вставним чи вставленим;

морфологічне вираження (частина мови, форма);

до якого члена речення чи до всього речення належить;

якого додаткового значення надає реченню (виражає впевненість чи невпевненість, оцінку, вказує на джерело повідомлення тощо);

місце в реченні;

розділові знаки.

## Тема 13

**1. Знайдіть в тексті складні синтаксичні конструкції, охарактеризуйте їх.**

Карпати в минулому

Черепашки, морські лілії, а ще китовий вус, поліпи, напівспорохнявілі риб'ячі скелети, скам'янілі хребці та плавники, щелепи так і не описаних наукою водяних почвар і, безумов-



но, оброслі травами та пташиними гніздами каркаси затонулих кораблів (ребра, щогли, часом тільки зітлілі вітрила) – усі ці наочні докази морського минулого Карпат супроводять кожного, хто наважиться рушити Чорногірським хребтом уздовж кордону з Румунією, маючи за плечима відомий своїм тютюновим листом та неїстівним виноградом вогкий парадиз Південного Покуття і Північної Буковини, а перед собою – лише стару австрійську дорогу і ряд спокусливих снігових вершин, назви яких укупі з назвами прилеглих полонин і урочищ викликають безкінечні ланцюги акустичних асоціацій.

Пересуваючись дном цього неіснуючого моря, орієнтуючись виключно за обрисами гір, розсипаними у траві скорострільними гільзами, на шостий день подорожі можна врешті наблизитися до руїн найбільшого з покинутих суден. При цьому слід триматися осторонь мертвих вод озера з жіночим іменем Марічайка (деякі з моїх львівських знайомих безпідставно називають його Чайка-Марія), на берегах якого всім без винятку мандрівникам сняться кошмари з настільки незбагненою, але гнітючою символікою, що єдине з можливих припущень твердить про потужне ментально-енергетичне завихрення, просторово-часовий вузол. Місцеві ж мешканці пояснюють цей феномен тим, що в околицях озера носяться, не знаходячи собі притулку, сновидіння потопельниці Марії (Марічайки). Кожен, хто зважується заночувати над незрушно-чорною поверхнею озера, прирікає себе на співучасть у цих бездомних рефлексіях. І далеко не кожному прибульцеві вдавалося щасливо повернутися з них: деякі так і залишилися там, на дні розбуджених і збунтованих вод (Андрухович).

**2. Напишіть твір «Українська мова – національна мова українського народу», використовуючи цитати – висловлювання про значення рідної мови для народу.**

## Тема 14

### 1. Поясніть розділові знаки.

#### Великдень

Чи є щось на світі краще за великодній світанок! З діда-прадіда цілюща й незрадлива сила вступає в кожного, хто зустрине його. Дзвони над селом не дзвонять – а виспівують на весь світ велику радість: Христос воскрес! Село не спить – воно ж бо чекало цієї радості й іде назустріч їй до церкви. З уст в уста передається щаслива вість: “Христос воскрес! – Воістину воскрес!” І чує земля цю християнську радість та й тішиться у весняному розвої разом з людьми.

Яка це добра і світла година, коли село йде на Великдень до церкви! А церква і довкола церкви – мов великий живий квітник. Люди прийшли посвятити паску. Село стоїть у всій своїй одвічній красі, душевній просвітленості. Рід коло роду, як з давніх-давніх часів – усе тут, на одному місці.

Ми – християни. Один у нас Бог, і однією, нероздільною любов’ю славимо Його, бо Він благословляє нас на взаємну християнську любов і милосердя, одна Мати Божа, а ми – її діти, одна Україна, яка нині воскресає і для якої на світі живемо (Я. Гоян).

### 2. Напишіть під диктовку. Поясніть розділові знаки.

#### Вишивка

Вишивка – один із видів народного декоративного мистецтва. Ще в XI столітті на Русі існувала перша вишивальна школа, організована сестрою Володимира Мономаха Ганною. У ХУІ – ХУІІІ століттях цей вид мистецтва поширювався по всій території України: на Київщині, Чернігівщині, Черкащині. Скрізь: у кожному селі, монастирі, дворянському, купецькому середовищі – прикрашали вишивкою одяг та інтер’єрно-обрядові тканини. Вишивали головні убори, як-от: очіпки, намітки, хустини, – а також сорочки, кожухи, свитки, рушники, скатертини тощо. Вишивальними матеріалами були тканини домашнього і фабричного ви-

готовлення, а саме: вовняні, лляні, полотняні, коленкор, батист, шовк, кумач і подібні. Для гаптування використовували ручно-прядені і фабричні нитки: заплоч, гарус, шовк, металеві, золоті й срібні нитки, користувались коралами і перлами, коштовним камінням і бісером, намистинками і монетами тощо.

В Україні налічується близько ста видів і технічних прийомів вишивання, наприклад: гладь, хрестик, мережання, плетіння і т.ін. Композиційне вирішення української вишивки відзначається безмежною фантазією. І все ж переважає стрічкова, букетна і вазонна композиції.

Вишивка – це не тільки майстерне творіння золотих рук народних умільців, а й скарбниця вірувань, звичаїв, обрядів, устремлінь, інтелекту – всього, в чому виявляється національна духовність. Численні орнаментальні зображення флори і фауни: квітів, дерев, птахів, тварин – стверджують, що наші предки обожнювали, опоетизовували природу. Наприклад, рушники з вишитими зображеннями голубів, півнів, коней, хрестиків були своєрідними оберегами, що захищали людину від злих сил. Вагоме значення мала й кольорова символіка: червоний – любов, жага, світло; чорний – смуток, нещастя, горе; зелений – весна, оновлення, життя (З календаря “Берегиня”).



## РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бас-Кононенко О. В. Гнатюк Л. П. Українська мова. Теорія, завдання, тести : навч. посібник. К., 2014. 405 с.
2. Венжинович Н.Ф., Пискач О.Д. Сучасна українська літературна мова. Морфологія: навчально-методичний посібник для студентів українського відділення філологічного факультету. Ужгород: Гражда, 2022.
3. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова; за ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
4. Джочка І. Ф. Ципердюк О. Д. Сучасна українська літературна мова. Морфологія: Вступ. Іменні частини мови : збірник тестів. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2019. 152 с.
5. Дрозд О. Українська орфографія. Правила, вправи, тести. Новий правопис. К., 2020. 106 с.
6. Караман С.О. та ін. Сучасна українська літературна мова. К., 2011. 560 с.
7. Лаврінець О., Симонова К., Ярошевич І. Сучасна українська мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 524 с.
8. Мариненко І. О. Лексикологія української мови: практикум. К., 2017. 172 с.
9. Микитюк О.Р. Сучасна українська мова. Львів. Львівська політехніка. 2023. 204 с.
10. Митько Н.А. Сучасна українська мова. Лексикологія. Матеріали для практичних занять : навчально-методичний посібник. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 64 с.
11. Норми сучасної української літературної мови : методичний посібник / Л. Т. Назаревич, І. П. Равлів, С. А. Федак, Н. І. Гавдида, Ж. В. Баб'як, Н. Р. Денисюк., Г. Р. Мацюк. Тернопіль : Вектор, 2019. 78 с.
12. Савченко І. С. Фонетика, орфоепія і графіка сучасної української мови : навч. посіб. для студ. напряму підгот. Філологія (українська мова і література). Черкаси, 2014. 184 с.
13. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ [та ін.]; за ред. С. О. Карамана. К., 2011. 560 с.
14. Сучасна українська літературна мова : підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, І. Ю. Шевченко та ін.; за ред. О. Д. Пономарева. 3-тє вид., перероб. К., 2005. 488 с.
15. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А.К. Мойсієнко, О.В. Бас-Кононенко, В.В. Бондаренко та ін. К. : Знання, 2010. 270 с.
16. Сучасна українська літературна мова: практикум / О. Є. Хомік, Р. Л. Сердега. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 204 с.
17. Сучасна українська літературна мова. Хрестоматія з фонетики: навч. посіб. / Н. І. Бойко, Т. Л. Хомич. 2-ге вид., змінене і доп. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 305 с.
18. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник. Затверджено МОН / За ред. А. К. Мойсієнка. К., 2013. 340 с.
19. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. / С. В. Шевчук, О. О. Кабиш, І. В. Клименко. К., 2011. 544 с.
20. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. для студ. пед. навч. закладів / Н. Г. Шкурятяна, С. В. Шевчук. К., 2000. 685 с.
21. Українська мова за професійним спрямуванням : навчально-методичний посібник / М.В.Мамич. Одеса, 2023. 98 с.
22. Український правопис. К., 2019. 391 с.

## ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Місце української мови серед мов світу.
2. Поняття національна мова і літературна мова. Найістотніші ознаки літературної мови. Форми її існування.
3. Функції мови в суспільстві.
4. Мовні норми. Види норм.
5. Фонетика як розділ мовознавства.
6. Звуки і фонemi. Ознаки фонем.
7. Класифікація голосних та приголосних звуків.
8. Типи змін звуків. Комбінаторні та позиційні фонетичні зміни.
9. Склад, типи складів.
10. Наголос, його типи.
11. Графіка української мови. Розвиток графічного письма.
12. Орфографія як розділ мовознавчої науки. Основні принципи орфографії.
13. Правопис частин основи слова.
14. Складні випадки правопису слів іншомовного походження.
15. Правопис власних назв.
16. Зміни українського правопису 2019 року.
17. Предмет і завдання лексикології.
18. Слово як основна одиниця мови. Слово й поняття. Основні ознаки й функції слова.
19. Однозначні і багатозначні слова. Лексична полісемія, типи лексичної полісемії.
20. Омонімія в сучасній українській мові, класифікація і функції омонімів. Міжмовні омоніми.
21. Синонімія, класифікація синонімів.
22. Явище паронімії в українській мові.
23. Антонімія в українській мові. Типи антонімів за структурою і семантичною сутністю протилежності.
24. Лексика української мови за походженням: успадкована, власне українська та запозичена.
25. Лексика української мови за сферами вживання. Загальноновживана лексика.
26. Лексика обмеженого вживання: діалектизми, їх типи; професіоналізми, жаргонізми, арготизми.
27. Науково-термінологічна лексика. Сфери поширення й функції термінів.
28. Поняття фразеологічної одиниці (фразеологічного звороту). Співвідношення між лексичним значенням слова і значенням фразеологізму.
29. Предмет морфології. Частини мови і принципи їх класифікації.
30. Загальна характеристика іменника як частини мови. Граматичні категорії іменника.
31. Особливості відмінювання іменників II відміни.
32. Визначення роду невідмінюваних іменників.
33. Загальна характеристика прикметника як частини мови.
34. Значеннєво-граматичні розряди прикметників.
35. Поділ прикметників на групи.
36. Творення ступенів порівняння прикметників. Творення присвійних прикметників.
37. Загальна характеристика числівника як частини мови.
38. Значеннєві і структурні розряди числівників.
39. Морфологічні категорії числівника і сполучуваність числівників з іменниками.
40. Словозміна числівників. Особливості наголошування числівників при словозміні.
41. Загальна характеристика займенника як частини мови.

42. Розряди займенника за значенням.
43. Розряди займенників за співвідношенням до інших частин мови.
44. Значення і граматичні ознаки дієслова. Дієслівні форми.
45. Дві основи дієслова.
46. Категорія виду.
47. Категорія перехідності/неперехідності.
48. Категорія дієслівного стану.
49. Дієприкметник як дієслівна форма.
50. Дієприслівник як дієслівна форма.
51. Розряди прислівників за значенням.
52. Службові частини мови.
53. Загальні відомості про прийменник. Групи прийменників за походженням та морфологічним складом.
54. Загальне поняття про сполучник.
55. Загальне поняття про частку.
56. Загальне поняття про вигук.
57. Внутрішньосинтаксична структура речення.
58. Двоскладне речення.
59. Другорядні члени речення.
60. Односкладне речення.
61. Поняття про просте ускладнене речення.
62. Складне речення як синтаксична одиниця.
63. Засоби зв'язку частин складного речення.
64. Безсполучникове складне речення.
65. Складнопідрядне речення.
66. Складносурядне речення.
67. Складні синтаксичні конструкції.
68. Конструкції з чужим мовленням.
69. Поняття про складне синтаксичне ціле.
70. Розділові знаки у кінці речення.
71. Розділові знаки у простому реченні.
72. Розділові знаки у складному реченні.



НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

# СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА

## Практикум

*Для підготовки до аудиторних занять та самостійної роботи  
здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти  
спеціальності 035 «Філологія»*

Електронне видання

## Укладачі:

*Мирослава Володимирівна Мамич,  
Олена Валентинівна Шевченко-Бітенська*

*В авторській редакції*

Ум-друк. арк. 9,77.  
Зам. № 2401-13.

Видавець ПП «Фенікс»  
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).  
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.  
e-mail: fenix-izd@ukr.net